

14126646

อภินิพนธ์นาการ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วัฒนธรรมของหมู่บ้านริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน
ในเขตอำเภอวังมุลนาก จังหวัดพิจิตร

0409
29 SEP 2006

คณะสังคมศาสตร์	
มหาวิทยาลัยนเรศวร	
วันลงทะเบียน	29 SEP 2006
เลขทะเบียน	0409
เลขเรียกหนังสือ	10 2902/23

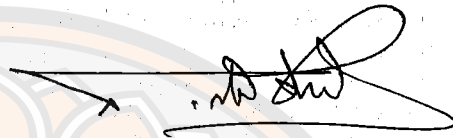
วิทยานิพนธ์
ของ
สาวิตรี ศิริสมฤทัย

๑๖/๑๑
๒๕๓๔

DS
589.
.Ph5
ส๖๔๗
2534

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
ตุลาคม 2534 ๗๕๕๑๗๒๒

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ของมหาวิทยาลัย
นเรศวร

(รองศาสตราจารย์สมคิด ศรีสิงห์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์เจลิม พงษ์อาจารย์)

กรรมการตรวจรูปแบบ

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูง จาก รองศาสตราจารย์สมคิด ศรีสิงห์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ช่วยกรุณา แนะนำความรู้อันเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนได้ช่วยขัดเกลาสำนวนภาษาตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของอำเภอบางมูลนาก ที่มีส่วนช่วย สนับสนุนทางด้านข้อมูลในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ประโยชน์อันพึงจะมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบเป็นคุณความดีของ คุณพ่อ คุณแม่ ผู้มีพระคุณอย่างยิ่ง ส่วนข้อบกพร่องอันใดที่พึงมี ผู้เขียนขอเฝ้ารับด้วยความเต็มใจ

สาวตรี ศรีสมฤทัย

วัฒนธรรมของหมู่บ้านริมสองฝั่งแม่น้ำแคว
ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
ตุลาคม 2534

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อรวบรวมวัดและธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอ บางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชื่อตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่ง แม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
4. เพื่อจำแนกที่มาของชื่อตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขต อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

วิธีการศึกษาวิจัย ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลทั้งที่เป็น เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองที่ได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ของอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร การเสนอรายงานเป็นแบบพรรณาวិเคราะห์ และรูปแบบตาราง เกณฑ์จร (Contingency Tables) แสดงค่าสถิติร้อยละ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

โดยทั่วไปหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัด พิจิตรมีสภาพคล้าย ๆ กันกับหมู่บ้านใกล้เคียง แม่น้ำน่านมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ของประชาชนทั้งทางด้านการอุปโภค การบริโภค การคมนาคม ตลอดจนยังเป็น แหล่งที่ทำให้เกิดประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีการแข่งขันเรือยาว เป็นประเพณีที่ยังคง ปฏิบัติกันอยู่มากและการรตน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่

ด้านการปฏิบัติวัฒนธรรมพบว่า

ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวทั้ง 3 ตำบล ปฏิบัติประจำร้อยละ 88.89 โดย มีประเพณีที่ปฏิบัติมาก 3 ลำดับแรกคือ การหมั้นสู่ขอ, การบวชนาค และการเผาศพ

หมู่บ้านที่ปฏิบัติมาก คือ บ้านวังกว้าง ส่วนประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวที่เลิกปฏิบัติได้แก่ การทำขวัญเด็ก และการแต่งงานแบบโบราณ

ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ทั้ง 3 ตำบลปฏิบัติประจำร้อยละ 74.22 โดยมี ประเพณีที่ปฏิบัติมาก 3 ลำดับแรก คือ วันเข้าพรรษา, วันออกพรรษาและวันอาสาฬหบูชา หมู่บ้านที่ปฏิบัติมากคือ บ้านบางไผ่และบ้านวังกว้าง

ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพทั้ง 3 ตำบลปฏิบัติประจำร้อยละ 66.25 โดยมี ประเพณีที่ปฏิบัติมากคือ งานสลากภัต การลงแขกดำนา หมู่บ้านที่ปฏิบัติมาก คือ บ้านบางไผ่ และบ้านหอไกร ส่วนประเพณีที่เลิกปฏิบัติ คือ การทอผ้าไหม และการทำขวัญข้าว

ประเพณีทางสังคมและการละเล่นต่าง ๆ ทั้ง 3 ตำบลที่ปฏิบัติประจำร้อยละ 76.66 โดยมีประเพณีที่ปฏิบัติมาก 3 ลำดับแรกคือ การรดน้ำคำผู้ใหญ่ การลอยกระทง และการสงฆ์น้ำพระ ส่วนประเพณีทางสังคมและการละเล่นต่าง ๆ ที่เลิกปฏิบัติได้แก่ การชอฝน เพลงเด็ก นิทานชาวบ้านและสุภาษิต

ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ทั้ง 3 ตำบล ปฏิบัติประจำร้อยละ 39.99 โดยมีประเพณีที่ปฏิบัติมาก ได้แก่ การตั้งศาลพระภูมิ หมู่บ้านที่ปฏิบัติมาก คือ บ้านบางไผ่ ส่วนประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ที่เลิกปฏิบัติ ได้แก่ การปิดรังควาน การทรงเจ้า คาถาป้องกันตัวและการทำเสน่ห์

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	4
วิธีการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล	4
2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดพิจิตร	8
2.1 ความรู้พื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์	8
2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต	8
2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ	8
2.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ	11
2.1.4 การปกครอง	11
2.1.5 ประชากร	13
2.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ	14
2.1.7 การสาธารณสุข	16
2.1.8 การสาธารณสุขการ	17
2.1.9 การคมนาคมและการขนส่ง	17
2.2 ความรู้พื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์	18
2.2.1 ประวัติเมืองพิจิตร	18
2.3 ความรู้พื้นฐานทางด้านโบราณสถานและ โบราณวัตถุที่สำคัญ .	33

บทที่	หน้า
2.4 ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร	45
2.4.1 ที่ตั้งและอาณาเขต	48
2.4.2 ขนาด	49
2.4.3 ลักษณะภูมิประเทศ	49
2.4.4 ลักษณะภูมิอากาศ	50
2.4.5 ประชากร	50
2.4.6 การปกครอง	51
2.4.7 สภาพทางเศรษฐกิจ	52
2.5 ด้านการเมือง	53
2.5.1 ประชาชนกับการเมือง	53
2.5.2 ราชการบริหารส่วนภูมิภาคกับการเมืองภายใน ประเทศ	55
2.6 การพัฒนาเศรษฐกิจ	56
2.6.1 ทรัพยากรธรรมชาติ	56
2.6.2 อาชีพประชากร	56
2.6.3 การอุตสาหกรรม	57
2.6.4 การค้าขาย	57
2.6.5 รายได้ส่วนท้องถิ่น	57
2.6.6 การพัฒนาเศรษฐกิจ	58
2.6.7 การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ	59
2.7 ด้านสังคมจิตวิทยา	60
2.7.1 สภาพสังคมไทยของอำเภอบางมูลนาก	60
2.7.2 สภาพของศาสนาจริยธรรมประเพณีและวัฒนธรรม	60
2.7.3 สถานการณ์การศึกษาของอำเภอบางมูลนาก	66

บทที่	หน้า
2.7.4	ด้านการสาธารณสุข 61
2.7.5	การสาธารณสุขโรคของอำเภอ 62
2.7.6	สภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยของประชาชน 63
2.7.7	สถิติคดีอาญาประเภทต่างๆ 63
3	สภาพทั่วไปและประวัติของตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนากจังหวัดพิจิตร 66
3.1	สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านต่างๆของตำบลบางไผ่ 66
3.2	สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านต่างๆของตำบลหอไกร 78
3.3	สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านต่างๆของตำบลเนินมะกอก .. 88
4	วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เด่น 102
4.1	ประเพณีการแข่งขันเรือของอำเภอบางมูลนาก 103
4.1.1	ชีวิตคนไทยกับเรือ 103
4.1.2	ประวัติการแข่งขันเรือยาว 106
4.1.3	เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับเรือยาว 109
4.1.4	การจัดงานเปิดทองไหว้พระและแข่งเรือยาว ประเพณีประจำปีของวัดบางมูลนาก 110
4.1.5	ประเพณีเรือยาวของอำเภอบางมูลนาก 114
4.2	ประเพณีวันสงกรานต์ 121
4.2.1	นิทานต้นเหตุสงกรานต์ 122
4.2.2	ปฏิทินสงกรานต์ 123
4.2.3	เรื่องพญานาคไห้ 125
4.2.4	การก่อบพระเจดีย์ทราย 126

บทที่	หน้า
4.2.5	การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป 126
4.2.6	การสงฆ์น้ำพระสงฆ์ 127
4.2.7	การรดน้ำดำหัวของชาวอำเภอบางมูลนาก 128
4.2.8	การเล่นสาดน้ำสงกรานต์ 128
5	วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณี เกี่ยวกับครอบครัว 130
5.1	วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณี เกี่ยวกับครอบครัว 130
5.2	วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณี เกี่ยวกับศาสนา 135
5.3	วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณี เกี่ยวกับอาชีพ 139
5.4	วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ 143
5.5	วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณี เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ... 147
6	สรุปผลการศึกษา 149
	บรรณานุกรม 159
ภาคผนวก ก.	ทำเนียบรายนามผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร 163
ภาคผนวก ข.	ทำเนียบรายนามนายอำเภอบางมูลนาก 165
ภาคผนวก ค.	แผนที่จังหวัดพิจิตรแสดงแหล่ง เพาะปลูกพืช เกษตรที่สำคัญ ในจังหวัด 167
ภาคผนวก ง.	แผนที่อำเภอบางมูลนากแสดงแหล่ง เพาะปลูกพืช เกษตรที่สำคัญ 168
ภาคผนวก จ.	รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ 169
	บทคัดย่อ 177
	ประวัติผู้พิมพ์ 179

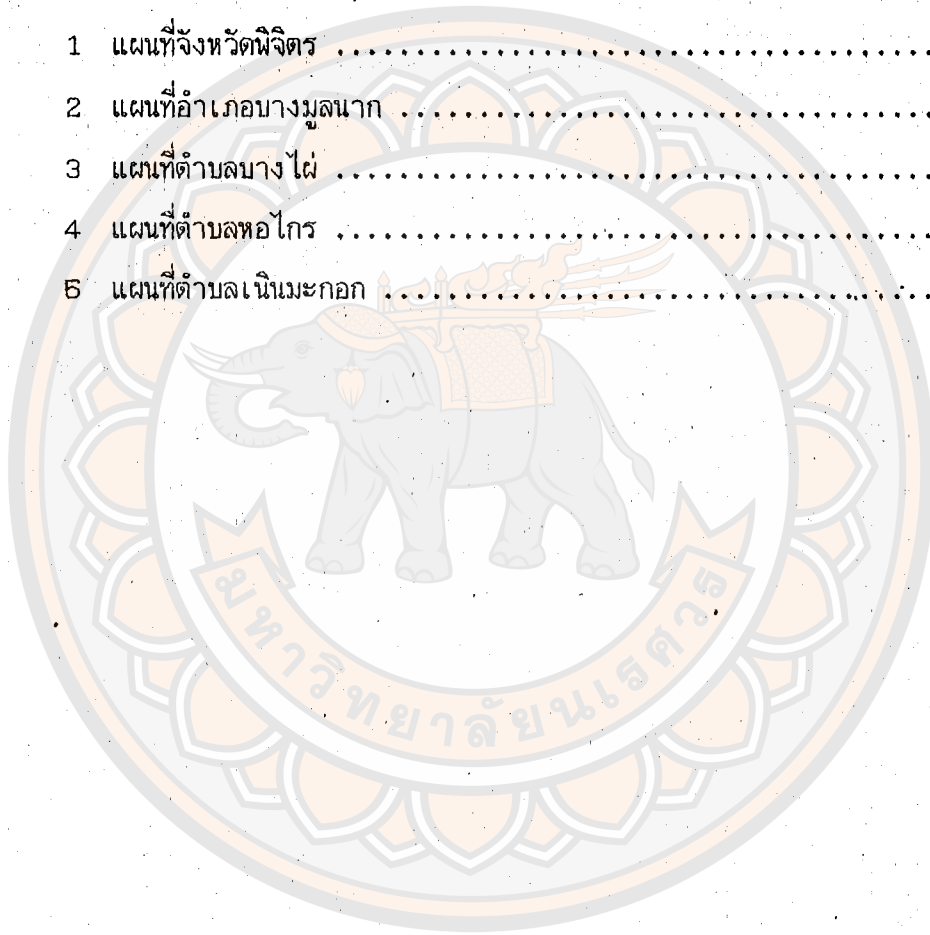
บัญชีตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงจำนวนพื้นที่ ตำบลและหมู่บ้านในอำเภอต่างๆของจังหวัดพิจิตร	12
2. แสดงจำนวนประชากรของอำเภอต่างๆ ในจังหวัดพิจิตร	14
3. แสดงจำนวนชาย-หญิงในตำบลต่างๆ ของอำเภอบางมูลนาก	51
4. แสดงจำนวนร้อยละของผู้มีสิทธิและใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อ 24 ก.ย. 2533	54
5. แสดงพื้นที่และมูลค่าในการประกอบอาชีพต่างๆ	57
6. แสดงรายได้ของเทศบาลและสุขาภิบาลของ อำเภอบางมูลนากระหว่างปี 2532-2533	58
7. แสดงสถิติอาชญากรรม ที่เกิดและจับได้ของอำเภอบางมูลนาก ระหว่างปี 2532-2533	63
8. แสดงแสดงสถิติคดีความต่างๆที่เกิดและจับได้ของอำเภอบางมูลนาก ระหว่างปี 2532-2533	64
9. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวของบ้านบางไผ่	130
10. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวของบ้านหอไกร	132
11. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวของบ้านวังกร่าง	133
12. แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณี เกี่ยวกับครอบครัวที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำของบ้านบางไผ่, บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง	134
13. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาของบ้านไผ่	135
14. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาของบ้านหอไกร	136
15. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาของบ้านวังกร่าง	137
16. แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาที่ปฏิบัติเป็นประจำของบ้านบางไผ่, บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง	138

ตารางที่	หน้า
17. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพของบ้านบางไผ่	139
18. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพของบ้านหอไกร	140
19. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพของบ้านวังกร่าง	141
20. แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือประเพณีเกี่ยวกับ อาชีพที่ปฏิบัติอยู่ เป็นประจำของบ้านบางไผ่, บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง	142
21. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่นๆของบ้านบางไผ่	143
22. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่นๆของบ้านหอไกร	144
23. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่นๆของบ้านวังกร่าง	145
24. แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นต่างๆ ที่ปฏิบัติเป็นประจำของบ้านบางไผ่, บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง	146
25. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆของบ้านบางไผ่	147
26. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆของบ้านหอไกร	149
27. แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆของบ้านวังกร่าง	151
28. แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติเป็นประจำของประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ของบ้านบางไผ่, บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง	153

บัญชีแผนที่

แผนที่	หน้า
1 แผนที่จังหวัดพิจิตร	10
2 แผนที่อำเภอบางมูลนาก	47
3 แผนที่ตำบลบางไผ่	66
4 แผนที่ตำบลหอไกร	79
5 แผนที่ตำบลเนินมะกอก	89

บทนำ

ในสังคมไทยปัจจุบันนี้การศึกษาเรื่องราวของสังคม ศิลปะ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น นับว่ามีความสำคัญและจำเป็นมากเพราะนอกจากจะเสริมสร้างให้บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่แล้ว ยังได้ส่งเสริมความประทับใจในมรดกวัฒนธรรม ความสำนึก ความรักในท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ยังช่วยให้บุคคลอื่นได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของท้องถิ่นอย่างถูกต้องอีกด้วย

แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับพุทธศักราช 2520 มีการกำหนดความมุ่งหมายไว้ข้อหนึ่งว่า "ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ"¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า "เพื่อมุ่งพัฒนาความเจริญของงาน ทางสติปัญญาและความคิดเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและมีความเข้าใจในศิลปะ วัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่ บุคคล สังคม และประเทศชาติ"² จะเห็นได้ว่าข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมไว้เป็นอย่างมาก

ในการศึกษา เรื่อง วัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นนั้น สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่จะต้องศึกษาด้วยก็คือ ประวัติของสถานที่หรือท้องถิ่น เพราะประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สำคัญขั้นพื้นฐานในการศึกษาวัฒนธรรมและประเพณี การที่จะศึกษาวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นใด โดยไม่ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นมาก่อน ก็ย่อมจะทำความเข้าใจเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณีได้ไม่แจ่มแจ้ง

ในการให้การศึกษา เรื่องราวของวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอาจกระทำได้หลายวิธี แต่วิธีหนึ่งที่น่าจะได้ผลและยั่งยืนก็คือ การปลูกฝังให้เกิดความรักความ

¹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับพุทธศักราช 2520. หน้า 1

² ด. หน้า 8

ผูกพันในท้องถิ่นของตนตามสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมนั้น ควรจะได้ดำเนินการ
ปลูกฝังแก่นักเรียนตั้งแต่เยาว์วัย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่นนั้นจะมีความ
จำเป็นเพียงใดก็ตาม แต่การที่จะไปศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ ให้กว้างขวาง
และครอบคลุมไปทั่วทุกจังหวัดนั้นย่อมไม่อาจกระทำได้ เพราะมีอุปสรรคในเรื่อง
งบประมาณ เวลา และวิทยากรผู้ให้ปากคำ รวมทั้งความปลอดภัยของผู้ศึกษา ดังนั้น
จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของท้องถิ่นตนเอง

จังหวัดพิจิตร ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศ มีพื้นที่ประมาณ
4,531.014 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 344 กิโลเมตร จังหวัด
พิจิตรแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 79 ตำบล 644 หมู่บ้านพื้นที่ส่วนใหญ่เป็น
ที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สาย คือแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม จะเห็นได้ว่าจังหวัด
พิจิตรหรือเดิมเรียกว่า เมืองสระหลวงนั้นมีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นหัวเมืองประเทศราชที่ต้องถูกเกณฑ์ทั้งกำลังคนและ
เสบียงอาหาร ในการสู้รบกับกองทัพพม่าที่เข้ามาบุกรุกไทย นอกจากนี้ยังเป็น
ประตูตีของสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (ขุนหลวงสรศักดิ์) และชื่อเมืองพิจิตรยังมี
ปรากฏในวรรณคดีไทย เรื่องขุนช้างขุนแผนหลายตอน

นอกจากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดพิจิตรทั้งในอดีตและปัจจุบันที่
น่าสนใจแล้ว อำเภอบางมูลนาก เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิจิตรก่อนที่จะมาเป็น
อำเภอบางมูลนาก ในปัจจุบันนี้ท้องที่อำเภอบางมูลนากในอดีตเคยเป็นเมืองภูมิมาเก่าก่อน
ปัจจุบันอำเภอบางมูลนากแบ่งการปกครองออกเป็น 14 ตำบล ในท้องที่อำเภอ
บางมูลนากมีวัดที่มีโบราณวัตถุสถานที่น่าสนใจอยู่หลายแห่งด้วยกัน เช่น วัดบางมูลนาก
วัดชัยมงคล วัดท่าช้าง เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีที่เก่าและน่าสนใจคือ
ประเพณีการแข่งเรือยาว

จากประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจของอำเภอ
บางมูลนากที่ได้กล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุจูงใจให้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นคนอำเภอบางมูลนาก
จังหวัดพิจิตร โดยกำเนิด มีความสนใจใคร่จะศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งประวัติความเป็นมา
รวมทั้งวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อรวบรวมวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชื่อตำบล และหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
4. เพื่อจำแนกที่มาของชื่อตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ผลการศึกษาค้นคว้าจะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
2. ผลการศึกษาจะได้เป็นหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร สำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงในห้องสมุดและเพื่อผู้สนใจทั่วไปในการศึกษาค้นคว้า
3. ผลการศึกษาค้นคว้าจะเป็นการถ่ายทอดและรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนเกื้อหนุนให้ดำรงไว้ซึ่งสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ
4. เพื่อเป็นการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและเรื่องราวของท้องถิ่นทางมูขปาฐะไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
5. ผลการศึกษาค้นคว้าทำให้เกิดความรู้สึกรักในท้องถิ่นของตน

ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาถึงสภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมาขนบธรรมเนียมประเพณี

2. ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะจำกัดขอบเขตเฉพาะตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ที่มีแม่น้ำน่านไหลผ่านรวม 3.ตำบล 24 หมู่บ้าน
3. วิทยากรผู้ให้ข้อมูลจะเลือกจากผู้รู้และสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น และมีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลหรือหมู่บ้านในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมายถึง ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง โดยเฉพาะ

ตำบล หมายถึง ท้องที่ที่แบ่งจากเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ตามเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย

หมู่บ้าน หมายถึง ท้องที่ที่แบ่งจากตำบลต่าง ๆ ตามเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย ทั้งหมดบริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

มุขปาฐะ หมายถึง การบอกเล่าหรือการถ่ายทอดด้วยวาจา

วิทยากร หมายถึง ผู้เล่าประวัติชื่อตำบลและหมู่บ้าน รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ

วิธีการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

1. แหล่งข้อมูล

1.1 แหล่งข้อมูลสนาม ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ทำการศึกษาค้นคว้าจากผู้รู้ในตำบลและหมู่บ้านในอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ตำบลและหมู่บ้านที่ทำการศึกษาค้นคว้ามีดังนี้

ตำบลางไผ่ มี 9 หมู่บ้าน

ม. 1 บ้านโพธิ์เตน

ม. 2 บ้านท่าหอย

ม. 4 บ้านบางไผ่

ม.5 บ้านวังตาเล็ก

ม.6 บ้านวังน้ำเต้า

ม.7 บ้านห้วยคต

ม.9 บ้านบางไผ่

ม.10 บ้านวังน้ำเต้า

ม.11 บ้านโพธิ์แดน

ตำบลหอไกร มี 7 หมู่บ้าน

ม.1 บ้านหอไกร

ม.2 บ้านย่านท่าเสา

ม.3 บ้านหอไกร

ม.4 บ้านหอไกร

ม.5 บ้านคลองขุด

ม.6 บ้านไช้เนา

ม.7 บ้านย่านท่าเสา

ตำบลเนินมะกอก มี 8 หมู่บ้าน

ม.1 บ้านคลองบุงหมงใต้

ม.2 บ้านท่าช้าง

ม.3 บ้านวัดท่าช้าง

ม.4 บ้านวังกร่าง

ม.5 บ้านเนินมะกอก

ม.6 บ้านไร่

ม.8 บ้านวังทอง

ม.9 บ้านวังกร่าง

1.2 แหล่งค้นคว้าอื่น ๆ

1.2.1 หอสมุดมหาวิทยาลัยนเรศวร

1.2.2 ศูนย์ประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.2.3 ศาลากลางจังหวัดพิจิตร (พัฒนาชุมชน)

1.2.4 สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร

1.2.5 เทศบาลเมืองพิจิตร

1.2.6 ที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก

1.2.7 เทศบาลเมืองบางมูลนาก

1.2.8 สำนักงานประถมศึกษาอำเภอบางมูลนาก

1.2.9 สำนักงานเกษตรอำเภอบางมูลนาก

1.2.10 ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอบางมูลนาก

2. ประเภทของข้อมูล

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) ได้แก่การบันทึกชุมชนปาฐะ
จากวิทยากร

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) ได้แก่ข้อมูลซึ่งรวบรวม
จากแหล่งค้นคว้าอื่น ๆ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ศึกษาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องที่ตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่
ริมแม่น้ำ่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

3.2 ออกไปพบปะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงสภาพของ
ตำบลและหมู่บ้านเบื้องต้น

3.3 เลือกวิทยากรในหมู่บ้านแห่งละ 4-5 คน โดยขอคำแนะนำจาก
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู เจ้าอาวาส ผู้เฒ่าผู้แก่ เกณฑ์ในการเลือกวิทยากรนั้นจะพิจารณา
ในแง่ความเป็นผู้รู้เรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นและเป็นผู้มีภูมิสำเนาในท้องถิ่นนั้น
เป็นสำคัญ

3.4 บันทึกประวัติชื่อตำบลและหมู่บ้าน จากวิทยากรโดยใช้เครื่อง
บันทึกเสียง

3.5 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวกับประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้าน
ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ

4. การจัดการกระทำกับข้อมูล

4.1 ถอดข้อความที่วิทยากรเล่าประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้าน โดยพยายามเก็บทุกคำพูดของวิทยากรไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4.2 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จากแหล่งค้นคว้าอื่นๆ มาประกอบเป็นข้อมูลปฐมภูมิ

4.3 ศึกษาที่มาของชื่อตำบลและหมู่บ้านว่าเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร

- ชื่อบ้านเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
- ชื่อบ้านเปลี่ยนตามทางราชการ
- ชื่อบ้านเปลี่ยนเนื่องจากความเข้าใจผิด
- ชื่อบ้านที่เปลี่ยนแปลงตามความนิยม เนื่องจากไม่อยาก

เรียกชื่อบ้านเดิมเพราะออกเสียงยาก หรือมีจำนวนพยางค์มาก

4.4 จัดเรียงลำดับประวัติชื่อตำบลและหมู่บ้านที่ศึกษาค้นคว้ามา โดยเรียงตามลำดับตัวอักษร

4.5 ทำตรรชนชื่อตำบลและหมู่บ้าน

4.6 ทำตรรชนวิทยากร

บทที่ 2

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดพิจิตร

2.1 ความรู้พื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์

2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 344 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 4531.014 ตารางกิโลเมตร อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ $10^{\circ}50'$ กับ $06^{\circ}45'$ เหนือและเส้นแวงที่ $99^{\circ}55'$ กับ $100^{\circ}45'$ ตะวันออก มีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดพิจิตรโลก (อำเภอบางระกำ, อำเภอบางกระทุ่ม)

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดนครสวรรค์ (อำเภอชุมแสง, อำเภอหนองบัว)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดเพชรบูรณ์ (อำเภอชนแดน)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดกำแพงเพชร (อำเภอพรานกระต่าย), จังหวัดนครสวรรค์ (อำเภอบรรพตพิสัย)

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำที่สำคัญ 2 สายไหลผ่าน คือ แม่น้ำน่าน* และแม่น้ำยม** แม่น้ำทั้งสองสายไหลผ่านจังหวัดพิจิตร ในลักษณะเกือบเป็นเส้นขนานจากทิศเหนือถึงทิศใต้ ความยาวของแม่น้ำน่านที่ไหลผ่านจังหวัดพิจิตรยาวประมาณ 97 กิโลเมตร และความยาวของแม่น้ำยมที่ไหลผ่านจังหวัดพิจิตร ยาวประมาณ 124 กิโลเมตร

* แม่น้ำน่าน ไหลผ่านอำเภอเมือง, อำเภอตะพานหินและอำเภอบางมูลนาก

** แม่น้ำยม ไหลผ่านอำเภอสว่างงาม, อำเภอโพธิ์ประทับช้างและอำเภอโพทะเล

จังหวัดพิจิตร

ตราประจำจังหวัดพิจิตร

ภาพสัระหมายถึง เมืองสัระหลวง ซึ่งเป็นชื่อเดิมของจังหวัดนี้ เป็นเมืองโบราณสมัยขอมและเป็นหัวเมืองเอกมาตั้งแต่กรุงสุโขทัย พงศาวดารเหนือกล่าวว่าเป็นญาโคตรบองเป็นผู้สร้าง ต้นโพธิ์หมายถึงวัดโพธิ์ประทับช้าง ซึ่งมีประวัติมาว่าเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จพระราชดำเนินกลับจากสงครามเมืองเชียงใหม่ได้นำราชธิดาเมืองเชียงใหม่มาด้วย และพระราชทานให้แก่พระเพทราชา ต่อมาพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธชินราชเมืองพิษณุโลก พระเพทราชาพานางโดยเสด็จไปด้วย นางได้ประสูตรบุตรชายและบิดาให้นามว่า "เจ้าเตื้อ" ต่อมาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 หรือขุนหลวงสรศักดิ์ ระหว่างครองกรุงศรีอยุธยานั้นพระองค์ทรงระลึกถึงภูมิลำเนาจึงโปรดให้สร้างอารามขึ้น ณ ที่ตำบลโพธิ์ประทับช้าง

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพิจิตรแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ¹

2.1.2.1 พื้นที่ทางตะวันออกของแม่น้ำน่าน พื้นที่ส่วนนี้มีความลาดเทจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก บริเวณที่ใกล้แม่น้ำน่านเป็นพื้นที่ค่อนข้างต่ำและมีน้ำท่วมเกือบทุกปี แต่พื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแม่น้ำน่านเป็นพื้นที่ค่อนข้างสูง มีลำน้ำที่เกิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ ไหลผ่านบริเวณนี้ทางทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก ลงสู่แม่น้ำน่าน

2.1.2.2 พื้นที่ระหว่างแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่ลาดเอียงเล็กน้อยจากทิศเหนือถึงทิศใต้ (แม่น้ำน่านแม่น้ำพิจิตรเดิมซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนทางเดินใหม่) ไหลผ่านกึ่งกลางของพื้นที่จากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้

2.1.2.3 พื้นที่ทางตะวันตกของแม่น้ำยม สภาพพื้นที่เป็นที่ราบต่ำ น้ำท่วมถึง ในฤดูฝน แม่น้ำจะเอ่อล้นอยู่เสมอและลาดชันขึ้นไปทางทิศตะวันตก และเป็นพื้นที่ป่าติดกับจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดกำแพงเพชร

2.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศทั่วไปของจังหวัดพิจิตรจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมเขตร้อน มีสภาพอากาศเหมาะสำหรับการเพาะปลูกทั้งปี หากมีปริมาณน้ำฝนเพียงพอ และมีสภาพดินฟ้าอากาศคล้ายคลึงกับ จังหวัดนครสวรรค์ พืชปลูก และกำแพงเพชร กล่าวคือ ในฤดูร้อนอากาศจะร้อนอบอ้าว ฤดูฝนจะมีฝนตกชุกและฤดูหนาวอากาศจะไม่หนาวจนเกินไป

2.1.4 การปกครอง

จังหวัดพิจิตรแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 79 ตำบล

644 หมู่บ้าน²

¹พัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร. แผนพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร ปี 2534.

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนพื้นที่ตำบลและหมู่บ้านต่างๆของจังหวัดพิจิตร

อำเภอ	จำนวนพื้นที่*	จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
เมืองพิจิตร	915.290	18	143
ตะพานหิน	468.930	11	75
บางมูลนาก	475.512	13	106
โพทะเล	934.820	14	103
สามง่าม	597.584	8	59
โพธิ์ประทับช้าง	378.561	7	98
วังทรายพูน	259.501	4	36
ทับคล้อ	378.287	4	44
รวม	4,408,458	79	644

ที่มา : พัดเข้ชุมชนจังหวัด. แผนพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร ปี 2534.

หน้า 11

2.1.4.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 แห่ง

2.1.4.2 เทศบาลจำนวน 3 แห่ง ได้แก่

เทศบาลเมืองพิจิตร

เทศบาลเมืองบางมูลนาก

เทศบาลตำบลตะพานหิน

*จำนวนพื้นที่คิดเป็นตารางกิโลเมตร

2.1.4.3 สุธาภิบาล จำนวน 14 แห่ง ได้แก่

สุธาภิบาลสากเหล็ก	อำเภอเมืองพิจิตร
สุธาภิบาลท่าฝ่อ	อำเภอเมืองพิจิตร
สุธาภิบาลวังกรด	อำเภอเมืองพิจิตร
สุธาภิบาลหัวดง	อำเภอเมืองพิจิตร
สุธาภิบาลบางไผ่	อำเภอบางมูลนาก
สุธาภิบาลวังตะกู่	อำเภอบางมูลนาก
สุธาภิบาลสำนักขุนแตร์	อำเภอบางมูลนาก
สุธาภิบาลโพทะเล	อำเภอโพทะเล
สุธาภิบาลท่าเสา	อำเภอโพทะเล
สุธาภิบาลสามง่าม	อำเภอสสามง่าม
สุธาภิบาลกำแพงดิน	อำเภอสสามง่าม
สุธาภิบาลวังทรายพูน	อำเภอวังทรายพูน
สุธาภิบาลทับคล้อ	อำเภอทับคล้อ
สุธาภิบาลเขาทราย	อำเภอทับคล้อ

2.1.5 ประชากร

จำนวนประชากรของจังหวัดพิจิตรมีจำนวนทั้งสิ้น 549,377 คน (สถิติปี 2534) แยกเป็นชาย 269,726 คน หญิง 279,611 คน จำแนกออกเป็นอำเภอได้ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรของอำเภอต่างๆในจังหวัดนิจิตร

อำเภอ	จำนวนประชากร
เมืองนิจิตร	129,020
ตะพานหิน	76,277
บางมูลนาก	71,801
โพทะเล	79,658
สามง่าม	76,042
โพธิ์ประทับช้าง	43,039
วังทรายพูน	29,022
ทับคล้อ	44,528
รวม	549,337

ที่มา : แผนพัฒนาชุมชนจังหวัด. แผนพัฒนาชุมชนจังหวัดนิจิตร ปี 2534.

หน้า 13

2.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดนิจิตร ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอาชีพและผลผลิตทางเกษตรกรรม อาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ สถิติจำนวนพื้นที่ถือครองจำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ดังนี้

- พื้นที่ถือครองทั้งหมด	2,831,884	ไร่
- พื้นที่ถือครองการเกษตร	2,104,513	ไร่
พื้นที่ทำนา	1,804,762	ไร่
พื้นที่ทำไร่	209,596	ไร่

พื้นที่ไถ้ผล ไถ้ยืนต้น	76,851	ไร่
พื้นที่พืชผัก	15,662	ไร่
พื้นที่ไม้ดอก ไม้ประดับ	642	ไร่
พื้นที่ในเขตชลประทาน	300,000	ไร่
พื้นที่ในเขตสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ประมาณ	1,000	ไร่
พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน ประมาณ	349,000	ไร่
- พื้นที่เพื่อการอื่น ๆ	727,370	ไร่

2.1.6.1 การทำการเกษตร

จังหวัดพิจิตรมีพื้นที่ทางด้านเกษตรกรรม 2,104,513 ไร่ ส่วนใหญ่ประชากรมีอาชีพหลักคือ การทำนา มีพื้นที่ทำนาประมาณ 1,801,762 ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญและทำรายได้อันดับหนึ่งคือ ข้าวเจ้า รองลงมาคือ ข้าวโพดและ ถั่วเขียว สำหรับผลไม่มีการปลูกกันมากได้แก่ ส้มโอ มะพร้าว มะม่วงและขนุน

2.1.6.2 การป่าไม้

จากภาพถ่ายดาวเทียม กรมป่าไม้พบว่าปัจจุบันจังหวัดพิจิตร ไม่มีพื้นที่ป่าไม้หลงเหลืออยู่ ดังนั้น ไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างภายในจังหวัดจึงต้องนำเข้ามาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น พืชุนโลก กำแพงเพชร นครสวรรค์ และตาก เป็นต้น รวมทั้งแหล่งป่าไม้ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

2.1.6.3 การประมง

จังหวัดพิจิตรเป็นที่ลุ่ม มีแม่น้ำ ลำคลอง หนองบึง เป็นจำนวนมาก การประมงน้ำจืด เป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ราษฎรอย่างหนึ่ง มีการจัดตั้งสถานีประมงน้ำจืดเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดจำหน่ายให้แก่เกษตรกร เช่น ปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลาไหล ในปีหนึ่ง ๆ ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้มีจำนวน 1,830,650 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 37,892,050 ล้านบาท (ข้อมูลในปี 2531)

2.1.6.4 กรมปศุสัตว์

ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้เพื่อใช้งานและเพื่อการบริโภค มีบางส่วนเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายแต่ไม่มากนัก สัตว์ที่เลี้ยงได้แก่ โค กระบือ สุกร

แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ เป็นต้น โดยจะเลี้ยงกันแบบครอบครัวเป็นส่วนใหญ่

2.1.6.5 การอุตสาหกรรม

จังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดเกษตรกรรม การประกอบอุตสาหกรรมในจังหวัดส่วนใหญ่จึงเป็นอุตสาหกรรมทางการเกษตร เช่น โรงสีข้าว ไซโลข้าวโพด แต่การขยายตัวทางอุตสาหกรรมการเกษตรในจังหวัดยังมีน้อย ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณผลผลิตทางการเกษตรมีไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรม เพราะผลผลิตทางการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ การพัฒนาทางวิชาการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ การพัฒนาทางวิชาการเกษตรแผนใหม่หรือเทคโนโลยีแผนใหม่มีการนำมาใช้น้อยมาก ประกอบกับการเกษตรกรรมในจังหวัดขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นสำคัญ ผลผลิตที่ได้ก็ไม่แน่นอน ความคุมผลผลิตไม่ได้ ดังนั้นจึงพบว่า การอุตสาหกรรมในจังหวัดเป็นอุตสาหกรรมการเกษตรและอยู่ในระดับพื้นฐาน ปัจจุบันมีโรงงานทั้งสิ้น 585 โรงงาน

2.1.6.6 การสหกรณ์

สหกรณ์ในจังหวัดพิจิตรมี 4 ประเภท จำนวน 22 สหกรณ์คือ สหกรณ์การเกษตร 16 แห่ง สหกรณ์ออมทรัพย์ 3 แห่ง สหกรณ์ร้านค้า 2 แห่ง สหกรณ์บริการ 1 แห่ง มีสมาชิกทั้งสิ้น 20,487 คน

2.1.7 การสาธารณสุข

จังหวัดพิจิตรมีโรงพยาบาลและสถานีอนามัย ดังนี้

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด	1 แห่ง
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ	8 แห่ง
สำนักส่งเสริมวิชาการและบริการสาธารณสุข	1 แห่ง
โรงพยาบาลประจำจังหวัด	1 แห่ง
โรงพยาบาลประจำอำเภอ	8 แห่ง
สถานีอนามัย	96 แห่ง
หน่วยควบคุมกามโรค	1 แห่ง

หน่วยมาลาเรีย	1 แห่ง
ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาล	3 แห่ง

2.1.8 การสาธารณสุขการ

2.1.8.1 การประปา

จังหวัดพิจิตรมีการประปา 4 แห่ง ซึ่งอยู่ในความ
รับผิดชอบและดำเนินงานของการประปาส่วนภูมิภาค การผลิตน้ำประปาในปัจจุบันยัง
ไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้น้ำ จึงมีประปาสู่ขามบาศที่ดำเนินการอีก 7 แห่ง
และเอกชนจำนวน 2 แห่ง

2.1.8.2 การไฟฟ้า

ระบบไฟฟ้าจังหวัดพิจิตรอยู่ภายใต้การรับผิดชอบ 2 เขต
คือ เขตอำเภอเมืองพิจิตรและอำเภอตะพานหิน สามารถให้บริการไฟฟ้าได้ 37 เปรอร์เซ็นต์
ของจำนวนหมู่บ้าน

2.1.8.3 การติดต่อสื่อสาร

มีการติดต่อสื่อสารและบริการด้านไปรษณีย์ โทรเลข
โทรศัพท์ วิทยุสื่อสาร โดยเฉพาะด้านโทรศัพท์สามารถติดต่อได้ทุกอำเภอ จำนวน 4,096
เลขหมาย

2.1.9 การคมนาคมและขนส่ง

จังหวัดพิจิตรสามารถติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ได้โดยเส้นทางคมนาคม

• ตั้งใน

2.1.9.1 ทางรถยนต์ การคมนาคมและขนส่งสามารถติดต่อได้

ตั้งใน

ก. ตั้งต้นจากกรุงเทพมหานคร แยกเข้าเส้นทาง
สายเอเชียที่ประตูน้ำพระอินทร์ อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี นครสวรรค์ แล้ว

จังหวัดพิจิตร. ที่ระลีกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพิจิตร.

แยกถนนสายนครสวรรค์-ชุมแสง-บางมูลนาก-ตะพานหิน-พิจิตร ระยะทางประมาณ 347 กิโลเมตร

ข. จากกรุงเทพมหานคร แยกเข้าทางถนนสายเอเชียที่ประตูน้ำพระอินทร์ อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี นครสวรรค์กำแพงเพชร พิจิตร ระยะทางประมาณ 448 กิโลเมตร

ค. จากกรุงเทพมหานคร แยกเข้าเส้นทางสายเอเชียที่ประตูน้ำพระอินทร์ อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี นครสวรรค์ แยกเข้าถนนสายใหม่ นครสวรรค์-พิษณุโลก-อ. สามง่าม แล้วแยกเข้าถนนสายกำแพงเพชร-พิจิตร ระยะทางประมาณ 336 กิโลเมตร (นิยมใช้กันมาก)

ง. จากกรุงเทพมหานคร แยกเข้าถนนสายเอเชียที่ประตูน้ำพระอินทร์ อยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี แยกเข้าเส้นทางสายอินทร์บุรี-ตากฟ้า-เขาคทราย-ตะพานหิน-พิจิตร ระยะทางประมาณ 480 กิโลเมตร

2.1.9.2 ทางรถไฟ เส้นทางรถไฟที่ติดต่อกันได้สะดวกคือ รถไฟสายเหนือ

2.1.9.3 ทางน้ำ ส่วนใหญ่ใช้ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร ตลอดจนสินค้าต่าง ๆ ตามแม่น้ำสายสำคัญทั้ง 2 สายคือ แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำยม จะสะดวกในฤดูฝน หรือประมาณเดือนเมษายนถึงเดือนธันวาคม

2.1.9.4 ทางอากาศ จังหวัดพิจิตร ไม่มีที่ตั้งท่าอากาศยาน ต้องอาศัยท่าอากาศยานพิษณุโลก ใช้เวลาเดินทางจากพิจิตรไปพิษณุโลก 45 นาที

2.2 ความรู้พื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์

2.2.1 ประวัติเมืองพิจิตร

เดิมที่เมืองพิจิตรหาได้ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลดังกล่าวไม่ มีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายที่ตั้งเมืองหลายครั้ง ที่ตั้งเดิมมีหลักฐานปรากฏชัดอยู่ในเขตท้องที่อำเภอโพทะเลซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองปัจจุบันประมาณ 90 กิโลเมตรเศษ แล้วอพยพโยกย้ายขึ้นมาตามลำน้ำน่านเก่าสู่ทางทิศเหนือ สร้างบ้าน

เมืองขึ้นเป็นปึกแผ่นแน่นอนหาที่บ้านสระหลวง อยู่ในเขตตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง
พิจิตร ห่างจากตัวเมืองปัจจุบันไปทางทิศตะวันตกประมาณ 9 กิโลเมตรเศษ ต่อมา
ลำน้ำน่านเก่าเปลี่ยนทางเดินเป็นเหตุให้ลำน้ำต้นเขิน จึงจำเป็นต้องย้ายเมืองมาตั้ง
ใหม่ตั้งตัวเมืองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน⁴

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พอจะตรวจสอบได้ความว่า ราว
พ.ศ. 300 ชาวละว้าเป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมากที่สุดในดินแดน
สุวรรณภูมิ ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 2 อาณาจักรใหญ่ ๆ คือ อาณาจักรทราวดี
ได้แก่ พื้นที่จังหวัดพินธุโลกไปจดราชบุรี ทิศตะวันออกถึงจังหวัดปราจีนบุรี อาณาจักร
ยางหรือโยนกและอาณาจักรโคตรบูรณ สำหรับอาณาจักรทราวดีมีเมืองสำคัญ ๆ 3 เมือง
ด้วยกันคือ นครปฐม ละโว้หรือลพบุรี เมืองสยามหรือสุโขทัย โดยมีนครปฐมเป็น
ราชธานี ส่วนเมืองพิจิตรในครั้งกระนั้นอยู่ในเขตเมืองละโว้จะมีนามว่าอย่างไร ตั้ง
อยู่ที่ไหนยังไม่ปรากฏชัด ต่อมาราว พ.ศ. 1400 ชอมมีอำนาจมากได้แผ่ขยาย
อำนาจเข้ามาในอาณาจักรทราวดี ได้อาณาจักรโยนกและโคตรบูรณ ไว้ในอำนาจ
และปกครองในฐานะประเทศราช และได้แบ่งอาณาจักรทราวดีออกเป็นมณฑลฝ่าย
ใต้และฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้มีละโว้หรือลพบุรีเป็นราชธานี ส่วนฝ่ายเหนือมีเมืองสยาม
หรือสุโขทัยเป็นราชธานี ส่วนพระเจ้าแผ่นดินชาวละว้าที่ครองเมืองละโว้ทรงพระนาม
ว่า "พระยาโคตรบองเทวราช" เมื่อเสียเมืองให้แก่ชอมแล้วจึงทรงนำทรัพย์สิน
ขึ้นไปทางเหนือ จนถึงหมู่บ้าน โกฎัญญคาม (ในท้องที่อำเภอโพทะเลปัจจุบัน) จึง
ประทับพักไพร่พลขึ้นที่นั่น โดยเฉพาะที่หมู่บ้าน โกฎัญญคามนี้เป็นชาวละว้าด้วยกัน เมื่อ
ทราบข่าวว่าพระเจ้าอยู่หัวของตนพาแพะแก่ชอมก็มีความโศกเศร้ายิ่งนัก จึงพากันไป
เฝ้าพระยาโคตรบองเทวราช ทูลเชิญให้พระองค์ประทับเสียที่หมู่บ้าน โกฎัญญคาม
พระองค์มีความโสมนัสเป็นที่ยิ่ง ทรงสร้างพระราชฐานที่ประทับ ณ หมู่บ้านนั้น
แล้วทรงสร้างพระนครขึ้นใหม่อยู่ใกล้บึง ไชยบวร ตั้งชื่อใหม่ว่า "นครไชยบวร"

⁴ ด. หน้า 8

อยู่ในเขตท้องที่ตำบลบ้านน้อย กับตำบลบางกลาง อำเภอบึงนาราง

กาลล่วงมาถึง พ.ศ. 1600 ผู้สืบเชื้อสายพระยาโคตรบอง
เทวราช องค์หนึ่งพระนามว่า "เจ้ากาญจนกุมาร" ได้เสด็จประพาสโดยทางชลมารค
ขึ้นไปทางเหนือ โดยใช้ลำน้ำน่านเก่าเป็นเส้นทางเสด็จจนถึงหมู่บ้านสระหลวง มีบึง
น้ำใหญ่ลึกใส มีปลาชุกชุม ประกอบกับบัวหลวงงามบานสะพรั่งเต็มบึงแลสุดตาเป็นที่
ต้องพระทัยนัก จึงทรงดำริให้ย้ายจากนครไชยบุรี* มาตั้งใหม่ที่บ้านสระหลวง และ
ได้ฝังหลักเมืองเมื่อวันพุธ ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 12 ปีชาลิ

เมื่อ พ.ศ. 1601 เจ้ากาญจนกุมารได้สร้างเมืองพิจิตรขึ้นริมฝั่ง
แม่น้ำน่านเดิม ได้ก่อกำแพงเมืองด้วยอิฐ ด้านเหนือยาว 10 เส้น ด้านใต้ยาว 10
เส้น ด้านตะวันออกยาว 35 เส้น ด้านตะวันตกเป็นหน้าเมืองหันหน้าไปทางแม่น้ำ
น่านเก่า** เป็นกำแพง 2 ชั้นห่างกัน 15 วา มีป้อมประตู ทอรับ⁷ (ขณะนั้นยังปรากฏ
ซากเมืองเป็นร่องรอยอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอบึงนาราง) โปรดให้สร้างวัด
วาอารามไว้มากมายและทรงเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่ว่า "เมืองสระหลวง" และได้
มีกษัตริย์ปกครองสืบราชสันตติวงศ์ต่อมาด้วยความเกษมสำราญอีกประมาณ 200 ปี

ครั้น พ.ศ. 1800 ขอมเริ่มเสื่อมอำนาจ ไทยเริ่มทะยอยลงมา
ทางดินแดนสุวรรณภูมิและได้มีบทบาทในดินแดนส่วนนี้ โดยพ่อขุนบางกลางท่าวและ
พ่อขุนผาเมือง ได้ยกกองทัพเข้าตีเมืองสยามเมืองหน้าด่านของขอมได้ พิจิตรจึงตก
เป็นมรดกของไทยตั้งแต่นั้นมา ราว พ.ศ. 1820 กรุงสุโขทัยไม่มีอาณาเขตกว้าง
ใหญ่ไพศาลนักและมีเมืองสำคัญไม่กี่เมือง แต่ในบรรดาเมืองสำคัญ ๆ เหล่านี้จะต้อง

⁵ ต. หน้า 9

⁶ ต. หน้า 10

⁷ สมชาย พุ่มสะอาดและประเสริฐ สิวานันท์ 73 จังหวัดลพบุรี 3.

*บึงไชยบุรี ปัจจุบันเรียกว่า บึงสีนวน

**แม่น้ำน่านเก่า ปัจจุบันเรียกว่า แม่น้ำพิจิตร

มีพิจิตรรวมอยู่ด้วย ประกอบกับกรุงสุโขทัยเวลานั้นมีศัตรูอยู่มาก เช่น ขอม พวกไทย
ตอนใต้ และภาวะในการจะขยายอาณาเขต พิจิตรจึงกลายเป็นเมืองสำคัญทางยุทธ
ศาสตร์ จึงได้รับยกฐานะขึ้นเป็นเมืองลูกหลวงเพื่อป้องกันข้าศึกที่จะยกไปตีเมืองหลวง
พิจิตรจึงอุปมาเหมือนทหารเอกของกรุงสุโขทัย เมืองพิจิตรหรือเมืองสระหลวงเป็น
เมืองรายรอบปริมณฑลกรุงสุโขทัยเป็นหัวเมืองชั้นใน พระเจ้าแผ่นดินกรุงสุโขทัยจึง
ปกครองเมืองนี้โดยตรง ตลอดสมัยที่กรุงสุโขทัยยังเจริญรุ่งเรือง^๑

เมืองพิจิตรเป็นเมืองเก่าที่มีประวัติความเป็นมายาวนานมาแต่
ครั้งสมัยสุโขทัย ขณะนั้นรู้จักกันในนาม "เมืองสระหลวง" ตามที่ปรากฏในศิลาจารึก
พ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 กล่าวถึงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยไว้ว่า

"...มีเมืองกว้างขวางหลาย ปราบเบื้องตะวันออกจรดสระ
หลวง สองแควลุ่มบาจายสคาเท้าฝั่งของ ถึงเวียงจันทร์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัว
นอนจรดคนที พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่ง
ทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันออก รอดเมืองลุด เมือง...หงสาวดี สมุทรห้า
เป็นดินแดน เบื้องต้นนอน รอดเมืองแพร่น่าน เมือง...ปลัว ฝั่งของเมืองชะวา
เป็นที่แล้ว..."^๒

แต่เดิมสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานชื่อ
เมือง โบราณที่ปรากฏในศิลาจารึกไว้ในคราวตรวจสอบแก้ไขตำนานพงศาวดารฉบับ
พระราชหัตถเลขาให้สมบุรณ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2457 ว่าเมืองสระหลวงหมายถึงเมือง
พิษณุโลก มิใช่เมืองพิจิตร ส่วนเมืองพิจิตรนั้นเข้าใจว่าเป็นเมืองคนที ดังที่ได้บันทึก
ไว้ว่า

"...ราชอาณาจักรสุโขทัยกว้างขวางออกไปถึงที่สุดในครั้งกระนั้น
บอกอาณาเขตไว้ใน ศิลาจารึกชัดเจนว่า ทิศเหนือได้เมืองแพร่ เมืองน่านตลอดจน

^๑ จังหวัดพิจิตร. ที่ระลังงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพิจิตร.

เมืองชวา (คือเมืองหลวงพระบางทุกวันนี้) ไว้ในพระราชอาณาจักร ที่ศตวันออก
 ได้เมืองสระหลวง (คือเมืองพิษณุโลกฝั่งตะวันตก ที่หนังสือแต่งในภาษามครว่า โอมบุรี
 เมืองสองแคว (คือเมืองพิษณุโลกฝั่งตะวันออก) เมืองลม (คือเมืองหล่มเก่า) เมือง
 บาย (เห็นจะเป็นเมืองศรีเทพในลุ่มน้ำสัก) เมืองสระคา (น่าจะเป็นเมืองหนอง
 ทหารหรือสกลนคร) กระทั่งฝั่งแม่น้ำโขงถึงเมืองเวียงจันทร์ เมืองเวียงคำ (อยู่ใต้
 เมืองเวียงจันทร์ ที่ไหนทุกวันนี้ไม่รู้ไม่ชัด) ที่ศได้เมืองคันทิ (เข้าใจว่าเมือง
 พิจิตรทุกวันนี้) เมืองพระบาง (คือเมืองนครสวรรค์ทุกวันนี้) เมืองแพรก (คือเมือง
 สรรคบุรี) เมืองสุพรรณบุรี (คือเมืองอู่ทอง) เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมือง
 นครศรีธรรมราช จนถึงทะเลหน้าอกอาณาเขต ที่ศตวันตกได้เมืองจนต์ (ตอนนี้
 ศิลาจารึกลบเลือนตอนหนึ่ง แต่พอจะเดาชื่อเมืองได้ เข้าใจว่าเมืองตะนาวศรี เมือง
 ทวาย เมืองเมาะตะมะ เมืองตองฉู) เมืองหงสาวดีถึงสมุทรห้า (คืออ่าวเบ็งกอล)
 เป็นราชอาณาจักร อาณาจักรสุโขทัยครั้งพระเจ้าขุนรามคำแหงกว้างใหญ่ถึงเพียงนี้"¹⁰

ต่อมาในรายงานตรวจเมืองพิจิตรเก่าของสมเด็จพระเจ้า
 ดำรงราชานุภาพ ที่เสด็จไปเมื่อ 24 มกราคม พ.ศ. 2464 ทรงสรุปว่าเมืองสระ
 หลวงคือเมืองพิจิตร ซึ่งต่อมาเรียกเป็นภาษาบาลีว่า "โอมบุรี" ตามที่ทรงอธิบาย
 ตอบปลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ 16 พฤษภาคม
 พ.ศ. 2485 ความว่า

"... เมืองโอมบุรี คือเมืองพิจิตรเป็นเมืองโบราณ มีป้อมปราการ
 อยู่ริมแม่น้ำน่านเก่าซึ่งตั้งขึ้นเสียแล้ว ชื่อเดิมเรียกว่า "เมืองสระหลวง" คงเป็น
 เพราะเป็นเมืองที่มีบึงมาก ทั้งในศิลาจารึกสุโขทัยและกฎหมายชั้นเก่าของกรุงศรี-
 อโยธยาก็เรียกว่า "เมืองสระหลวง" ปรับเป็นคู่กับ "เมืองสองแคว" คือเมืองพิษณุโลก
 ซึ่งเดิมมีแม่น้ำน้อยอยู่ทางตะวันออกและมีแม่น้ำน่านอยู่ทางตะวันตก แต่แม่น้ำน้อยต้น
 ขึ้นเสียแล้ว"

¹⁰ ศุภสมา, องค์การคำ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1.

ชื่อที่เรียกว่า "โอมบุรี" ความตรงกับชื่อเมืองสระหลวง แต่เปลี่ยนเป็นภาษามคธเหมือนกับ "ทวิสาขนคร" ตรงกับเมืองสองแคว หม่อมจันสงสัยว่าจะเกิดแต่เพราะ แต่เรื่องพงศาวดารเมืองไทยเป็นภาษามคธ ตามอย่างหนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกา เช่น เรื่องขึ้นกาลมาลีนี เป็นต้น แปลงชื่อเมืองสระหลวงเป็น โอมบุรีในภาษามคธและแปลงชื่อเมืองสองแควไว้ชื่อว่า "เมืองทวิสาขนคร" ในหนังสือแต่ง

การที่เปลี่ยนชื่อเมืองสองแควเป็นเมืองพิษณุโลก เปลี่ยนชื่อเมืองสระหลวงเป็นเมืองพิจิตรเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก แต่ว่าพอเปลี่ยนแล้วชื่อเมืองสองแควและเมืองสระหลวงก็เสียดู ผู้รู้ชั้นหลังจึงเอาชื่อเมืองโอมบุรีกับเมืองทวิสาขนคร ซึ่งมีอยู่ในหนังสือที่พระแต่งไปชี้เป็นเมืองเหมือนกัน ดูเหมือนจะเอาเมืองแพก (คือเมืองสรรค์) เป็นทวิสาขนคร ส่วนเมืองโอมบุรีนั้นคือเหตุที่เมืองพิษณุโลกสร้างปราการ 2 ฟาก เอาแม่น้ำไว้กลางเมืองติดกับเมืองอื่นอ้างว่าเมืองทางฟากตะวันออกชื่อพิษณุโลก เมืองฟากตะวันตกชื่อโอมบุรี อ้างกันมาอย่างนั้น จนถึงสมัยมีสโมสโรไบรณคดี ค้นพบชื่อเมืองสระหลวงสองแควในศิลาจารึกและกฎหมายเก่า จึงรู้ความจริงว่าเป็นอย่างไร"¹¹

เมื่อแรกตั้งอาณาจักรอยุธยา เมืองพิจิตรมีฐานะเป็นเมืองประเทศราช ตามความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ว่า

"...ศุภมัสตु ศักราช 712 ปีชวด โทศก (พ.ศ. 1893) วัศุภกร์ ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 เพลา 3 นาฬิกา 9 บาท สถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา...

ครั้งนั้นพระยาประเทศราชขึ้น 16 เมือง คือ เมืองมะละกา, เมืองชวา, เมืองตะนาวศรี, เมืองนครศรีธรรมราช, เมืองทวาย, เมืองเมาะตะมะ, เมืองเมาะลำเล็ง, เมืองสงขลา, เมืองจันทบูร, เมืองพิษณุโลก, เมืองสุโขทัย, เมืองพิชัย, เมืองสวรรคโลก, เมืองพิจิตร, เมืองกำแพงเพชร, เมืองนครสวรรค์"¹²

¹¹ ชัยม บัณฑิตยกรู สาส์นสมเด็จ เล่ม 24. หน้า 151-153

¹² ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. หน้า 112

หัวเมืองประเทศราชเหล่านี้จะถูกปกครองในฐานะรัฐอิสระ หากต้องการสวามิภักดิ์ต่อพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ซึ่งปกครองอาณาจักรแบบเมืองลูกหลวง โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ที่ใกล้ชิดออกไปครองเมืองสำคัญต่างพระเนตรพระกรรณ

รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงจัดระเบียบการปกครองบ้านเมืองใหม่แบบจตุสดมภ์และแบ่งฐานะหัวเมืองเป็นเมืองเอก โท ตรี และจัตวา มีขุนนางปกครอง เมืองเหล่านี้ เมืองพิจิตรมีฐานะเป็นเมืองชั้นตรี ดังที่ปรากฏในพระอัยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง กฎหมายตราสามดวง ว่า

"ออกญาเทพาธิปัตย์ศรีณรงค์ฤๅไชยอภัยพิริยภาหะ เมืองพิจิตร เมืองตรี นานา 5000 ชั้นประแดงเสนาภูษา"¹³

รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองพิจิตรมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพิ่มขึ้น ด้วยเป็นสถานที่ประสูติของพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง คือ สมเด็จพระเจ้าเสือ ประสูติแต่ธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีพระครรภ์กับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก่อนที่จะพระราชทานให้แก่พระเพทราชา จางวางกรมช้างและเมื่อพระองค์เสด็จไปเมืงการพระพุทธชินราชและพระพุทธรูปชินสีห์ ที่เมืองพิษณุโลกในปีชาลจัตวาศกนั้น พระเพทราชาได้เสด็จด้วยพร้อมกัน

"...พาเอานางลาวมีครรภ์นั้น ไปตามเสด็จด้วยถึงตำบลโพธิ์ประทับช้าง พอครรภ์นางนั้นแก่ถ้วนเทศมาสได้ฤกษ์ดี นางประสูติบุตรชายกอบปรด้วยสิริวรรณลักษณะเป็นอันดี บิดาให้นามบัญญัติชื่อเจ้าเสือ ครั้นค้อยรู้ความแล้วก็สำคัญเอาพระเพทราชาว่าเป็นบิดาและรักใคร่สนิทตันทันจนเวัยวัฒนาขึ้นก็มีสติปัญญาแก้วกล้าอาจหาญยิ่งนัก จึงพระเพทราชาก็นำเอานายเคื้อผู้บุตรเลี้ยงเข้าไปถวายตัวเป็นเมมหาดเล็ก และให้กระทำการสนองพระเดชพระคุณ...."¹⁴

¹³ ศุภสภา, องค์การการค้า กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 321

¹⁴ ศุภสภา, องค์การการค้า พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. หน้า 102

0409
29 SEP 2006

430905

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

DS
569
Phs
ส 6492
2534

สมเด็จพระเจ้าเสือ ทรงรู้พระองค์ว่าเป็นพระโอรสในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไม่ว่าจะต้องพระประสงค์อะไรก็เอาสิ่งนั้นได้ทุกอย่างรวมทั้งทรงพระปรีชาสามารถทางคศาสตร์ ด้วยทรงเป็นพระบุตรเลี้ยงพระเพทราชา จางวางกรมช้าง สามารถบังคับช้างพลายซ่อม ซึ่งเป็นช้างเพชรฆาตกำลังตกมันได้สำเร็จจนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้เป็นหลวงสรศักดิ์ รับราชการในกรมช้าง

เมื่อสมเด็จพระเจ้าเสือเสวยราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระเพทราชาเป็นสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 นั้น ทรงอนุสรณ์คำนึงถึงสถานที่พระองค์ประสูติ ณ ตำบลโพธิ์ประทับช้าง เมืองพิจิตร จึงโปรดให้สร้างพระอาราม ณ ตำบลที่ประสูติ ชื่อวัดโพธิ์ประทับช้าง เมื่อสร้างเสร็จจึงเสด็จไปจัดงานฉลองสมโภชตามความละเอียดที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า

"ลุศักราชได้ 1061 ปีเถาะ เอกศก สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชดำริถึงภูมิภาคแห่งพระองค์ ซึ่งสมเด็จพระพันปีหลวงตรัสบอกไว้แต่ยังพระเยาว์อยู่นั้นว่า เมื่อศักราช 1024 ปีชวด อัฐศก แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมพิตรพระนารายณ์เป็นเจ้า เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปมีสักการพระพุทธรูปปฏิมากรพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ ณ เมืองพิษณุโลก ทรงพระกรุณาให้มีการมหรสพถวายพุทธสมโภชคาร์บ 3 วัน ครั้งนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในพระบรมโกศพาเอาสมเด็จพระพันปีหลวงตามเสด็จขึ้นไปด้วย ขณะนั้นสมเด็จพระพันปีหลวงทรงพระครรภ์แก่จึงประสูติพระองค์ที่ตำบลโพธิ์ประทับช้าง แขวงเมืองพิจิตร ในเดือนอ้าย ปีชวด อัฐศกนั้น แล้วจึงเอารกที่สหชาตินั้นใส่ลงในผอบเงิน เอาไปฝังไว้หว่างต้นโพธิ์ประทับช้างและต้นอุทุมพรต่อกันนั้น เหตุตั้งนั้นจึงได้นามกรชื่อมะเดื่อ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริระลึกถึงภูมิภาคอันพระองค์ประสูติ ณ แขวงหัวเมืองฝ่ายเหนือ เป็นที่มหามงคลสถานอันประเสริฐ สมควรจะสร้างขึ้นเป็นพระอาราม จึงมีพระราชดำรัสสั่งสมุหนายกให้กะเกณฑ์ ขึ้นไปสร้างพระอารามตำบลบ้านโพธิ์ประทับช้าง มีพระอุโบสถวิหาร มหาธาตุเจดีย์ ศาลาการเปรียญ และกุฎีสงฆ์พร้อมเสด็จ และการสร้างพระอารามนั้นสองปีเศษจึงจะสำเร็จในปีมะเส็ง ตรีศก จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เสด็จด้วย พระชลวิมานโดยกระบวนนาวาพยุหขึ้นไป ณ พระอารามตำบลโพธิ์ประทับ

ข้างนั้น และทำพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาท ซึ่งขึ้นไปคอยรับเสด็จโดยทางสถลมารคนั้นก็เป็นอันมาก แล้วทรงพระกรุณาให้มีการฉลองและมีมหรสพคำรบสามวัน ทรงถวายไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก และทรงพระราชอุทิศถวายเลขข้าพระไว้สำหรับอุปฐากพระอาราม 200 ครั้ว และถวายพระกัลปนาขึ้นแก่พระอารามตามธรรมเนียม แล้วทรงพระกรุณาตั้งเจ้าอธิการชื่อพระครูธรรมรุจิราชน้อยอยู่ครองพระอาราม ถวายเครื่องสมณบริขารตามศักดิ์พระราชาคณะแล้วเสร็จ ก็เสด็จกลับมายังกรุงเทพมหานคร จำเดิมแต่นั้นมา พระอารามนั้นก็เรียกวัดโพธิ์ประทับช้างมาตราบนานเท่าทุกวันนี้”¹⁵

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2072 ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสด็จประพาสเมืองพิจิตร ทรงสนทนากับพระพิจิตรว่า เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเกิดขึ้นในตอนนั้น ได้กล่าวถึง เมืองพิจิตรหลายตอนคือ กล่าวว่าคุณแผนพานางวันทองหนีแล้วพากันไปหาพระพิจิตรที่เมืองพิจิตร ให้พระพิจิตรบอกส่งลงมากรุงเทพฯ และยังมีอีกตอนหนึ่งที่ขุนแผนกับพลายงามอาสาพระพันวษา (ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสด็จประพาสเมืองพิจิตรที่ 2) ยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ ขุนแผนและพลายงามได้ไปหาพระพิจิตรที่เมืองพิจิตรอีก จนกระทั่งพลายงามกับนางศรีมาลา รักกัน เมื่อขุนแผนกับพลายงามยกทัพกลับมาจากเชียงใหม่แล้ว ก็ยังแวะมาเมืองพิจิตรอีก ในที่สุดพลายงามกับนางศรีมาลา (บุตรพระพิจิตร) ได้แต่งงานกันด้วย จากเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้จะเห็นได้ว่าเมืองพิจิตรเกี่ยวข้องกับสมเด็จฯ เตี่ย¹⁶

ผู้เขียนขอคัดลอกบทเสภาในเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เกี่ยวข้องกับเมืองพิจิตร เป็นบางบทลงมาให้ด้วย เช่น ตอนขุนแผนพานางวันทองไปหาพระพิจิตรที่เมืองพิจิตร ความว่า

¹⁵ ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2.

¹⁶ หวน พันธุ์พันธ์ พิจิตรของเรา. หน้า 11-12

"สงสารนักด้วยอแลกล้อเหลือ ค่อยประคองต้องเนื่อมิให้หมอง
 ดันตัดลัดไปดิ่งใจปอง ถึงห้วยหนองพุดทุกระยะมา
 ชูดเผือกมันสู้กันมาตามจน พักร่อนผ่นเปรมมาในป่า
 ลีวันต้นพนมพนาว่า ชักม้าเข้า พิจิตรบุรี"¹⁷

อีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ขุนแผนพลายงามยกทัพจากเมืองพิจิตร

ความว่า

"กองทัพออกนอกพิจิตร ต้องเลียบชิดบังบางที่ขวางหน้า
 บางแห่งใหญ่โตมโหฬาร เป็นที่ปลาอาศัยทั้งใหญ่ย่อย
 ดูจากหลังม้าเห็นคลาศล้า บ้างโตดำใฝ่ลู่ผุดแล้วมุดถอย
 ชะโตตุ๊กอ้ายต้องขึ้นล่องลอย ผูกปลาสร้อยเป็นหมื่นตูลับคล้าย"¹⁸

และอีกตอนหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับเมืองพิจิตร คือเป็นตอนที่พระเจ้า
 เชียงใหม่ กลับเมืองเชียงใหม่ ผ่านเมืองพิจิตร ความว่า

"ครั้นจวนเย็นเจอตหาที่อาศัย เข้าไปแต่ร่อนผ่นนักรวม
 ชำบ้านผ่านแขวง เมืองอินทร์พรหม ชัยนาทม ไนรมย์ลำดับมา
 พันนครสวรรค์แปรไปแควใหญ่ เข้าปากน้ำเกษชัยในเสาศา
 ถึงบางคลานไม่รอดต่อนาวา จนถึงหน้าเมืองพิจิตรบุรี"¹⁹

สมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ เกิดสงครามระหว่างไทยกับพม่า
 หลายครั้ง เมืองพิจิตรมาตั้งอยู่ในเส้นทางเดินทัพและเป็นที่ตั้งทัพอยู่เสมอ ชาวพิจิตร
 คงมีส่วนร่วมในสงคราม ทั้งจัดหาเสบียงอาหารส่งกองทัพด้วย

เมืองพิจิตรตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลเมืองเก่ามาจนกระทั่งต้นรัชกาล
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงของลำน้ำ่าน
 ด้วยกระแสน้ำ เปลี่ยนทางเดินเพราะเหตุว่า

¹⁷ ศิลปากร, กรม เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. หน้า 465

¹⁸ ต. หน้า 662

¹⁹ ต. หน้า 794

"ชาวจีนในไร่ฝ้าย บ้านแดงเศรษฐี ตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมือง พิจิตร ได้ทำการขุดคลองตงเศรษฐีเพื่อเอามูลดินมาทำปุ๋ยในไร่ฝ้าย ตรงนั้นเป็นท้องคู้งดินต่ำ พอถึงฤดูน้ำ น้ำไหลแรงทำให้ดินข้างคลองพังลงมา กระแสน้ำจึงไหลทางคลองเลี้ยงที่บ้านท่าพ้อกับคลองท่าหลวง คลองชุมชนงเหนือใต้ของอำเภอบางมูลนาก เกิดเป็นลำน้ำใหญ่ไหลไปรวมกับลำน้ำยมที่ ตำบลเกษไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ปากน้ำโพ ส่วนลำน้ำเก่าแก่ ตั้งแต่บ้านแดงเศรษฐี ตำบลคลองคะเชนทร์ โรงช้างเมืองเก่า โป้ประทับข้างของ อำเภอเมืองพิจิตร ตำบลวังสำโรงของอำเภอตะพานหิน ตำบลวัดขวาง ทุ่งน้อยท่าบัว บ้านน้อย จนถึงลำน้ำยมที่ตำบลบางค้อลาน ตำบลโพทะเล ก็ต้นเขิน การสัญจรไปมาทางเรือไม่สะดวก หลวงจรณเทพร เจ้าเมืองพิจิตรในขณะนั้นจึง ได้ย้ายจากที่ตั้งเดิม ณ ตำบลเมืองเก่า ไปตั้งที่บ้านปากทาง ตำบลปากทาง เมื่อ พ.ศ. 2424 โดยตั้งศาลากลางจังหวัดเป็นการชั่วคราวขึ้นที่เหนือต้น โป้ใหญ่ใกล้ปากทางที่จะไปตำบลคลองคะเชนทร์ ปัจจุบันนี้ต้น โป้ใหญ่และพื้นที่ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดพิจิตรชั่วคราว ได้ถูกน้ำพัดพังลงแม่น้ำไปหมดแล้ว อยู่เกือบจะตรงกลางสะพานพระพิจิตรในขณะนี้ได้ยิว"²⁰

ในปี พ.ศ. 2472 ได้ย้ายเมืองพิจิตรจากบ้านปากทางไปตั้งที่บ้านท่าหลวง ตำบลในเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งจังหวัดพิจิตรในปัจจุบัน สภาพของเมืองพิจิตรใหม่นี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงบรรยายไว้ในรายงานตรวจราชการมณฑลพิษณุโลก (16 พฤษภาคม 2443 -21 มิถุนายน 2450) ไว้ดังนี้

"...ยังจำได้เมื่อขึ้นมาเมืองพิจิตรในศก 111 (พ.ศ. 2443) ที่ตรงเมืองพิจิตรนี้ยังเป็นป่าพงอยู่โดยมาก มีแต่โรงช้างบ้านเรือนเล็กน้อยอยู่ตามริมตลิ่งไม่กี่หลัง พระยาเทพาธิบดี (แจ่ม) ผู้ว่าราชการเมืองเองก็ลงอยู่ในเรือเหนือ เพราะฤดูแล้งไฟป่ามักจะไหม้พังติดลูกกลม เคยไหม้เอาเหย้าเรือนทุกปี..."²¹

²⁰ ละออง ศรีสุคนธ์ เที่ยวเมืองไทย 71 จังหวัด เล่ม 1. หน้า 672-673

²¹ หวน พิรุณพันธ์ พิจิตรของเรา. หน้า 16-17

และทรงบรรยายถึงศาลากลางเมืองพิจิตร ไว้ดังนี้

"...ที่ว่าการเมืองตั้งอยู่ที่ศาลากลางเดิม ซึ่งพระยาเทพาธิบดี (แจ่ม) รื้อมาแต่เมืองพิจิตรเก่า ได้เห็นของปลาตที่ศาลากลางนี้อย่างหนึ่ง คือมีไม้ทำเป็นวงกลมกว้างสัก 14 นิ้ว สลักปิดทองเป็นลายรูปพระมหามงกุฏ มีฉัตรอย่างตราเงินเหรียญบาทรัชกาลที่ 4 แผ่น 1 รูปข้างอยู่ในวงจักรอย่างด้านหลังเหรียญบาทในแผ่น 1 เป็นรูปราชสีห์จำลองลายตราพระราชสีห์ใหญ่แผ่น 1 ติดไว้ที่जूข้างใน เมื่อแะที่เมืองพรมก็ได้เห็นตราอย่างนี้ แต่มีลายราชสีห์แผ่นเดียวติดไว้ที่ศาลากลางเดิม สืบถามที่เมืองพรมก็ไม่ได้ความว่าใครทำ แลติดมาแต่ครั้งไร ครั้นมาเห็นที่เมืองพิจิตรถึง 3 แผ่น ก็เป็นเหตุปลาตใจ ได้ความจากพระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ ซึ่งได้ทราบจากคำบอกเล่าต่อมาว่า เมื่อในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเงินให้สร้างศาลากลางเมืองละ 10 ชั่ง และศาลากลางเมืองพิจิตรนี้ได้สร้างครั้งนั้นจึงมีตราแผ่นดินติดมาเป็นสำคัญ..."²²

มูลเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชทรัพย์ให้สร้างศาลากลางนี้ สืบเนื่องจากการเสด็จประพาสหัวเมืองเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2409 ซึ่งเสด็จวัดโพธิ์ประทับช้างด้วย ตั้งความละเอียดใน "อธิบายเรื่องเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ" ว่า

"...เมื่อปีชกาล พ.ศ. 2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชอุสาหะเสด็จขึ้นไปเมืองเหนืออีกครั้งหนึ่ง เสด็จโดยเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช ซึ่งเป็นเรือกลไฟจักรข้าง 2 ปล่อง ใหญ่กว่าเรือกลไฟพระที่นั่งทั้งปวงที่มีอยู่ในเวลานั้น ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้กระบวนเสด็จไปได้ในเรือลำเดียวไม่ต้องกะเกณฑ์พาหนะให้ลำบาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ก็ได้โดยเสด็จด้วยในคราวนั้น ออกเรือพระที่นั่งจากกรุงเทพฯ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 11 แรม 1 ค่ำ* เลือกลงเวลากำลังน้ำมากและในเวลานั้น

²² ดู หน้า 17

* 25 ตุลาคม พ.ศ. 2409

ลำน้ำทางเมืองพิจิตรเก่ายังลึก ชาชน เรือพระที่นั่งขึ้นทางลำน้ำนั้น ได้เสด็จแวะที่วัด
โพธิ์ประทับช้าง ซึ่งสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี พระเจ้าเสือครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้
ทรงสร้างไว้ ณ ที่ประสูติ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น
มณัสการพระที่วัดโพธิ์ประทับช้างครั้งนั้น ทรงพระราชดำริว่า พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ จึงโปรดฯ ให้ทรงพระราชยานและให้กระบวน
แห่เสด็จต่างพระองค์ ส่วนพระองค์ทรงพระราชดำเนินตามพระราชยานไป เรื่องนี้
ถือกันมาว่าเป็นบุรณนิมิตอันหนึ่ง ซึ่งแสดงว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว จะได้ทรงรับรัชทายาท

เรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดชขึ้นไปเมืองเหนือครั้งนั้นเล่ากันว่า
ลำบากยิ่งนัก เพราะลำแม่น้ำแคบและคดคู้ในที่บางแห่ง ทั้งสายน้ำก็ไหลแรงพัดเรือ
พระที่นั่งเกยตลิ่งบ่อย ๆ เสด็จไปกรุงเทพฯ 7 วัน จึงถึงเมืองพิษณุโลกเมื่อวันพฤหัสบดี
เดือน 11 แรม 8 ค่ำ* ประทับสมโภชพระพุทธชินราชอยู่ 2 ราตรี ถึงวันเสาร์เดือน
11 แรม 10 ค่ำ** ก็ต้องเสด็จกลับเพราะน้ำลดลง เกรงเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช
จะติดอยู่กลางทาง เมื่อขากลับ ทางลำน้ำเมืองพิจิตรเก่าน้ำก็ตื้นเสียแล้ว ต้องล่อง
เรือพระที่นั่งลงมาทางคลองเวียง คือลำน้ำที่ตั้งเมืองพิจิตรใหม่บัดนี้

มีการอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่าเกิดขึ้นในครั้งพระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเมืองเหนือเมื่อ พ.ศ. 2409 คือเสด็จไปทอดพระเนตร
เห็นศาลากลางอันเป็นที่สำนักรัฐบาลตามหัวเมืองในระยะทางรุงรังทรุดโทรมไม่เป็น
สง่าราศีแก่บ้านเมือง เพราะประเพณีในสมัยนั้นใครเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดต้องหาที่
สร้างจวนที่อยู่ และปลูกสร้างศาลากลางด้วยทุนของตัวเอง มิได้มีสถานที่เป็นของ
หลวงประจำสำหรับบ้านเมืองอย่างทุกวันนี้ ทรงสังเวชพระราชหฤทัย จึงทรงพระ
ราชทานเงินพระคลังข้างที่ให้ไปสร้างศาลาใหม่เป็นของทรงมอบแทน ผู้ว่าราชการ
จังหวัดที่จัดการรับเสด็จครั้งนั้นทุกเมือง โปรดฯ ให้ทำเหรียญไม้จำหลักเป็นตราปิดทอง

* 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2409

** 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2409

พื้นที่ระดับกระจก เหรียญที่ 1 ลายเป็นรูปพระมหามงกุฎเหมือนตราด้านหน้าเงิน
เหรียญบาทรัชกาลที่ 4 เหรียญที่ 2 ลายเป็นรูปช้างอยู่ในวงจักรเหมือนตราด้าน
หลังเงินเหรียญบาทรัชกาลที่ 4 เหรียญที่ 3 ลายเป็นรูปตราพระราชสีห์ใหญ่
กระทรวงมหาดไทย พระราชทานเหรียญเหล่านี้ให้ไปติดประดับไว้ที่ศาลากลางซึ่ง
สร้างใหม่แห่งละชุด แต่ต่อมาเปลี่ยนตัวผู้ว่าราชการจังหวัดย้ายที่ตั้งจวนและศาลากลาง
อยู่ตามประเพณีเมื่อก่อนจัดมณฑลเทศาภิบาล เหรียญที่พระราชทานก็สูญหายเสียโดยมาก
แต่ยังมีเหลืออยู่บางแห่ง กระทรวงมหาดไทยได้ให้จำลองแบบอย่างมารักษาไว้มีอยู่ใน
ศาลาลูกขุน ในजनบัดนี้²³

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ
ให้ปฏิรูปการปกครองประเทศเป็นระบบเทศาภิบาล โดยรวบรวมหัวเมือง 5-6 เมือง
เข้าเป็นมณฑลขนาดพื้นที่ที่ผู้บัญชาการมณฑลจะดูแลตรวจตราได้ทั่วถึง ในการจัดตั้ง
มณฑลนี้ได้ยึดเอาลำน่านเป็นเส้นทางคมนาคมเป็นหลักอาณาเขตมณฑล บริเวณหัวเมือง
เหนือระหว่างแม่น้ำแควและแม่น้ำยม ตั้งมณฑลพิษณุโลก เมืองพิชิตรวมอยู่ในมณฑล
พิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วยเมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิชัยและเมืองสวรรคโลก
และด้วยทรงมีแนวพระราชดำริตามยุคคณาภิบาลสมเด็จพระบรมราชาเอก พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดการเสด็จประพาสหัวเมืองต่าง ๆ เพราะทำ
ให้ทรงทราบถึงทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และภูมิประเทศในพระราชอาณาจักร
เป็นประโยชน์ในการปกครองแผ่นดินและเมื่อทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการเสด็จประพาส
หัวเมืองเหนือในปี พ.ศ. 2444 นั้น โปรดให้จัดกระบวนเสด็จพระราชดำเนินเสียบ
มณฑลอย่างเป็นทางการ พระราชทานอำนาจและภารกิจในการรักษาพระนครแก่
พระเจ้าโองยาเธอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ (ต่อมาดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระ
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ) ให้ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดในการบังคับบัญชา
ทั้งปวงและเป็นองค์ประธานที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครและที่ประชุมเสนาบดี
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ

²³ ศิลปากร, กรม พระราชหัตถเลขาตราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือในรัชกาลที่ 5. หน้า 2-6

ระหว่างเดือนกันยายน-พฤศจิกายน พ.ศ. 2444 โดยเสด็จฯ ออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 2 กันยายน ในคราวนี้ทรงมีพระราชหัตถเลขาแบบรายงาน พระราชทานถึงที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครเพื่อแจ้งให้ประชาชนได้ทราบข่าวการเสด็จประพาสพระราชหัตถเลขาที่ทรงไว้เมื่อเสด็จฯ เมืองพิจิตรระหว่างวันที่ 12-15 ตุลาคม พ.ศ.

2444

เมืองพิจิตรเดิมแบ่งการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอบางคลาน และอำเภอภูมิจึงเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมือง เรียกว่าจังหวัด ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 ความว่า

"...ท้องที่ ๆ เรียกเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลใด ในบัดนี้คงเรียกว่าเมืองบ้าง จังหวัดบ้าง สับส่นอยู่ เพื่อแก้ไขให้เป็นระเบียบอันเดียวกันสำหรับความเข้าใจง่ายในการปกครอง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมือง ใช้เรียกว่าจังหวัด ผู้ว่าราชการเมืองให้เรียกว่าผู้ว่าราชการจังหวัด ..."

ส่วนอำเภอทั้งที่ได้เคยเรียกว่าอำเภอเมืองอยู่เดิม แลอำเภออื่น ๆ ให้ใช้ตามนามตำบลทั้งสิ้น..."²⁴

ดังนั้นเมืองพิจิตรจึงเปลี่ยนเรียกว่า จังหวัดพิจิตร ส่วนชื่ออำเภอในจังหวัดพิจิตร ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่ให้ตรงกับชื่อตำบลที่ตั้งที่ว่าอำเภอ คือ อำเภอเมืองเป็นอำเภอท่าหลวง อำเภอภูมิจึงเป็นอำเภอบางมูลนาก อำเภอบางคลานใช้ชื่อเดิมมาจนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2480 เมื่อย้ายที่ว่าการอำเภอจากตำบลบางคลานไปตั้งใหม่ที่บ้านโพทะเล เปลี่ยนชื่อเรียกว่า อำเภอโพทะเล และในปีต่อมาเปลี่ยนชื่ออำเภอท่าหลวงเป็นอำเภอเมืองพิจิตร

ปี พ.ศ. 2479 ตั้งกิ่งอำเภอตะพานหิน แล้วยกฐานะเป็นอำเภอตะพานหิน พ.ศ. 2483 ปี พ.ศ. 2480 ตั้งอำเภอสามง่าม ปี พ.ศ. 2510 ตั้ง

²⁴ศิลปากร, กรม ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 29. หน้า 38

กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง แล้วยกฐานะเป็นอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เมื่อปี พ.ศ. 2516 ปี พ.ศ. 2518 ตั้งกิ่งอำเภอวังทรายพูน แล้วยกฐานะเป็นอำเภอวังทรายพูน เมื่อปี 2524 และปี พ.ศ. 2527 ตั้งกิ่งอำเภอทับคล้อ แล้วยกฐานะเป็นอำเภอทับคล้อ ตั้งแต่วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2530

ปัจจุบันจังหวัดพิจิตร แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอบางมูลนาก อำเภอตะพานหิน อำเภอสามง่าม อำเภอโพทะเล อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอวังทรายพูนและอำเภอทับคล้อ

2.3 ความรู้พื้นฐานทางด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

2.3.1 ศาลหลักเมืองพิจิตร

ศาลหลักเมืองพิจิตรตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ลักษณะของตัวศาลหลักเมืองเป็นอาคารทรงไทย มีมุขสี่มุขจึงเรียกกันว่า ทรงจตุรมุข กลางศาลมีเสาหลักเมืองตั้งอยู่ เนื่องจากตัวศาลหลักเมืองตั้งอยู่บนเนินดินสูงพอควร จึงมีห้อง โถงใหญ่ใต้ศาลด้วย ภายในห้อง โถงใหญ่นี้มีรูปปั้นพระยาโคตรบองซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้สร้างเมืองพิจิตรเก่า ในการก่อสร้างศาลหลักเมืองนั้นทางจังหวัดได้กระทำพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างศาลหลักเมือง เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2511 กรมศิลปากรได้ออกแบบในการก่อสร้างศาลหลักเมืองและพระอาจารย์โง่น โสโรโยได้ออกแบบแกะสลักเสาหลักเมืองและหาไม้ทำยอดเสาหลักเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรงเจิมและพระสุหรัาย ยอดเสาหลักเมือง เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2512 ณ พระตำหนักจิตรลดารัตนบุรีด้วยการทำพิธีฝังเสาหลักเมืองได้กระทำพิธีเมื่อวันที่ 10-11 ตุลาคม 2512 โดยมีนายชลอ วนภูติ รองปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานในพิธี²⁶

ในปี พ.ศ. 2523 สมัยนายชูวงศ์ ฉายะบุตร เป็นผู้ว่าราชการ

²⁶ หวน พันธุ์พันธ์ ล.ต. หน้า 36-37

จังหวัด ได้มีการปรับปรุงจัดทำวนอุทยานรอบบริเวณศาลหลักเมือง ภายในบริเวณจัดเป็นสวนรุกขชาติ ก่อสร้างถนนลาดยางและจัดให้มีไฟฟ้า เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ในปี พ.ศ. 2524 สมัยนายวัชระ สิงควิบูลย์เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ได้มีการปรับปรุงแต่งเติมบริเวณสวนรุกขชาติ และศาลหลักเมืองใหม่ให้มีความสง่างามเพิ่มขึ้น และจัดให้มีงานสมโภชศาลหลักเมืองในเดือน เมษายน 2524²⁷

2.3.2 หลวงพ่อเพชร

หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรก ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ขนาดหน้าตักกว้าง 2 ศอก 1 คืบ 6 นิ้ว สูง 3 ศอก 3 นิ้ว ประทับนั่งที่ฐานมีดอกบัวรองรับสร้างในระหว่าง พ.ศ. 1660-1800²⁸ หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปที่งดงามองค์หนึ่งของประเทศไทย ปัจจุบันนี้ประดิษฐานอยู่ที่วัดท่าหลวง อำเภอเมืองพิจิตร หลวงพ่อเพชรนอกจากจะเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามทางศิลปะแล้ว หลวงพ่อเพชรยังเป็นพระพุทธรูปทรงอานุภาพอันศักดิ์สิทธิ์ด้วย เกียรติศัพทานาประการ ชาวพิจิตรทุกผู้ทุกนามถือว่าหลวงพ่อเพชร เป็นมิ่งขวัญของชาวพิจิตร

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้เกิดชนดจอมทองที่เชียงใหม่ กองทัพกรุงศรีอยุธยา จึงได้ยกไปปราบชนดจอมทอง เมื่อเดินทางมาถึงพิจิตร แม่ทัพก็สั่งให้หยุดพักที่เมืองพิจิตร ซึ่งทางเจ้าเมืองพิจิตรให้การต้อนรับเป็นอย่างดี เมื่อกองทัพกรุงศรีอยุธยาหายเหนื่อยแล้วจึงออกเดินทางจากเมืองพิจิตร ก่อนจะจากกันเจ้าเมืองพิจิตรได้ขอร้องแม่ทัพว่า ถ้าปราบชนดเสร็จแล้วขอให้นำพระพุทธรูปงามมาฝากสักองค์หนึ่ง ฝ่ายทางแม่ทัพเห็นว่าเรื่องนี้ไม่ยุ่งยากนัก จึงรับปากว่าจะหามาให้ตามที่ต้องการ หลังจากนั้นแม่ทัพส่งจอมทอง เมื่อไปถึงก็ปราบชนดจอมทองจนราบคาบ ก่อนออกเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยาก็นึกถึงคำขอร้องเจ้าเมืองพิจิตร จึงได้สั่งรับพลตระเตรียมนำหลวงพ่อเพชร ล่องแพลูกบวมมาตามลำแม่น้ำปิง เมื่อมาถึงกำแพงเพชร

²⁷ จังหวัดพิจิตร ที่ระลึกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพิจิตร.

²⁸ กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เมืองพิจิตร. หน้า 52

ก็ได้ฝากหลวงพ่อเพชรไว้กับเจ้าเมือง หลังจากนั้นก็ได้แห่แทนหลวงพ่อเพชรมา
ประดิษฐานไว้ ณ วัดนครชุม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร จนกระทั่งถึง
พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีพระราชประสงค์จะได้พระพุทธรูป
ที่มีลักษณะงดงาม เพื่อนำไปไว้ในจังหวัดพระนคร เจ้าพระยาศรีสุริยศักดิ์ สมุหเทศา
ภิบาลมณฑลพิษณุโลก จึงได้สั่งให้พระยาเทพาธิบดี เจ้าเมืองพิจิตรขณะนั้นแสวงหา
พระพุทธรูปที่สวยงามตามพระราชประสงค์ เมื่อได้รับคำสั่งดังนั้น พระยาเทพาธิบดี
จึงได้ออกตรวจดูพระพุทธรูปทั่ว ๆ ไปในเมืองพิจิตรก็พบว่า หลวงพ่อเพชรเป็นพระ
พุทธรูปที่มีลักษณะงดงามตามพระราชประสงค์ และเพื่อสะดวกในการขนย้าย จึงได้
จ้างชาวนครชุมคนหนึ่งชื่อ อ่าง ทำการทะลวงหุ่นดินภายในองค์หลวงพ่อเพชร การทะลวง
หุ่นดินนั้นก็เพื่อต้องการให้มีน้ำหนักเบาแล้วนำขึ้นเกวียนมาลงเรือชะล่า มีปะรำลาก
จูงด้วยเรือพายและ เมื่อมาถึงเมืองพิษณุโลกก็เทียบท่าอยู่หน้าวัดพระศรีมหาธาตุ หลัง
จากนั้นเจ้าเมืองพิจิตร พระยาเทพาธิบดีก็ได้ไปกราบเรียน สมุหเทศาภิบาลว่า ได้
นำหลวงพ่อเพชรมาถึงเมืองพิษณุโลกแล้ว และกราบเรียนต่อไปว่า การนำหลวงพ่อ
เพชรมาครั้งนี้ ชาวพิจิตรทุกผู้ทุกนามมีความโศกเศร้าเสียใจเป็นอันมาก เพราะ
เสียชีวิตในองค์หลวงพ่อเพชร ในฐานะพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาแต่ตั้งเดิม เมื่อได้
ทราบดังนั้นสมุหเทศาภิบาลจึงได้ไปตรวจดูพระพุทธรูปลักษณะก็เห็นว่างดงามจริง ๆ
ดังคำบอกเล่าของเจ้าเมืองพิจิตร แต่มีขนาดใหญ่โตเกินไป อีกประการหนึ่งเห็นว่
เป็นการทำลายจิตใจของชาวพิจิตร จึงได้สั่งให้เจ้าเมืองพิจิตรนำไปไว้พิจิตรตามเดิม
การนำหลวงพ่อเพชรกลับมายังเมืองพิจิตรคราวนั้น ไม่ได้นำกลับไปไว้ที่อุโบสถ
วัดนครชุมเหมือนเดิม แต่นำมาไว้ที่วัดท่าหลวงแล้วทำปะรำคลุมไว้ชั่วคราว ประชาชน
รู้ข่าวการนำหลวงพ่อเพชรกลับมาพิจิตรต่างก็พากันมาปิดทองนมัสการกันอย่างเนื่องแน่น
ทางฝ่ายราษฎรเมืองเก่าเมื่อรู้ข่าวว่าหลวงพ่อเพชรกลับมาอยู่วัดท่าหลวง จึงได้ปรึกษา
มารื้อกันจะแห่แทนหลวงพ่อเพชรกลับไปวัดนครชุมอย่างเดิม ส่วนราษฎรเมืองใหม่
เห็นว่า เมืองพิจิตรได้ย้ายมาตั้งใหม่แล้ว หลวงพ่อเพชรก็ควรจะอยู่เป็นมิ่งขวัญของ
ชาวเมืองใหม่ด้วย จึงไม่ยอมให้ชาวเมืองเก่านำกลับไป เหตุการณ์ตอนนั้นมีผู้เล่าว่า
ขนาดเกิดการยื้อแย่งกันและถึงขั้นเตรียมอาวุธเข้าประหัตประหารกัน เตือนรื้อจนถึง

พระธรรมทัสสีมุนีวงศ์มณฑลพิจิตร (เอี่ยม) เจ้าคณะจังหวัดพิจิตรต้องออกมาห้ามทัพ ด้วยเดชพระบารมีของหลวงพ่อเพชร ประกอบด้วยมีราษฎรเคารพนับถือท่านมาก ตึกครั้งนี้จึงยุติลงและได้ชี้แจงว่าจะหล่อหลวงพ่อเพชรจำลอง เท่าขนาดองค์จริงแล้วนำไปให้ชาวเมืองเก่าแทนองค์หลวงพ่อเพชร ส่วนหลวงพ่อเพชรนั้นท่านขอให้ประดิษฐานอยู่ ณ วัดท่าหลวง ซึ่งท่านเป็นเจ้าของอาวาสอยู่ และถ้าชาวเมืองเก่าจะมานมัสการก็ไม่ไกลเกินไปนัก ราษฎรก็เชื่อฟัง โดยไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น หลวงพ่อเพชรจึงประดิษฐานอยู่ ณ วัดท่าหลวง จนตราบเท่าทุกวันนี้²⁹

2.3.3 วัดท่าหลวง

วัดท่าหลวงตั้งอยู่ในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิจิตร อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ทางทิศตะวันตก อยู่ฝั่งเดียวกับศาลากลางจังหวัด ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับสง. การประถมศึกษาจังหวัดและบ้านพักข้าราชการ ทิศใต้ติดกับที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ทิศตะวันตกติดกับถนนหน้าว่าการอำเภอเมืองพิจิตร หลักฐานการตั้งวัดนี้ ประมาณว่าสร้างขึ้นราว พ.ศ. 2388 ถึง พ.ศ. 2534 ได้ 144 ปี แต่เดิมเป็นที่แปลงเดี่ยว ปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 แปลง เนื่องจากทางวัดได้ยกที่ดินให้กับทางเทศบาลตัดถนนผ่านวัด (ถนนบุญมา) มีเนื้อที่รวม 43 ไร่ 3 งาน แบ่งเป็น 2 เขต คือ เขตพุทธาวาสกับสังฆาวาส ปัจจุบันนี้ย้ายห่างจากริมแม่น้ำน่านออกมาตั้งเป็นครั้งที่ 3 แล้ว สาเหตุเพราะว่าน้ำเซาะตลิ่งฝั่ง ขณะนี้ส่วนราชการและทางวัดได้ดำเนินการจัดสร้างเขื่อนริมตลิ่งเพื่อป้องกันน้ำเซาะ ทั้งยังช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดงานประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นอณูจันทร์สำหรับผู้ชมการแข่งขันเรืออีกด้วย³⁰

2.3.4 วัดโพธิ์ประทับช้าง

วัดโพธิ์ประทับช้างเป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่ง สร้างขึ้นราว พ.ศ.

²⁹ ต. หน้า 57

³⁰ จังหวัดพิจิตร ที่ระลึกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพิจิตร.

2242 เป็นวัดที่สมเด็จพระพุทธเจ้าเล็ททรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงมาตุภูมิของพระองค์ วัดนี้อยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำพิจิตรเก่า บ้านท่าบัว ตำบลท่าบัว อำเภอโพธิ์ประทับช้าง เป็นวัดที่มีพระวิหารสูงใหญ่ มีกำแพงล้อมรอบ 2 ชั้น ที่ตัวพระวิหารมีลวดลายปูนปั้นประติมากรรม หน้าบันฐานปัทม์ช่อฟ้าใบระกา หน้ากระຈังและพระปรารภเป็นศิลปะแบบอยุธยา ปัจจุบันได้รับการบูรณะปรับปรุงและซ่อมแซมจากกรมศิลปากร เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ชม³¹

2.3.5 วัดชालะวัน

วัดชาละวัน ปัจจุบันมีชื่อว่า "อุทยานธรรม" ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลคลองตะเฐนทร์ มีทางแยกจากถนนสายพิจิตร-สามง่าม เข้าไปจนถึงวัดนี้ได้ ถ้าเดินทางจากตัวจังหวัดไปตามถนนสายพิจิตร-สามง่าม ประมาณ 12 กิโลเมตร แล้วไปตามทางแยกขวามือเข้าไปถึงวัดประมาณ 1 กิโลเมตร วัดชาละวันตั้งอยู่ใกล้ถ้ำซึ่งเรียกกันว่า ถ้ำชาละวัน อันเป็นที่ตั้งของชาละวันในตำนานเรื่อง ไกรทอง ปัจจุบันยังมีถ้ำพอให้เห็นเป็นเค้าเท่านั้น หมู่บ้านอันเป็นที่ตั้งของถ้ำนี้เรียกกันว่า บ้านชาละวัน ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำน่านด้วย สำหรับวัดชาละวันเป็นวัดที่เก่าแก่วัดหนึ่งสังเกตได้จากโบราณสถานของวัดซึ่งมีซากอิฐเรียงเป็นชั้น แต่ปัจจุบันก็ถูกขุดค้นเสียมาก วัดนี้คงเป็นวัดเก่าแก่คู่กับเมืองพิจิตรเก่านั่นเอง เคยเป็นวัดร้างมา 50 ปีเศษ เพิ่งมีพระสงฆ์ไปสร้างกุฏิอยู่และเรียกว่า "อุทยานธรรม"³²

2.3.6 วัดนครชุม

วัดนครชุมตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร ได้ก่อสร้างขึ้นในบริเวณกำแพงเมืองพิจิตรเก่า จากวัดนี้มีทางไปเกาะศรีมาลาทางด้านตะวันออกมีพระอุโบสถเก่าแก่มาก พร้อมกับพระพุทธรูปอายุประมาณ 800 ปี พระอุโบสถแห่งนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุชชา และได้สร้างจำลององค์หลวงพ่อบุชชาไว้ที่พระอุโบสถแทนองค์เดิม สำหรับพระอุโบสถหลังนี้ก่อสร้างด้วยอิฐฉาบปูนเครื่องบน

³¹ ด. หน้า 21

³² ทวน พิณพันธ์ พิจิตรของเรา. หน้า 38

เป็นไม้ใช้สลักแทนประตู ไม่มีหน้าต่างแต่เปิดผนังเป็นช่อง ๆ³³

เรื่องราวในอดีตของวัดนครชุมนั้น เป็นวัดที่ทำพิธีในการถือเอา
พัฒนาสัตยาในสมัยก่อนจึงมีชื่อว่า วัดนครชุม หมายถึงเป็นที่ชุมนุมทำนองนั้น สถานที่
ที่ทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาก็คือ วิหาร ซึ่งมีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยองค์หนึ่งเรียกกันว่า
"หลวงพ่อพัน" เป็นองค์ประธาน ซึ่งก่อด้วยอิฐถือปูน หน้าตักกว้างประมาณ 3 วา
สำหรับหลวงพ่อพันองค์นี้จะเห็นว่ามีชื่อคล้องจองกับหลวงพ่อเพชร ซึ่งเป็นพระพุทธรูป
อีกองค์หนึ่งซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดท่าหลวง เหตุที่มีชื่อคล้องจองกัน
อาจเป็นเพราะว่าเดิมหลวงพ่อเพชรเคยประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงพ่อพันมาก่อน
ปัจจุบันพระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรจำลองประดิษฐานอยู่หน้าพระพุทธรูปหลวงพ่อพันด้วย³⁴

2.3.7 วัดเขื่อนนครเขต

วัดเขื่อนนครนี้ชาวบ้านมักเรียกกันว่า "วัดเขื่อน" ตั้งอยู่ใต้ตัว
เมืองพิจิตรเก่า ทางทิศใต้ ที่เรียกกันว่าวัดเขื่อนเข้าใจว่าตั้งอยู่ใกล้เขื่อนของเมือง
พิจิตรเก่า วัดนี้คงเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งคู่มากับเมืองพิจิตรเก่า เดิมมีโบสถ์เก่าหลัง
หนึ่งตั้งอยู่ริมถนน แต่ถูกรื้อเสียแล้วและมีเจดีย์เก่าองค์หนึ่งเข้าใจว่าเดิมตั้งอยู่ใกล้
โบสถ์เก่าที่ถูกรื้อไปเจดีย์เก่าคงจะถูกซ่อมมาหลายครั้งแล้ว แต่เห็นเค้าว่าเป็นเจดีย์
แบบลังกา สำหรับโบราณวัตถุอื่น ๆ มีโบสถ์หลังหนึ่งซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2495
เข้าใจกันว่าจะสร้างแทนโบสถ์เก่าที่ถูกรื้อไป ภายในโบสถ์มีพระประธานปูนปั้นคง
ย้ายไปจากโบสถ์หลังเก่านั่นเอง³⁵

2.3.8 วัดประทม

วัดประทมตั้งอยู่คนละฝากแม่น้ำน่านเก่ากับตัวเมืองพิจิตรเก่าคือ
อยู่ริมแม่น้ำน่านเก่าฝั่งตะวันตก ปัจจุบันวัดประทมมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่วัดประทม

³³ จังหวัดพิจิตร ล.ต. หน้า 20

³⁴ หวน พันธุ์พันธ์ ล.ต. หน้า 38

³⁵ ด. หน้า 42

เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง ยังมีซากโบราณวัตถุสถานปรากฏอยู่

ซากโบราณวัตถุสถานเก่าแก่ก็คือ ซากโบสถ์เพราะมีใบเสมาหินรอบบริเวณโบสถ์ ฐานโบสถ์ขนาดใหญ่มากโดยก่อด้วยอิฐเสาบสถ์ก็ก่อด้วยอิฐเช่นกัน สำหรับพระพุทธรูปตั้งอยู่ฐานซุกขึ้นในถูกซ่อมทับแล้วทาสีใหม่ แต่คงเป็นพระพุทธรูปเก่านั่นเอง นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปศิลาทรายขาวอีก 1 องค์ด้วย ทางวัดได้ทำหลังคาใหม่ครอบลงไป โดยใช้เสาไม้เข้าใจว่าคงเคยใช้โบสถ์นี้ทำพิธีทางศาสนา แต่ปัจจุบันทางวัดได้สร้าง โบสถ์ใหม่เสร็จแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2509 มีศาลาการเปรียญหลังหนึ่งและมีกุฏิอีกหลายหลังด้วยกันริมแม่น้ำ่านเก่ามีศาลาริมน้ำอีก 1 หลัง³⁶

2.3.9 วัดไทรล้อม

วัดไทรล้อมเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมืองพิจิตรเก่า โดยอยู่นอกกำแพงเมือง และคูเมืองตอนเหนือออกไปไม่กี่กิโลเมตรเดิมมีชื่ออะไรไม่ทราบ เข้าใจว่าตั้งชื่อวัดไทรล้อมก็เพราะมีต้นไทรล้อมอยู่นั่นเอง วัดนี้ถูกขุดค้นหาพระพิมพ์กันมากเช่นกัน วัดนี้มีผู้ขุดกรุได้พระพิมพ์นาคปรก พระพิจิตรใบมะขาม เจเพาะพระพิมพ์นาคปรก มีผู้เรียกกันว่า "พระกรุน้ำ" เพราะขุดลงไปมีน้ำทั้งกรุและเพราะมีน้ำจึงขุดได้ไม่ทั้งหมด³⁷

2.3.10 วัดเสื่อ

วัดเสื่อเป็นวัดร้างวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในตัวเมืองพิจิตรเก่าคือ อยู่ทางทิศเหนือของวัดพระศรีมหาธาตุ ปัจจุบันไม่มีโบราณวัตถุสถานเหลืออยู่เลย เล่ากันว่าเพราะถูกขุดค้นหาพระพิมพ์นั่นเอง ทราบว่ามีผู้ขุดค้นได้พระพิมพ์ไปจำนวนมากเช่นกัน³⁸

2.3.11 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางตัวเมือง คืออยู่ก่อนไปทางเหนือของตัวเมือง มีถนนแยกจากสายพิจิตร-วังจิก เข้าไปถึงบริเวณวัด ที่ปาก

³⁶ ต. หน้า 43

³⁷ ต. หน้า 48-49

³⁸ ต. หน้า 40

ถนนแยกมีป้ายเขียนชื่อวัดไว้ด้วยว่า "วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ" โบราณสถานที่เห็นเด่นชัดของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุก็คือ "เจดีย์" ซึ่งเรียกกันว่า "พระธาตุเจดีย์" แต่ที่หน้าองค์เจดีย์ มีป้ายเขียนไว้ว่า "พระปรางค์วัดมหาธาตุพิจิตร" สำหรับลักษณะของเจดีย์ ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ถูกขุดค้นทำลายจนเป็นโพรง แต่ก็พอสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นเจดีย์แบบลังกา คือ องค์เจดีย์เป็นรูปประฆังคว่ำหรือดอกบัวคว่ำ เมื่อขึ้นไปดูบนองค์เจดีย์จะเห็นรอยขุดค้นเป็นหลุมลึกลงไปด้วย³⁹

2.3.12 วัดสมามาย

วัดสมามายนี้บางทีชาวบ้านมักเรียกสั้น ๆ ว่า "วัดสนาม" ตั้งอยู่ใต้วัดเขื่อนนครเขต และอยู่ริมถนนสายคลองค เขนทร์-วังจิกจากตำบลอกเล่าของท่านเจ้าอาวาส ท่านเคยเห็นเจดีย์เก่าองค์หนึ่งเป็นแบบลังกา มีทั้งคอระฆังและปล้องโหนดค่อนข้างสมบูรณ์พอสมควรต่อมาถูกขุดค้นจนเจดีย์พังเหลือแต่ซาก ทางวัดจึงรีบแล้วสร้างเจดีย์องค์เล็ก ๆ ทับไว้ที่เดิม บริเวณวัดมีโบสถ์เก่าไม่มีผนังหลังหนึ่ง แต่ปัจจุบันทางวัดมีโบสถ์หลังใหม่เพิ่มสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2516 มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่หลายต้น และมีกุฏิเก่าแบบไทย 5 หลังด้วยกัน⁴⁰

2.3.13 วัดสีหมอก

วัดสีหมอกเป็นวัดร้างอยู่ใกล้กับวัดสมามายทางทิศใต้ที่บริเวณวัดสมามายเคยมีคนขุดค้นได้พระพุทธรูปและพระพิมพ์ เคยมีซากของฐานเจดีย์เก่าขนาดใหญ่ วัดสีหมอกนี้อาจเกี่ยวข้องกับมัสยิดหมอกของชุมชนแดนโน เรื่องชุมชนแดนโนได้เพราะชุมชนแดนโนเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับเมืองพิจิตรหลายตอนด้วยกัน ท่านเจ้าอาวาสวัดสมามายเล่าว่าอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรท่านหนึ่งสนใจวัดสีหมอกนี้มากถึงขนาดคิดจะสร้างอนุสาวรีย์มัสยิดหมอกไว้ที่วัดสีหมอกนี้ด้วย ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีคนรู้จักวัดสีหมอกมากนัก เพราะไม่มีโบราณวัตถุสถานเหลืออยู่เลย⁴¹

³⁹ ต. หน้า 33

⁴⁰ ต. หน้า 44

⁴¹ ต. หน้า 44

2.3.14 วัดโรงช้าง (วัดสุวรรณหงษ์)

วัดโรงช้างมีชื่อใหม่ว่า "วัดสุวรรณหงษ์" วัดนี้ตั้งอยู่เหนือตัวเมืองพิจิตรเก่า ในท้องที่ตำบลโรงช้าง เหตุที่มีชื่อว่า "โรงช้าง" นั้นมีเรื่องเล่ากันว่า เคยเป็นโรงช้างหรือที่พักช้างของเมืองพิจิตรเก่ามาก่อนเอง ดังนั้นจึงเชื่อว่าวัดโรงช้างคงเป็นวัดเก่าแก่คู่กับเมืองพิจิตรเก่ามาก่อน เนื่องจากหลังวัดโรงช้างยังมีซากอิฐซึ่งเคยเป็นเจดีย์และวิหารมาก่อน เนื่องจากมีผู้ขุดค้นหาพระพิมพ์กัน และได้พระพิมพ์ชื่อ "พระกรรมลະกอล" เพราะขุดได้ใกล้ด้ามะละกอลและยังมีสระน้ำอยู่สระหนึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า "สระพิกุล"⁴²

2.3.15 วัดโงงตาพล

วัดโงงตาพลเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์หักและอยู่ปากตะวันตกของแม่น้ำน่าน วัดโงงตาพลไม่มีซากโบราณวัตถุสถานเหลืออยู่เช่นกัน เพราะถูกขุดค้นหาพระพิมพ์กัน พระพิมพ์ที่เรียกกันว่าพระกรุโงงตาพล ก็เพราะได้ไปจากวัดนี้ สาเหตุที่เรียกชื่อเช่นนี้คงเป็นเพราะตาพลเป็นผู้ขุดค้นได้พระพิมพ์ไปนั่นเอง และทำยที่สุดท้ายนำมาตั้งชื่อวัดว่า "วัดโงงตาพล" ปัจจุบันนี้วัดนี้กลายเป็นไร่ของชาวบ้านไปหมดแล้ว⁴³

2.3.16 วัดท่าฉนวน

วัดท่าฉนวนเป็นวัดร้างตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่าฝั่งตะวันตกใต้วัดโงงตาพล ที่มีคำว่า "ท่า" อยู่ด้วยก็เพราะอยู่ริมแม่น้ำเล่ากันว่าเคยมีเจดีย์อยู่ริมน้ำ เมื่อถูกน้ำกัดเซาะตลิ่งพังเจดีย์จึงพังลงน้ำไปด้วยวัดนี้ถูกขุดค้นหาพระพิมพ์มากเช่นกัน ปรากฏว่าได้พระพิมพ์กันมากที่เรียกพระพิมพ์จากวัดนี้ว่า "พระกรุท่าฉนวน"⁴⁴

2.3.17 วัดบึงตะโกน

วัดบึงตะโกนตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันตก อยู่ในท้องที่บ้านบึง

⁴² ด. หน้า 45

⁴³ ด. หน้า 47

⁴⁴ ด. หน้า 47

ตะโกน ต่าบลท่าหลวง อำเภอเมืองพิจิตร เหตุที่ชื่อของวัดและชื่อของหมู่บ้านว่า "บึงตะโกน" ก็เพราะว่ามีบึงชื่อนี้อยู่ใกล้วัด และอยู่ในหมู่บ้านนี้ เป็นบึงขนาดใหญ่มาก มีตำนานที่เล่าต่อกันมา ตายายสองคนซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บึง ไปหาปลาในบึง โดยพายเรือไปคนละลำและอยู่ห่างไกลกันมาก ทั้งตาและยายได้ตะโกนเรียกกันไม่ได้ยิน ตะโกนเรียกกันจนขาดใจตายทั้งคู่ จึงเรียกบึงตะโกนเรื่อยมา และมีตำนานที่เล่าผิดแปลกไปจากที่กล่าวมาแล้วว่า เดิมบึงนี้ชื่อว่าบึงสว่าง คนที่ไปหาปลาในบึงนั้นพูดกันค่อย ๆ ไม่ได้ยิน ต้องตะโกนพูดกันดัง ๆ ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบึงตะโกนมาจนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับวัดบึงตะโกนคงเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งอาจจะเก่าแก่คู่กับเมืองพิจิตร เก่าก็ได้ เป็นวัดที่อยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองพิจิตรเก่า ปัจจุบันมีกฎีก่าเป็นกฎีกาแบบเรือนไทย 1 หลังและห้องเรือนไทย 2 ชั้น อีก 1 หลัง นอกนั้นเมื่อบุสภักฎีกาและหอระฆังที่สร้างใหม่ทั้งสิ้น เข้าใจว่าบุสภักฎีกาเก่าคงรื้อไปแล้วสร้างใหม่⁴⁵

2.3.18 อุทยานเมืองเก่า-ถ้าชาละวัน

อุทยานเมืองเก่าอยู่บนเส้นทางพิจิตร-วังจิก ห่างจากตัวเมืองประมาณ 8 กิโลเมตร ภายในอุทยาน จัดเป็นสวนรุกขชาติที่รื่นรมย์และร่มรื่นไปด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง มีถ้าชาละวันอันเป็นถ้าของชาละวันในตำนานเรื่องไกรทอง เกาะศรีมาลา และรูปปั้นตัวละครสำคัญ ๆ ในวรรณคดีเรื่องไกรทอง มีซากพระปรางค์วัดมหาธาตุ อันเป็นสถานที่ขุดพบศิลปวัตถุ เครื่องปั้นดินเผา และพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ⁴⁶

2.3.19 เกาะศรีมาลา

เกาะศรีมาลาตั้งอยู่กลางคูเมืองทางทิศตะวันออกของเมืองพิจิตรเก่า มีถนนแยกจากถนนสายคลองคเชนทร์-วังจิก ไปยังเกาะศรีมาลาได้ ลักษณะของเกาะศรีมาลา เป็นเนินดินสูงอยู่กลางคูเมืองคือ มีน้ำล้อมรอบเกาะ ขนาดของ

⁴⁵ ด. หน้า 59

⁴⁶ จังหวัดพิจิตร ที่ระลึกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพิจิตร.

เกาะวัดโดยรอบได้ 20 วา กลางเกาะมีศาลาหลังหนึ่งตั้งอยู่ ศาลาดังกล่าวเข้าใจว่าได้รับการซ่อมแซมกันเรื่อยมา สำหรับเกาะศรีมालานี้ ในหนังสือทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร ของกรมศิลปากรได้กล่าวว่า "เป็นเมืองร้าง มีมูลดินอยู่นอกกำแพง เมืองเก่า มีคูล้อมรอบเกาะแต่ต้นถิ่นตามก้นน้ำพื้นเมืองว่า พระพิจิตรในขุนช้างขุนแผน สร้างให้ศรีมालามาเล่น" พละ วัฒน ก็ได้เขียนไว้ว่า "ทราบมาว่าเดิมเกาะนั้นเป็นบ่อมหอคอย เรียกว่าท่าแอน เพื่อให้พระธิดาสวดสวาทลงเล่นน้ำกับพี่เลี้ยง สร้างศาลาทำน้ำไว้กลางเกาะ..."⁴⁷

2.3.20 สระไซ้และสระตายาย

เรื่องของสระไซ้และสระตายาย มีตำนานที่ชาวบ้านเล่ากันว่า มีตายาย 2 คน ไปซื้อปลา แต่ได้ไซ้จะเข้แล้วนำไซ้จะเข้ไปฟักเมื่อจระเข้ออกจากไซ้ก็เลี้ยงจระเข้ไว้พอจระเข้โตขึ้นก็ขุดสระให้อยู่แล้วหาอาหารมาเลี้ยงทุกวันจนจระเข้ตัวร้ายขึ้น เมื่ออาหารที่ตายายหามาให้ไม่พอกิน จึงกินตายาย 2 คนเสีย ต่อมาจระเข้ออกจากสระได้ก็ไปอาละวาดไล่กัดกินคนตามแม่น้ำซึ่งไปคล้องจองกับเรื่องไกรทอง สำหรับสระที่ตายายขุดให้จระเข้อยู่จึงเรียกว่า สระตายาย ส่วนสระที่ตายายซื้อได้ไซ้จะเข้ จึงเรียกว่า สระไซ้ มาจนทุกวันนี้⁴⁸

2.3.21 บึงสีไฟ

บึงสีไฟ มีขนาดใหญ่ เดิมมีเนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ (ปัจจุบันเหลือประมาณ 5,000 ไร่เศษ) กรมประมงได้จัดตั้งสถานีประมงน้ำจืดและแหล่งเพาะพันธุ์ปลาขึ้นในปี พ.ศ. 2521 และจังหวัดได้ทำการก่อสร้างศาลาบึงสีไฟ ให้ประชาชนได้ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ บึงสีไฟถือว่าเป็นสัญลักษณ์ ของจังหวัดพิจิตร⁴⁹

⁴⁷ หวน พันธุ์พันธ์ ล.ด. หน้า 49-50

⁴⁸ ด. หน้า 59

⁴⁹ จังหวัดพิจิตร ที่ระลีกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพิจิตร.

2.3.22 สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์พิจิตร

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์พิจิตร จัดสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เนื่องในวโรกาสพระชนมายุครบ 80 พรรษา เมื่อ พ.ศ. 2523 คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการจัดสร้างสวนสาธารณะ ในเขตการศึกษา 7 ซึ่งได้รับอนุญาตให้จัดสร้างที่จังหวัดพิจิตร เป็นแห่งที่ 8 ในจำนวน 12 แห่งทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2526 บริเวณบึงสีไฟ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ในพื้นที่ 170 ไร่ เป็นพื้นดิน 50 ไร่ พื้นนา 120 ไร่ นอกจากนั้นในบริเวณบึงสีไฟ เป็นแหล่งน้ำใหญ่และเพาะพันธุ์ปลาใหญ่อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดทางภาคเหนือ มีน้ำที่สวยงาม ความสูงของน้ำพุที่พุ่งออกไปจัดว่าสูงที่สุดในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีรูปปั้นของพญาชาละวันที่ใหญ่โตที่สุดในโลก ตั้งตระหง่านสวยเด่น อยู่ในบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์พิจิตร⁵⁰

2.3.23 อุทยานสัตว์น้ำแห่งชาติบึงสีไฟ

อุทยานสัตว์น้ำแห่งชาติบึงสีไฟ สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานเกิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก จังหวัดพิจิตรและกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการอุทยานสัตว์น้ำแห่งชาติบึงสีไฟขึ้น โดยดำเนินงานในต้นปีงบประมาณ 2528 จนถึงปีงบประมาณ 2531 ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 28,336,931 บาท พื้นที่ที่ใช้ดำเนินงานอยู่ในบริเวณบึงสีไฟ อำเภอเมืองพิจิตร ประมาณ 5,500 ไร่ ลักษณะการดำเนินงานเป็นการจัดทำหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงชดลอกบริเวณที่ต้นเขิน ทำคันดินรอบบริเวณกำจัดและควบคุมการกำจัดวัชพืช โดยต่อเนื่อง กำหนดพื้นที่รักษาพืชพันธุ์และที่อนุญาตให้ทำการประมง โดยใช้เครื่องมือในพิกัดตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ก่อสร้างสถานที่ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่เผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนโดยทั่วไปคือ

⁵⁰ ต. หน้า 27-28

- สร้างศาลาและทำน้ำเพื่อ เป็นสถานที่สำหรับประชาชนชมและให้อาหารแก่ปลา
  - ศาลาแสดงนิทรรศการ
  - จัดสร้างสวนหย่อม และสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเปิด (บ่อเลี้ยงปลา และลำธารที่ใช้เลี้ยงปลาชนิดต่าง ๆ โดยจัดให้สวยงามกลมกลืนกับสวนหย่อม
- ในอนาคตอันใกล้นี้ บึงสีไฟ จะกลายเป็นอุทยานสัตว์น้ำแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทยที่ให้ประโยชน์ทั้งในด้านการประมง การเกษตรกรรม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญต่อไป⁵¹

2.4 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

"บางมูลนาก" เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดพิจิตร มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยตะวันออก อยู่ห่างจากตัวจังหวัดพิจิตรทางรถไฟ 50 กิโลเมตร และตามทางรถยนต์ไปตามถนนสายพิจิตร-เขารูปช้าง-ตะพานหิน ถึงบางมูลนากประมาณ 52 กิโลเมตร บางมูลนากเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ใต้ตัวจังหวัดพิจิตรเป็นอำเภอใต้สุดทางจังหวัดพิจิตรด้วย และมีสถานีรถไฟบางมูลนากอันเป็นสถานีรถไฟสายเหนือห่างจากกรุงเทพมหานคร 296 กิโลเมตร

ก่อนที่จะมาเป็นอำเภอบางมูลนากในปัจจุบันนั้นพื้นที่อำเภอบางมูลนากในอดีตเคยเป็นเมืองภูมิ มาก่อนซึ่งมีที่ทำการอยู่ที่บ้านหนองเต่า ตำบลภูมิ จากคำเล่ากันต่อ ๆ มาแต่โบราณว่ามีพระธรรมยา เป็นผู้ว่าราชการเมือง แต่หาหลักฐานไม่พบว่าพระธรรมยาเป็นผู้ว่าราชการเมืองมาตั้งแต่สมัยใด อาจจะเป็นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรือสมัยอยุธยาก็ได้ ปัจจุบันมีผู้สร้างศาลพระธรรมยา ที่วัดหนองเต่า ตำบลภูมิ มีคนนับถือกันมาก และมีคนบนบานศาลกล่าวกันอยู่เสมอ

จากหลักฐานที่พอจะค้นคว้าได้เกี่ยวกับ เมืองภูมิ ก็คือ จากใบนอกเมืองพิจิตรศักราช 1251 (พ.ศ. 2432) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวว่า พระณรงค์เรืองเดช

⁵¹ ต. หน้า 28-29

เป็นผู้ว่าราชการกรมการเมือง และ ได้กล่าวถึงคำเล่าลือมาแต่โบราณเกี่ยวกับเมืองภูมิ⁵² สำหรับไบบอกเมืองพิจิตรนั้นว่าน่าสนใจยิ่ง ผู้เขียนจะขอคัดลอกมาลงไว้เป็นบางตอนดังนี้

"ข้าพเจ้าหลวงศรีสงคราม ปลัดผู้รักษาเมืองและกรมการเมืองพิจิตรนอกปรนนิบัติลงมายังท่านออกพันนายเวน ขอได้นำขึ้นกราบเรียนแด่พณ ท้าวเจ้าท่านลูกขุน ณ ศาลาทราย ด้วยตั้งแต่ข้าพเจ้าขึ้นไปรับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่ ณ เมืองพิจิตร หามีข้าหลวง เสนา ภาชีอากรไปเก็บค่านาภาชีอากรแก่ผู้ว่าราชการกรมการเมือง แลราษฎรในแขวงเมืองภูมิขึ้นเมืองพิจิตรไม่ ข้าพเจ้าจึงได้ไต่ถาม พระณรงค์เรื่องเดชผู้ว่าราชการกรมการเมือง ๗ ให้ถ้อยคำแจ้งความว่า เป็นคำเล่าลือต่อ ๆ กันมาแต่โบราณ พระธรรมยาเป็นผู้ว่าราชการเมืองภูมิ ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์มิได้ปรากฏ ... พระเจ้าแผ่นดินโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกพระราชทานค่านาภาชีอากรในแขวงเมืองภูมิให้แก่พระธรรมยา ๗ ถึงแก่กรรมแล้ว เป็นเทพารักษ์อยู่ที่เมืองภูมिरาษฎรนับถือพระธรรมยาเทพารักษ์ว่า ศักดิ์สิทธิ์ จึงหาได้มีข้าหลวง เสนา เจ้าภาชีอากรไปเก็บค่านาภาชีอากรกับราษฎรในแขวงเมืองภูมิ"⁵³

ต่อมา ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446) การเป็นแขวงปกครองหัวเมืองได้กล่าวว่า เมืองพิจิตรแบ่งเป็น 3 อำเภอ คือ เมืองบางคลานและเมืองภูมิ เมืองภูมิก็กลายเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองพิจิตรไปแล้ว ตอนนี้นำใจว่าที่ว่าการอำเภอคงยังตั้งอยู่ที่บ้านหนองเต่า ตำบลภูมิ⁵⁴

ในปี พ.ศ. 2450 จึงย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งใหม่ที่ริมฝั่งแม่น้ำน่านด้านตะวันตก เทือกวัดบางมูลนาก เข้าใจกันว่าคงเป็นบริเวณที่ตั้งโรงเรียนบางมูลนากภูมิ

⁵² หวน พันธุ์พันธ์ พิจิตรของเรา. หน้า 127

⁵³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารแผนกปกครอง (ไบบอก) เมืองพิจิตร. (เมษายน-มีนาคม 109) เล่ม 2-4 (ร. 5 บ. 2.12 ก.)

⁵⁴ หวน พันธุ์พันธ์ ล.ต. หน้า 128

วิทยาคมในปัจจุบัน เมื่อย้ายมาตั้งที่ว่าการอำเภอใหม่นี้ คงใช้ชื่อ อำเภอเมืองภูมิ อย่างเดิมยังไม่ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางมูลนาก ในปี พ.ศ. 2459 จึงได้เปลี่ยนชื่อที่ว่าการ อำเภอเมืองภูมิ เป็น อำเภอบางมูลนาก

สำหรับชื่อ "บางมูลนาก" นี้เดิมเรียกว่า "บางชันาก" เล่ากันว่าเดิมที่คลองบุขง (เหนือตลาดบางมูลนาก) มีนาปลูกชุนมากและได้ชื่อไว้เกื่อนกลาดคลองและหมู่บ้านนี้จึงเรียกว่า "บางชันาก" ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นบางมูลนาก

ต่อมา ที่ว่าการอำเภอบางมูลนากได้ย้ายมาตั้งใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมื่อ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน⁵⁵

ปัจจุบันนี้อำเภอบางมูลนากแบ่งการปกครองออกเป็น 13 ตำบล 108 หมู่บ้าน และเป็นเทศบาลเมืองอีก 1 ตำบล รวมเป็น 14 ตำบล มีสุขาภิบาล 3 แห่ง คือ สุขาภิบาลสำนักขุนเณร สุขาภิบาลวังตะกูนและสุขาภิบาลบางไผ่⁵⁶

2.4.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอบางมูลนากเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศ อยู่ห่างจากจังหวัดพิจิตร 52 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 296 กิโลเมตร

อำเภอบางมูลนากมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อ.ตะพานหินและ อ.ทับคล้อ จ.พิจิตร

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.สามแดน จ.เพชรบูรณ์ และ อ.หนองบัว

จ.นครสวรรค์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อ.โพทะเล จ.พิจิตร

⁵⁵ ด. หน้า 130

⁵⁶ แผนกพัฒนาชุมชน อำเภอบางมูลนาก บรรยายสรุปข้อราชการอำเภอ
บางมูลนาก. หน้า 4

2.4.2 ขนาด

อำเภอบางมูลนากมีเนื้อที่ประมาณ 475,512 ไร่ แยกรายละเอียด
ได้ดังนี้⁵⁷

2.4.2.1	ตำบลบางมูลนาก (ในเขตเทศบาลเมือง)	1,562 ไร่
2.4.2.2	ตำบลภูมิ	17,292 ไร่
2.4.2.3	ตำบลห้วยเขน	6,667 ไร่
2.4.2.4	ตำบลลำประดา	24,905 ไร่
2.4.2.5	ตำบลวังกรด	19,412 ไร่
2.4.2.6	ตำบลสำนักขุนเณร	24,846 ไร่
2.4.2.7	ตำบลวังจิ้ว	53,692 ไร่
2.4.2.8	ตำบลวังตะกุก	26,182 ไร่
2.4.2.9	ตำบลห้วยพุก	26,372 ไร่
2.4.2.10	ตำบลห้วยร่วม	30,463 ไร่
2.4.2.11	ตำบลหอไกร	35,968 ไร่
2.4.2.12	ตำบลบางไผ่	57,546 ไร่
2.4.2.13	ตำบลเนินมะกอก	29,937 ไร่
2.4.2.14	ตำบลวังสำโรง	43,510 ไร่

2.4.3 ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอบางมูลนาก มีแม่น้ำน่านไหลผ่าน ลักษณะภูมิประเทศจึงแบ่ง
ออกเป็น 2 เขตคือ⁵⁸

2.4.3.1 ภูมิประเทศฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ภูมิประเทศ
โดยทั่วไปเป็นที่ราบมีลำคลองหลายสายไหลผ่าน ลำคลองต่าง ๆ จะมีเฉพาะช่วง

⁵⁷ ต. หน้า 2

⁵⁸ ต. หน้า 3

ฤดูฝนเท่านั้น คือ ช่วงเดือนมิถุนายน-ธันวาคม ฤดูแล้งจะไม่มีน้ำ พื้นที่เหมาะแก่การเกษตร (ทำนาปี,ทำไร่และสวน) พื้นที่ติดต่อกับอำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นที่ราบสูงและภูเขาเหมาะแก่การทำไร่และเลี้ยงสัตว์

2.4.3.2 ภูมิประเทศฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านพื้นที่เป็นที่ราบเช่นกัน แต่ฝั่งตะวันตกมีคลองชลประทานไหลผ่านมีน้ำตลอดปี ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านจึงเหมาะแก่การเพาะปลูกมาก ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพการเกษตร ทำนาปี นาปรัง ทำสวนผลไม้ ทำไร่ ฯลฯ

2.4.4 ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอบางมูลนาก เป็นอำเภอหนึ่งที่มีอากาศร้อนและร้อนมากแทบไม่มีฤดูหนาวและฤดูฝนเลย ช่วงฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวไม่กี่วันฤดูฝนก็เช่นกันจะไม่ค่อยมีฝนตก ฝนตกไม่เพียงพอกับความต้องการ

อุณหภูมิสูงสุดประมาณ	40.5	องศาเซลเซียส
อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ	13	องศาเซลเซียส
อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี	35	องศาเซลเซียส
ปริมาณน้ำทั้งปีวัดได้	56.97	องศาเซลเซียส

2.4.5 ประชากร

อำเภอบางมูลนาก มีประชากรทั้งสิ้น 73,047 คน เป็นชาย 31,892 คน เป็นผู้หญิง 41,155 คน ซึ่งแบ่งได้ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนชาย-หญิงในตำบลต่าง ๆ ของอำเภอบางมูลนาก

ลำดับที่	ตำบล	ชาย	หญิง	รวม
1	ภูมิจึง	1,106	1,436	2,542
2	ห้วยเขน	828	1,030	1,858
3	ลำประดา	1,153	1,787	2,940
4	วังกรด	1,055	1,781	2,836
5	สำนักขุนเณร	3,443	2,513	5,956
6	วังจั้ง	2,828	3,623	6,451
7	วังตะกู	2,315	3,540	5,855
8	ห้วยพุก	1,842	2,387	4,229
9	ห้วยร่วม	1,498	1,639	3,137
10	หอไกร	2,462	3,780	6,242
11	บางไผ่	3,219	4,927	8,146
12	เนินมะกอก	3,253	4,645	7,898
13	วังสำโรง	1,663	2,436	4,099
14	บางมูลนาก	5,227	5,631	10,858

ที่มา : ฝ่ายปกครองที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก

2.4.6 การปกครอง

อำเภอบางมูลนากแบ่งการปกครองออกเป็น 13 ตำบล
108 หมู่บ้าน และเป็นเทศบาลเมืองอีก 1 ตำบล รวมเป็น 14 ตำบล มีสภาภิบาล
3 แห่ง

1. ตำบลภูมิ	5	หมู่บ้าน
2. ตำบลห้วยเขน	5	หมู่บ้าน
3. ตำบลลำประดา	9	หมู่บ้าน
4. ตำบลวังกรด	6	หมู่บ้าน
5. ตำบลสำนักขุนเณร	9	หมู่บ้าน
6. ตำบลวังจี้ว	8	หมู่บ้าน
7. ตำบลวังตะกู่	12	หมู่บ้าน
8. ตำบลห้วยพุก	10	หมู่บ้าน
9. ตำบลห้วยร่วม	8	หมู่บ้าน
10. ตำบลหอไกร	8	หมู่บ้าน
11. ตำบลบางไผ่	11	หมู่บ้าน
12. ตำบลเนินมะกอก	10	หมู่บ้าน
13. ตำบลวังสำโรง	7	หมู่บ้าน

และเทศบาลเมืองบางมูลนาก 1 แห่ง สำหรับสุขาภิบาลมี

3 แห่ง ดังนี้

1. สุขาภิบาลสำนักขุนเณร
2. สุขาภิบาลวังตะกู่
3. สุขาภิบาลบางไผ่

2.4.7 สภาพทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากประชากรของอำเภอบางมูลนากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำนา บางปีก็ได้ผลผลิตดี บางปีก็ได้ผลผลิตน้อย ขึ้นอยู่กับฝนที่ตกลงมา น้อยมากหรือพอเพียงและบางปีก็มีศัตรูข้าวรบกวน ฐานะทางเศรษฐกิจของประชากร โดยส่วนรวมแล้วคิดว่ายากจน มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 30,000 บาท/ครอบครัว/ปี

พื้นที่การเกษตรพอแยกได้ดังนี้

- นาปี 300,933 ไร่
- นาในเขตชลประทานทำได้ปีละ 2 ครั้ง 40,325 ไร่
- สวน 3,242 ไร่
- ไร่ 24,136 ไร่
- ไร่นาสวนผสม 525 ไร่

2.5 ข้อมูลทางด้านการเมือง

2.5.1 ประชาชนกับการเมือง

ความสนใจของประชาชนและการเข้าร่วมทางการเมืองภายใน
ของประเทศของประชาชนอำเภอบางมูลนาก อยู่ในระดับปานกลางและมีแนวโน้มที่จะ
เข้าร่วมทางการเมืองสูงขึ้น เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่จะได้เข้าใจถึงการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น และประชาชนมีระดับการศึกษาสูงขึ้น

2.5.1.1 สถิติการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตั้งตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เมื่อ 24 ก.ย. 2533

ลำดับที่	การเลือกตั้ง	วัน, เดือน, ปี	จำนวนผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง	จำนวนผู้มาใช้สิทธิ (คน)	คิดเป็นร้อยละ
1	สมาชิกสภาผู้แทนฯ	24 ก.ค. 2531	44,447	22,514	50.65
2	สมาชิกสภาจังหวัด	20 ต.ค. 2533	46,615	19,106	40.99
3	สมาชิกสภาเทศบาล	23 ก.ย. 2533	10,268	7,015	68.32

ที่มา : ฝ่ายปกครอง ที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก

~~2.5.1.2~~ ความสนใจของประชาชนต่อการบริหารกิจการของบ้านเมือง

ประชาชนอำเภอบางมูลนากให้ความสนใจต่อการบริหารกิจการของบ้านเมือง อยู่ในเกณฑ์ปานกลางสังเกตได้จากการเข้าร่วมดำเนินโครงการของทางราชการ เช่น โครงการ กสช., โครงการฝึกอบรม กนช., ทสพช., ลสชบ. โครงการฝ่ายประชาสัมพันธ์ อาสาสมัครป้องกันเสารธารณภัยโครงการ สมเด็จพระย่า 90 พรรษา ปลุกป่าคุ้มบ้าน, โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรากฏว่ามีประชาชนให้ความร่วมมือโครงการไม่มากนัก

~~2.5.1.3~~ จำนวนพรรคการเมือง และจำนวนสมาชิกที่สังกัดพรรคการเมือง

จำนวนพรรคการเมืองและจำนวนสมาชิกที่สังกัดพรรคการเมืองไม่สามารถระบุจำนวนได้แต่จากการสมัครรับเลือกตั้งในปี 2533 มีผู้สมัครที่สังกัดพรรคการเมืองต่าง ๆ ดังนี้

- พรรคประชาธิปัตย์ 2 คน
- พรรคพลังธรรม 2 คน
- พรรครวมไทย 2 คน
- พรรคราษฎร 2 คน
- พรรคก้าวหน้า 2 คน
- พรรคประชากรไทย 2 คน
- พรรคมวลชน 2 คน
- พรรคชาติไทย 2 คน
- พรรคสหประชาชาติไทย 2 คน

สมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งในเขต 2 มี 2 ท่าน คือ

- พล.ต. สนั่น ขจรประศาสน์
- นายโตก รอดรักษา

ทั้งสองท่านสังกัดพรรคประชาธิปัตย์

แนวโน้มทางการเมืองของพรรคการเมืองในอำเภอบางมูลนากยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เนื่องจากการที่ประชาชนยังยึดตัวบุคคลในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากกว่าการยึดถือนโยบายของพรรคการเมือง นอกจากนี้ยังมีเรื่องการขายเสียง ซื้อเสียง และมีกลุ่มอิทธิพลของการหาเสียง โดยวิธีอันมิชอบด้วยกฎหมาย การเลือกตั้ง⁶²

2.5.2 ราชการบริหารส่วนภูมิภาคกับการเมืองภายในประเทศ

การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอำเภอบางมูลนากได้ดำเนินการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การเผยแพร่ข่าวสารด้านการเมือง จังหวัดได้ดำเนินการเผยแพร่ข่าวสารการเมืองของราชการบริหารส่วนภูมิภาค ซึ่งโดยปกติส่วนใหญ่ประชาชนจะรับฟังการเผยแพร่

⁶² แผนพัฒนาชุมชนอำเภอบางมูลนาก บรรยายสรุปข้อราชการอำเภอ
บางมูลนาก. หน้า 7

ข่าวสารการเมืองจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ทางอำเภอ บางมูลนากยังได้เผยแพร่ข่าวสารโดยการจัดเจ้าหน้าที่ออกประชุมชี้แจงให้ประชาชน ทราบโดยตรงหรือโดยผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำท้องถิ่น⁶³

การรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและอุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ อำเภอได้ดำเนินการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยใช้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจที่มีอยู่ดำเนินการแก้ไข รวมทั้งใช้ ทสปช. และอาสาสมัครต่าง ๆ ออกตรวจรักษาความสงบ ทำให้สถิติของคดีต่าง ๆ ลดน้อยลงไป ในเรื่องการให้ความเป็นธรรม กระบวนการยุติธรรมและการให้ความช่วยเหลือทางราชการ ในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในการพิจารณาคดีความนั้น ทางราชการได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือในกรณีที่ได้รับการร้องเรียนและขอความช่วยเหลือ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้ร้องเรียน โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงภายใต้กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ

2.6 การพัฒนาเศรษฐกิจ

2.6.1 ทวิพยากรณ์ธรรมชาติ

อำเภอบางมูลนากมีเหมืองแร่ขี้เหล็กที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพแต่ก็มิได้รับสัมปทานไปดำเนินการ ภูเขาและป่าไม้มีน้อยไม่มีผลต่อทางเศรษฐกิจ

2.6.2 อาชีพประชากร

การเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ถึง 75% ได้แก่การทำนา ทำสวน ทำไร่ ฯลฯ พอจะสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 5 พื้นที่และมูลค่าในการประกอบอาชีพต่าง ๆ

	อาชีพ	พื้นที่(ไร่)	มูลค่า (บาท)	หมายเหตุ
1	ทำนา - นาปี	300,933	189,148,000	ศัตรูพืช
	- นาปรัง	5,650	11,865,000	รบกวน
2	ปลูกพืชไร่	-	-	ไม่มีข้อมูล
3	เพาะปลูกพืชผัก	319	765,600	
4	ไม้ผลและ ไม้ยืนต้น	4,000	10,000,000	
5	การปศุสัตว์	-	39,624,660	
6	การประมง	815	4,890,000	
		(บ่อ)		

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอบางมูลนาก

- 2.6.3 การอุตสาหกรรม
- โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง 12 แห่ง
  - อุตสาหกรรมครอบครัว 35 แห่ง
  - เหมืองแร่ยิมซิม 2 แห่ง

2.6.4 การค้าขาย

ในอำเภอบางมูลนากมีการค้าขายทั่วไป ได้แก่ ปัจฉัยสี อุปกรณ์ การก่อสร้าง เครื่องเขียนแบบพิมพ์ และอาชีพค้าข้าวเปลือก ข้าวสาร เนื่องจากอำเภอบางมูลนากเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญอำเภอนี้

2.6.5 รายได้ส่วนท้องถิ่น ปรากฏดังตารางที่ 6 ดังนี้

ตารางที่ 6 รายได้ของเทศบาลและสภามอบของ อ.บางมูลนาก ปี 2531-33

	หน่วยงานส่วนท้องถิ่น	ปี 2531	ปี 2532	ปี 2533
1	เทศบาลเมืองบางมูลนาก	8,794,730	10,037,754	12,014,233
2	สภามอบตำบลบางไผ่	-	484,022	626,860
3	สภามอบตำบลสำนัก	-	462,394	598,999
4	สภามอบตำบลวังตะกู่	-	446,274	593,343

ที่มา : แผนกสรรพรการอำเภอที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก

2.6.6 การพัฒนาเศรษฐกิจ⁶⁴

อำเภอบางมูลนากได้วางแผนพัฒนาอำเภอประจำปี โดยยึดถือตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารการพัฒนาชนบท สำหรับแผนพัฒนาอำเภอบางมูลนาก ปี 2534 ได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาไว้ 8 ประการ คือ

2.6.6.1 ให้ความสนใจพื้นที่ยากจนและพื้นที่ล้าหลังเป็นพิเศษ โดยการจัดทำโครงการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานการผลิต เพื่อให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพและมีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพ

2.6.6.2 จัดบริการด้านการศึกษาและสาธารณสุขให้ประชาชนอย่างทั่วถึง

2.6.6.3 ส่งเสริมให้มีกลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มการผลิตอื่น ๆ

2.6.6.4 ให้นำหน่วยงานราชการเข้าแทรกแซงระบบการตลาดในกรณีที่ราคาผลผลิตตกต่ำ และให้มีการวางแผนการเพาะปลูกขึ้น

⁶⁴ ต. หน้า 11-12

2.6.6.5 พิจารณาจัดหาที่ดินทำกินให้แก่ราษฎรที่ขาดที่ดินทำกิน โดยการจัดที่ป่าสงวนที่หมดสภาพให้ราษฎร เข้าอยู่อาศัยและทำกิน

2.6.6.6 รณรงค์ปราบปรามอาชญากรรมอย่างต่อเนื่อง และ
จริงจัง

2.6.6.7 พัฒนาพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการแทรกแซงของ ผกค.

2.6.6.8 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมในครัวเรือน และจัดทำของที่ระลึกต่าง ๆ

ส่วนในเรื่องของ โครงการสร้างงานในชนบท ในปีงบประมาณ 2534 อำเภอบางมูลนากได้รับงบประมาณ 6,608,483 บาท แยกเป็น

- งบโครงการ 36 โครงการ 6,514,712 บาท

- งบบริหารโครงการ 93,771 บาท

2.6.7 การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ⁶⁵

2.6.7.1 ธนาคารพาณิชย์ในอำเภอบางมูลนาก มี 7 แห่ง

2.6.7.2 การควบคุมราคาสินค้า ทางราชการได้ให้ความสนใจ ควบคุมราคาสินค้าให้เป็นไปตามที่กำหนดและได้จัดให้มีตลาดนัดสินค้าราคาถูก เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการอันเหมาะสม

2.6.7.3 การว่างงานและการจัดหางานทำให้ท้องถิ่น อัตราการว่างงานของประชาชนในอำเภอบางมูลนาก ส่วนใหญ่จะเป็นการว่างงานตามฤดูกาล คือ หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตประจำปีเสร็จแล้ว ซึ่งเกิดขึ้นในชนบทที่อยู่ห่างไกล ซึ่งไม่มีการประกอบอาชีพอื่นเสริมจากการประกอบอาชีพปกติ สำหรับในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชุมชนแล้ว ประชาชนสามารถหางานทำหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวได้ และจากการที่รัฐบาลได้ดำเนินโครงการ กสช. ชั้นก็ช่วยให้ประชาชนมีงานทำหลังฤดูเก็บเกี่ยวเป็นการแก้ปัญหาว่างงานได้มาก

2.6.7.4 การอพยพของประชาชน จากที่ผ่านมาหลังฤดูเก็บเกี่ยวประชาชน จะอพยพไปทำงานทำยังหัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ และในกรุงเทพฯ พอถึงฤดูทำนาก็จะอพยพกลับมาประกอบอาชีพหลัก

2.7 ข้อมูลทางด้านสังคมจิตวิทยา

2.7.1 สภาพสังคมไทยของอำเภอบางมูลนาก

โครงสร้างของสังคม อำเภอบางมูลนากประชาชนส่วนใหญ่ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย มีคนไทยภาคอีสานปะปนอยู่บ้าง ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ ลักษณะการปลูกบ้านเรือน จะอยู่เป็นกลุ่มยาวไปตามแม่น้ำหรือลำคลอง

2.7.2 สภาพของศาสนาจริยธรรมประเพณีและวัฒนธรรมของอำเภอ บางมูลนาก

2.7.2.1 ความเชื่อศรัทธาค่านิยมในสถาบันศาสนา ประชาชน
นับถือศาสนาพุทธ

2.7.2.2 ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยมในจริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอำเภอบางมูลนากมีความเชื่อ ศรัทธาและค่านิยมในจริยธรรมอันดีงาม โดยเฉพาะใน การทำบุญตักบาตร ฟังธรรมซึ่งถือปฏิบัติกันมาแต่บรรพบุรุษ

2.7.2.3 ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยมในสังคมทั่วไป และของชาวพื้นเมืองอำเภอบางมูลนากเป็นเมืองเก่าแก่ ชาวอำเภอบางมูลนากจึงมีความผูกพันกัน ในสายเลือดอย่างแน่นแฟ้น มีความสามัคคีและยึดมั่นขนบธรรมเนียมดั้งเดิมตลอดจนถึงรุ่นลูกหลาน

2.7.2.4 ด้านประเพณีและวัฒนธรรมของอำเภอบางมูลนากมีประเพณีแข่งเรือยาว งานประจำปีและงานวันเกิดเจ้าพ่อแก้ว และงานประเพณีสงกรานต์ สำหรับวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีอื่น ก็ถือปฏิบัติสืบทอดมาโดยตลอด

2.7.3 สภาพการศึกษาของอำเภอบางมูลนาก⁶⁶

2.7.3.1 โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 3 แห่งคือ

- โรงเรียนบางมูลนากภูมิวิทยาคมและมีสาขา 1

สาขา ที่ตำบลลำประดา

- โรงเรียนวังตะกูราษฎร์อุทิศ

- โรงเรียนห้วยพุกมัธยม

รวมมีห้องเรียน 70 ห้อง นักเรียนชาย 1,427 คน

นักเรียนหญิง 1,246 คน รวมนักเรียน 2,673 คน และมีครู 158 คน คิดเป็น

อัตราส่วน นักเรียนต่อครู เท่ากับ 38 ต่อ 1

2.7.3.2 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา 67 แห่ง

มีห้องเรียน 487 ห้อง นักเรียนชาย 4,049 คน นักเรียนหญิง 3,700 คน รวม

7,749 คน นักเรียนหญิง 3,700 คน รวม 7,749 คน มีครู 602 คน คิดเป็นอัตรา

ส่วน นักเรียนต่อครู เท่ากับ 13 ต่อ 1

2.7.3.3 โรงเรียนในสังกัดเทศบาล มี 2 แห่ง มีห้องเรียน

33 ห้อง นักเรียนชาย 519 คน นักเรียนหญิง 507 คน รวม 1,026 คน มีครู

54 คน คิดเป็นอัตราส่วน นักเรียนต่อครูเท่ากับ 19 ต่อ 1

2.7.3.4 การศึกษานอกระบบ การให้การศึกษาผู้ใหญ่ศูนย์การ

ศึกษานอกโรงเรียน อำเภอบางมูลนาก ได้จัดให้มีการสอนในระดับต่าง ๆ และมี

การสอบเทียบ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ของอำเภอบางมูลนากได้สนับสนุนให้

มีการฝึกอบรมวิชาชีพและกลุ่มสนใจเช่น การเจียรไนพลอย ช่างไฟฟ้า ช่างเสริมสวย

การจักสานผักตบชวา การผสมเทียมสัตว์ การขยายพันธุ์พืช ฯลฯ

2.7.4 ด้านการสาธารณสุข* ในรอบปี 2533

2.7.4.1 สถานที่บริการรักษาพยาบาล

⁶⁶สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางมูลนาก จำนวนโรงเรียนประถมและมัธยมปี 2533. หน้า 34

*ที่มา : สำนักงานสาธารณสุข อำเภอบางมูลนาก

- โรงพยาบาล 1 แห่ง 30 เตียง
- สถานีอนามัย 17 แห่ง
- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ 1 แห่ง

2.7.4.2 การวางแผนครอบครัว

- ใช้ยาเม็ดคุม 1,725 ราย
- ยาฉีด 1,557 ราย
- ทำหมันหญิง 1,017 ราย
- ทำหมันชาย 827 ราย
- ใส่ห่วง 220 ราย

2.7.4.3 การจัดให้มีผู้ควบคุมสุขภาพ มีประชาชนที่มีผู้ควบคุมสุขภาพจำนวน 11,266 คน อำเภอบางมูลนาก มีประชากร 12,642 คน

2.7.4.4 ได้ให้บริการวัคซีนต่าง ๆ รวม 597 ราย

2.7.5 การสาธารณสุขโรคของอำเภอ

2.7.5.1 ฝัังเมือง การระบายน้ำ การจราจรและการกำจัดสิ่งโสโครก ได้มีการกำหนดผังเมืองซึ่งทำการศึกษาโดยสำนักผังเมืองการขยายตัวเมืองเป็นไปในแนวใกล้เคียงกับผังเมืองที่กำหนด ตัวเมืองมีแนวโน้มจะขยายไปทางด้านตะวันออกมากขึ้น สำหรับการจราจรในตัวเมือง ไม่คล่องตัวเนื่องจากถนนคับแคบแต่ได้ให้มีการขยายของทางแระ แฉงล่อย ให้ขยายเป็นที่เป็นที่ เป็นทาง ให้รถบรรทุกวิ่งผ่านตัวเมืองได้ตามเวลาที่กำหนด การกำจัดและทำความสะอาด มีพนักงานของเทศบาลรับผิดชอบทำความสะอาด

2.7.5.2 การประปา บ่อน้ำ การไฟฟ้า และการคมนาคม

- การประปาส่วนท้องถิ่น 2 แห่ง
- การประปาส่วนภูมิภาค 1 แห่ง
- บ่อน้ำตื้นประมาณ 890 แห่ง
- ถังเก็บน้ำฝนประมาณ 250 แห่ง

- การไฟฟ้ามิใช้ทุกหมู่บ้าน 108 หมู่บ้าน
- การคมนาคม มีถนนลาดยาง 2 สาย

การติดต่อคมนาคมระหว่างตำบลต่าง ๆ อาศัยทางบกเป็นหลัก และการคมนาคมเป็นไปด้วยความสะดวก

2.7.6 สภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยของประชาชน

ที่อยู่อาศัยของประชาชนในเขตชุมชนโดยเฉพาะในตลาดเทศบาล มีประชาชนอยู่หนาแน่น แต่ไม่มีย่านแหล่งเสื่อมโทรม มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจบริเวณหน้าเทศบาลเมืองบางมูลนาก ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ๆ ในเมืองหรือชานเมืองอันก่อผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สำหรับประชาชนที่อยู่ตามชนบท มักจะปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นกลุ่มไม่หนาแน่น

2.7.7 สถิติคดีอาญาประเภทต่าง ๆ

คดีอาญาอุกฉกรรจ์ ปรากฏสถิติดังตารางที่ 7 ดังนี้

ตารางที่ 7 สถิติอาชญากรรมที่เกิดและจับได้ของ อ.บางมูลนากระหว่างปี 2532-33

	ประเภท	เกิด		จับได้		หมายเหตุ
		2532	2533	2532	2533	
1	ฆ่าคนตาย	2	2	2	2	
2	ปล้นทรัพย์	1	1	1	1	
3	ชิงทรัพย์	-	-	-	-	
	อื่น ๆ	-	1	-	1	

ที่มา : สถานีตำรวจภูธรอำเภอบางมูลนาก

คดีอาญาธรรมดา

ตารางที่ 8 สถิติคดีอาญาต่าง ๆ ที่เกิดและจับได้ ของสถานีภูธร อ.บางมูลนาก
ปี 2532-2533

	ประเภท	เกิด		จับได้		หมายเหตุ
		2532	2533	2532	2533	
1	ทำร้ายร่างกาย	9	9	9	9	
2	ลักทรัพย์	27	14	15	9	
3	อาวุธปืน	21	23	21	26	
4	การพนัน	7	44	23	44	
5	ยาเสพติด	20	37	21	37	

ที่มา : สถานีตำรวจภูธรอำเภอบางมูลนาก

บทที่ 3

สภาพทั่วไปและประวัติของตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

3.1 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลบางไผ่

ตำบลบางไผ่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
ลักษณะของตำบลบางไผ่ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางมูลนากประมาณ 15 กิโลเมตร
มีพื้นที่ทั้งหมด 57,546 ไร่ มีสภาพทั่วไปดังนี้^๕

3.1.1 อาณาเขต¹

ตำบลบางไผ่มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลคลองข่อย อำเภอตะพานหิน

ทิศใต้ จด ตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก

ทิศตะวันออก จด ตำบลลำประดา อำเภอบางมูลนาก

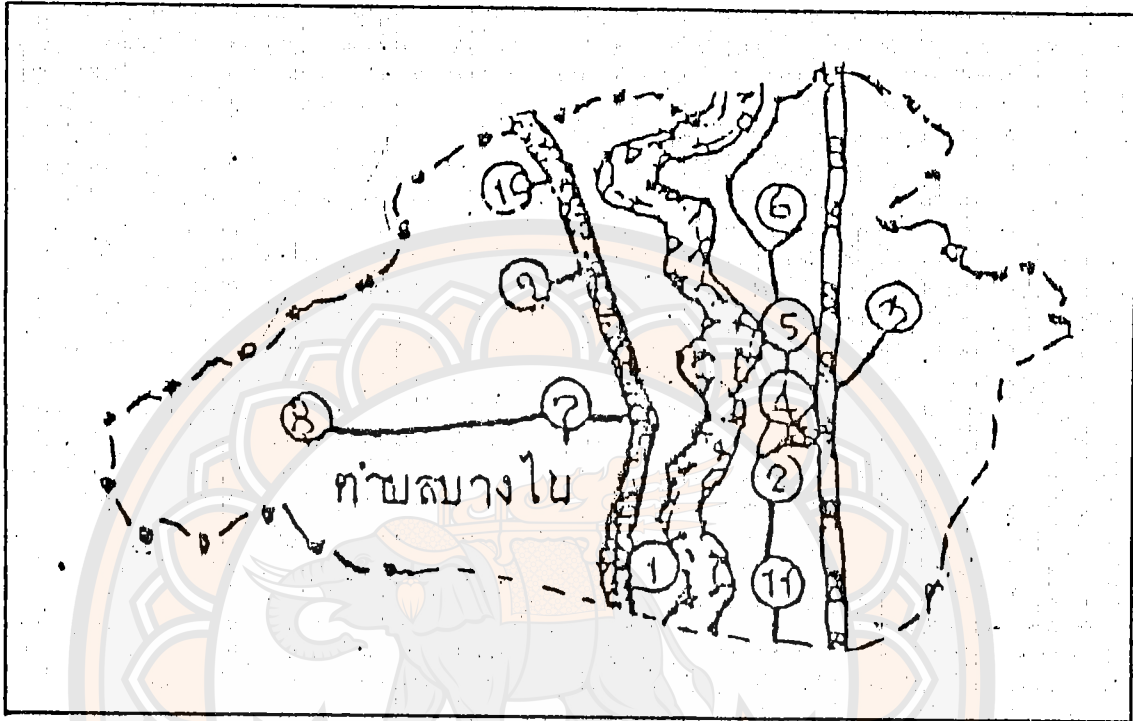
ทิศตะวันตก จด ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล

3.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ²

ลักษณะของพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบางไผ่เป็นที่ราบลุ่มทั้งสองฝั่ง
ของแม่น้ำน่าน ตำบลบางไผ่มีขนาดพื้นที่ 57,546 ไร่ ซึ่งสามารถแยกรายละเอียด
ได้ดังนี้^๕

¹แผนกพัฒนาชุมชนอำเภอบางมูลนาก บรรยายสรุปข้อราชการอำเภอ
บางมูลนาก. หน้า 1

²สำนักงานเกษตรอำเภอบางมูลนาก

1. บ้าน โพธิ์แตน
2. บ้านท่าทอย
3. บ้านตงตะขบ
4. บ้านนางไผ่
5. บ้านวังตาเล็ก
6. บ้านวังน้ำเต้า
7. บ้านห้วยคต
8. บ้านท่าตะกั่ว
9. บ้านนางไผ่
10. บ้านวังน้ำเต้า
11. บ้านวังปลาหมึก

แผนที่ 3 แผนที่ตำบลบางไผ่

พื้นที่ทำนา	22,549 ไร่
พื้นที่ทำไร่	350 ไร่
ไม้ผล ไม้ยืนต้น	358 ไร่
พืชผัก	258 ไร่

แหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญต่อการ
 กสิกรรมและเกษตรกรรมของชาวบ้านตำบลบางไผ่ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำอื่น ๆ
 ที่มีความสำคัญได้แก่ ห้วย หนอง คลอง บึง เช่น หนองบัว หนองสองห้อง คลอง
 ห้วยคต สระน้ำตงตะขบและคลองส่งน้ำชลประทาน เป็นต้น

3.1.3 การคมนาคม

ตำบลบางไผ่มีถนนลูกรังที่สามารถใช้เดินทางติดต่อกับหมู่บ้านได้
 ค่อนข้างสะดวกแทบทุกหมู่บ้าน ทั้งทางฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก นอกจากนี้ทาง
 ฝั่งตะวันตกยังมีถนนลาดยางผ่านหมู่บ้านของตำบลบางไผ่ ถนนลาดยางนี้เป็นเส้นทาง
 สายบางมูลนากที่สามารถติดต่อกับอำเภอตะพานหินและพิจิตร นอกจากชาวบ้านตำบล
 บางไผ่สามารถใช้ถนนลูกรังและถนนลาดยางในการคมนาคมแล้ว ยังมีสถานีรถไฟ
 ในท้องที่ตำบลบางไผ่คือ สถานีตงตะขบ ซึ่งตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลบางไผ่ อำเภอ
 บางมูลนาก สถานีตงตะขบอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 309 กิโลเมตร

3.1.4 การแบ่งเขตการปกครอง³

ตำบลบางไผ่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้านดังนี้

- หมู่ที่ 1 บ้านโพธิ์แดน
- หมู่ที่ 2 บ้านท่าหอย
- หมู่ที่ 3 บ้านตงตะขบ*
- หมู่ที่ 4 บ้านบางไผ่
- หมู่ที่ 5 บ้านวังตาเล็ก

³แผนการปกครอง ที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก การแบ่งเขตการปกครอง
 ปี 2534. หน้า 19

* หมายถึงหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำการศึกษาเพราะไม่ได้ยึดติดแม่น้ำ

- หมู่ที่ 6 บ้านวังน้ำเต้า
- หมู่ที่ 7 บ้านห้วยคต
- หมู่ที่ 8 บ้านท่าตะกู*
- หมู่ที่ 9 บ้านบางไผ่
- หมู่ที่ 10 บ้านวังน้ำเต้า
- หมู่ที่ 11 บ้านวังปลาหมึก

3.1.5 ประชากร

ตำบลบางไผ่มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,146 คน แยกเป็นชาย 3,219 คน หญิง 4,927 คน การศึกษาของประชากรส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชากรมักจะตั้งกันบริเวณฝั่งริมแม่น้ำน่าน อาชีพของประชากรส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการทำงานทำไร่เป็นต้น

ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลบางไผ่ นับถือศาสนาพุทธ ในตำบลบางไผ่มีวัดทางศาสนาพุทธอยู่ถึง 8 แห่ง เช่น วัดวังน้ำเต้า วัดโพธิ์แดน วัดบางไผ่ วัดตงตะขบ เป็นต้น

3.1.6 ประวัติตำบลบางไผ่

บางไผ่เป็นชื่อของตำบลและหมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลหอไกร และตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ที่มาของชื่อบางไผ่ ได้เล่าต่อ ๆ มาในสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ว่า หมู่บ้านนี้เดิมมีป่าไผ่มากประมาณ 3 ใน 4 ของตำบลบางไผ่ ในปัจจุบันนี้ป่าไผ่ถูกทำลายไปเสียมากมายเพื่อใช้พื้นที่ในการทำนาทำไร่

3.1.7 สภาพทั่วไปและประวัติของหมู่บ้านโพธิ์แดน

3.1.7.1 สภาพทั่วไป

บ้านโพธิ์แดนเป็นชื่อเดิมที่เก่าแก่มากานาน บ้านโพธิ์แดนมีชื่อเรียก 2 ชื่อคือ ทางฝั่งตะวันออกเรียก บ้านโพธิ์แดน และทางฝั่งตะวันตกเรียก บ้านวังปลาหมึก

* หมายถึงหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำการศึกษาเพราะไม่ได้อยู่ติดแม่น้ำ

บ้านโพธิ์แดน หมู่ที่ 1 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านห้วยคต ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านหอไกร ตำบลหอไกร

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านทับทิม ตำบลท่าบัว

ขนาดพื้นที่ของบ้านโพธิ์แดน 3,500 ไร่ และมีเนื้อที่ทางการเกษตร 2,950 ไร่ อาชีพหลักของประชากรคือการทำนา รองลงมาคือการปลูกพืชผัก การทำสวนครัว

บ้านโพธิ์แดนมีจำนวนประชากร 726 คน แยกเป็นชาย 320 คน หญิง 406 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่มีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย มีการนับถือศาสนาพุทธ

บ้านโพธิ์แดน หมู่ที่ 11 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านท่าหอย ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านหอไกร ตำบลหอไกร

ทิศตะวันออก จด หมู่ที่ 3 ตำบลลำประดา

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

บ้านโพธิ์แดนมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,319 คน แยกเป็นชาย 604 คน หญิง 715 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว อาชีพหลักของประชากรคือ การทำนา ส่วนอาชีพรองคือการค้ารับจ้างทั่วไป

3.1.7.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติ

หมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านโพธิ์แดน เป็นชื่อเก่าแก่มากแล้ว บ้านโพธิ์แดนนี้มีชื่อเรียก 2 ชื่อคือ บ้านโพธิ์แดนและบ้านวังปลาฆ่า ที่เรียกกันสองชื่อนี้เพราะเรียกตามลำแม่น้ำน่าน ชื่อของหมู่บ้านและวัด ได้มีการเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ภายในหมู่บ้านมีต้นโพธิ์ใหญ่มากต้นหนึ่ง และลำคลองเล็ก ๆ ที่กั้นเขตแดนของราษฎรที่มาจับ

จองที่ดิน ลำคลองเล็กๆนี้เรียกว่า ลำแดนต่อแดน ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า บ้านโพธิ์แดน
บ้านโพธิ์แดนนี้ได้แยกมาจากหมู่ที่ 1 ของตำบลบางไผ่
เมื่อปี พ.ศ. 2477 สาเหตุที่แยกออกมาก็เพราะหมู่บ้านนี้อยู่คนละฟากแม่น้ำ การ
ประชุมประชากรในแต่ละครั้งก็ไม่มีความสะดวก ประกอบกับมีประชากรเพิ่มมากขึ้น
จึงขอแยกหมู่บ้าน ตั้งขึ้นเป็นหมู่ที่ 11

ส่วนประวัติของหมู่บ้านมีความเป็นมาเหมือนบ้านโพธิ์แดน
หมู่ที่ 1*

3.1.8 สภาพทั่วไปและประวัติของหมู่บ้านวังน้ำเต้า

3.1.8.1 สภาพทั่วไป

บ้านวังน้ำเต้านี้ได้แยกมาจากตำบลบางไผ่ แต่ไม่
ทราบว่ายกมาจากหมู่บ้านใดของตำบลบางไผ่ ในสมัยก่อนมีชื่อเรียกหลายชื่อคือ ท่าบัว
หาดเสือเต้น วังสินเช่า่ว ปัจจุบันนี้โดยมากเรียกกันว่า วังน้ำเต้า เหตุที่เรียกว่า
บ้านวังน้ำเต้า เพราะเนื่องจากแม่น้ำน่านไหลผ่านอ้อมวัดเป็นรูปผลุน้ำเต้า ชาวบ้าน
จึงเรียกกันว่า วังน้ำเต้า

บ้านวังน้ำเต้า หมู่ที่ 6 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านคลองข่อย ตำบลไทรโรงไขน

ทิศใต้ จด บ้านวังตาเล็ก ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด บ้านตงตะขบ ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

บ้านวังน้ำเต้ามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 643 คน
แยกเป็นชาย 320 คน หญิง 323 คน อาชีพของประชากรคือ การทำนา ทำไร่
อาชีพรองคือ อาชีพรับจ้างและจักสาน

*สัมภาษณ์ นายบุญเรือง แจ่มศรี ผู้ใหญ่บ้านโพธิ์แดน 9 พฤษภาคม พ.ศ.

บ้านวังน้ำเต้า หมู่ที่ 10 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านคลองข่อย ตำบลไทรโรงโขน

ทิศใต้ จด บ้านบางไผ่ ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านแหลมโลม ตำบลคลองคูณ

บ้านวังน้ำเต้ามีขนาดพื้นที่รวมทั้งสิ้น 3,000 ไร่

มีเนื้อที่ทางการเกษตร 2,000 ไร่ อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่คือ การทำนา
ทำไร่ อาชีพรองคือ การจักสานและรับจ้างทั่วไป

บ้านวังน้ำเต้ามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 476 คน

แยกเป็นชาย 236 คน หญิง 240 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัว
ขยาย มีการนับถือศาสนาพุทธ

3.1.8.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน
ได้ดังนี้

บ้านวังน้ำเต้านี้เป็นหมู่บ้านเดิม ที่แยกมาจากตำบล
บางไผ่ แต่ไม่ทราบว่าแยกมาจากหมู่บ้านใดของตำบลบางไผ่ เหตุที่เรียกว่า จังน้ำเต้า
ในสมัยปู่ ย่า ตา ยายได้เล่าต่อกันมาว่า แม่น้ำน่านไหลผ่านอ้อมวัดเป็นรูปผลงน้ำเต้า
ชาวบ้านจึงเรียกกันที่บ้านวังน้ำเต้า ในสมัยก่อนนั้นมีชื่อเรียกอีกหลายชื่อ เช่น ท่าบัว
หาดเสือเต้น วังสินเธาว์ แต่ในปัจจุบันโดยมากเรียกรวม ๆ ว่า บ้านวังน้ำเต้า
และวัดก็เรียกว่า วัดวังน้ำเต้า*

หมู่บ้านวังน้ำเต้านี้มีมาแต่ตั้งเดิมแล้ว ได้แยกมาจาก
ตำบลบางไผ่ ปู่ ย่า ตา ยายได้เล่าให้ฟังว่า บ้านวังน้ำเต้านี้ มีชื่อเรียกหลายชื่อ
เช่น ท่าบัว หาดเสือเต้น วังสินเธาว์ แต่ต่อมาก็เปลี่ยนมาเรียกกันว่า วังน้ำเต้า

*สัมภาษณ์ นายซึ้ง จันทร์กลั่น ผู้ใหญ่บ้านวังน้ำเต้า 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

เหตุที่เรียกว่าวังน้ำเต้าก็เพราะแม่น้ำ่านไหลผ่านล้อมวัดเป็นรูปผลน้ำเต้า ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านวังน้ำเต้า มาจนทุกวันนี้*

3.1.9 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านบางไผ่

3.9.1.1 สภาพทั่วไป

บ้านบางไผ่นี้เริ่มตั้งหมู่บ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 ซึ่งได้แยกมาจากหมู่ที่ 5 ต่อมาได้ตั้งเป็นหมู่ที่ 9 เมื่อปี พ.ศ. 2524 สาเหตุที่เรียกว่า บางไผ่ เพราะในหมู่บ้านนี้เต็มไปด้วยป่าไผ่มากมาย ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านบางไผ่

บ้านบางไผ่ หมู่ที่ 9 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านวังน้ำเต้า ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านห้วยคต ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำ่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านท่าตะกู ตำบลบางไผ่

บ้านบางไผ่มีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 1,545 ไร่ เนื้อที่ทางการเกษตร 1,150 ไร่ อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านคือ การทำนา ทำไร่ อาชีพรองคือ การทำสวนและปลูกผักสวนครัว

บ้านบางไผ่มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 412 คน แยกเป็นชาย 204 คน หญิง 208 คน

บ้านบางไผ่ หมู่ที่ 4 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านวังตาเล็ก บ้านดงตะขบ ตำบล

บางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านท่าหอย ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด ตำบลลำประดา

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำ่าน

*สัมภาษณ์ นายเลี่ยม นามหัน ราษฎรหมู่บ้านวังน้ำเต้า 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

อาชีพหลักของประชากรคือ การทำนา ทำไร่ ส่วน
อาชีพรองคือ การทำสวนครัว ประชากรในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ

3.1.9.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน
ได้ดังนี้

หมู่บ้านบางไผ่เดิมเป็นหมู่ที่ 5 ของตำบลบางไผ่
เริ่มตั้งหมู่บ้านมาตั้งแต่ พ.ศ. 2430 และแยกมาเป็นหมู่ที่ 12 เมื่อปี พ.ศ. 2458
และได้ตั้งเป็นหมู่ที่ 9 เมื่อปี พ.ศ. 2524 เหตุที่เรียกว่า บางไผ่เพราะในสมัยก่อนนั้น
ในหมู่บ้านมีป่าไผ่มาก ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บางไผ่*

หมู่บ้านนี้เดิมที่เป็นหมู่ที่ 5 ของตำบลบางไผ่ซึ่งตั้งมา
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 เมื่อมาถึงปี 2485 ได้แยกมาตั้งเป็นหมู่ที่ 12 และได้ตั้งเป็น
หมู่ที่ 9 ในปี 2524 มาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนหมู่ที่ 4 ไม่ได้แยกมาจากหมู่ใดและมีประวัติ
ความเป็นมาเหมือนกัน**

3.1.10 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านท่าหอย

3.1.10.1 สภาพทั่วไป

บ้านท่าหอยนี้เป็นหมู่บ้านที่เริ่มมาตั้งเดิมประมาณ 90 กว่าปี
ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย เหตุที่เรียกว่า ท่าหอย เพราะที่หาดทรายริมน้ำมีหอยทราย
ชุกชุมและตามคลองตามหนองก็มีหอยขมหอยโข่งชุกชุมเช่นกัน จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า
บ้านท่าหอย

*สัมภาษณ์ นายประจวบ น่วมเจิม ผู้ใหญ่บ้านบางไผ่ 13 พฤษภาคม

พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายแถม อินทร์บึง ราษฎรบ้านบางไผ่ 14 พฤษภาคม

พ.ศ. 2534

บ้านท่าหอย หมู่ที่ 2 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านบางไผ่ ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านโพธิ์แดน ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด หมู่ที่ 6 ตำบลลำประดา

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

บ้านท่าหอยมีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 1,263 ไร่ มีเนื้อที่
ทางการเกษตร 1,174 ไร่ อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านคือ การทำนา อาชีพ
รองคือ การค้าขายและการจักสาน

บ้านท่าหอยมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 954 คน แยก
เป็นชาย 438 คน หญิง 516 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย
นับถือศาสนาพุทธ

3.1.10.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านท่าหอยนี้เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ตั้งมาประมาณ 90 กว่า
ปี ประวัติของบ้านท่าหอย มีการเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ที่หาดทรายบริเวณริมแม่น้ำน่าน
มีหอยทรายชุกชุมมาก นอกจากนั้นตามคลองตามหนองก็ยังมีหอยขม หอยโข่ง ชุกชุมเช่นกัน
จึงเรียกกันว่า บ้านท่าหอย*

บ้านท่าหอยนี้มีมานานแล้ว ได้มีการเล่าต่อ ๆ กันมาว่า
เหตุที่ได้เรียกว่า บ้านท่าหอย เพราะบริเวณริมแม่น้ำน่านมีหอยชุกชุมมาก มีทั้งหอยทราย
หอยขม หอยโข่ง จึงเรียกกันว่า บ้านท่าหอย และในหมู่บ้านมีหนอง 2 แห่งเรียกกัน
ว่า หนองหอยใหญ่และหนองหอยเล็ก**

*สัมภาษณ์ นายสมบูรณ์ น่วมเจิม ราษฎรหมู่บ้านท่าหอย 15 พฤษภาคม
พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นางฉิน สาริการินทร์ ราษฎรหมู่บ้านท่าหอย 16 พฤษภาคม
พ.ศ. 2534

3.1.11 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านห้วยคต

3.1.11.1 สภาพทั่วไป

บ้านห้วยคตนี้เดิมทีเป็นหมู่บ้านที่กั้นเขตรามาก เพราะพื้นที่ที่จะใช้ในการเพาะปลูกไม่มี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าทึบ มีประชาชนอาศัยอยู่ประมาณ 30 ครัวเรือน เหตุที่เรียกว่า บ้านห้วยคตนั้นเพราะว่ามีลำคลองที่คดเคี้ยวและยาวมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านคลองห้วยคต ต่อมาเหลือเพียงว่า บ้านห้วยคต

บ้านห้วยคตมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านบางไผ่ ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านโพธิ์แดน ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านคลองคูณ ตำบลคลองคูณ

บ้านห้วยคตนี้มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 3,700 ไร่ เป็นเนื้อที่ทางการเกษตร 3,500 ไร่ อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรคือ การทำนา อาชีพรองคือ การรับจ้าง

3.1.11.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านได้ดังนี้

ความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยคตนี้ เดิมทีเป็นหมู่บ้านที่กั้นเขตรามาก เพราะไม่มีพื้นที่ที่จะเพาะปลูก มีแต่ป่าทึบ มีประชาชนอาศัยอยู่ประมาณ 30 ครอบครั้ว เหตุที่เรียกว่า บ้านห้วยคต ก็เพราะมีลำคลองที่คดเคี้ยวมากจึงเรียกกันว่า บ้านคลองห้วยคต ต่อมาเหลือเพียงว่า บ้านห้วยคต*

*สัมภาษณ์ นายบุญสิทธิ์ บุญสะอาด ผู้ใหญ่บ้านห้วยคต 17 พฤษภาคม

หมู่บ้านห้วยคตนี้ ในสมัยก่อนมีแต่ความทุรกันดาร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าหนาทึบมาก ไม่มีพื้นที่จะใช้ในการเพาะปลูก ในสมัยนั้นมีประชากรอาศัยอยู่เพียง 30 ครอบครัว สาเหตุที่เรียกว่า บ้านห้วยคตนั้นก็เพราะ ในหมู่บ้านมีลำคลองที่คดเคี้ยวและยาวมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านคลองห้วยคต ต่อมาเหลือเพียงว่า บ้านห้วยคต*

3.1.12 สภาพทั่วไปและประวัติของหมู่บ้านวังตาเล็ก

3.1.12.1 สภาพทั่วไป

บ้านวังตาเล็กนี้มีความเป็นมาตามที่ ตาเล็กคือผู้ที่มาจับจองที่ดินบริเวณนั้นเป็นคนแรก จึงเรียกว่า บ้านวังตาเล็ก

บ้านวังตาเล็กมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านวังน้ำเต้า ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านบางไผ่ ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันออก จด บ้านดงตะขบ ตำบลบางไผ่

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านคือ การทำนา ทำ

ไร่ ส่วนอาชีพรองคือ การเพาะปลูก

3.1.12.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน

ได้ดังนี้

*สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ รักไข ราษฎรหมู่บ้านหมู่บ้านห้วยคต 18 พฤษภาคม

บ้านวังตาเล็กนี้ได้มีการเล่าต่อกันมาว่า เหตุที่เรียก
ว่า บ้านวังตาเล็กนั้นก็เพราะ ตาเล็ก เป็นคนแรกที่เข้ามาจับจองพื้นที่ในหมู่บ้านนี้
จึงเรียกกันว่า บ้านวังตาเล็ก*

บ้านวังตาเล็กนี้มีมานานแล้ว เหตุที่เรียกว่าบ้านวังตา
เล็กก็เพราะ ตาเล็กเป็นคนแรกที่เข้ามาจับจองที่ดินบริเวณในหมู่บ้านนี้จึง เรียกกันว่า
บ้านวังตาเล็ก**

---

*สัมภาษณ์ นายสังเวียน รักอ่อน ราษฎรหมู่บ้านวังตาเล็ก 19 พฤษภาคม
พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายประวิทย์ อิศร์सान ราษฎรหมู่บ้านวังตาเล็ก 19 พฤษภาคม
พ.ศ. 2534

3.2 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลหอยไกร

ตำบลหอยไกรตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำบลบางไผ่และอยู่ทางทิศเหนือของเทศบาลเมืองบางมูลนาก อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางมูลนากประมาณ 8 กิโลเมตร มีสภาพทั่วไปดังนี้

3.2.1 อาณาเขต

ตำบลหอยไกรมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลบางไผ่ อำเภอบางมูลนาก

ทิศใต้ จด ตำบลบางมูลนาก, เนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก

ทิศตะวันออก จด ตำบลลุมพินี, ลำประตา, เนินมะกอก

อำเภอบางมูลนาก

ทิศตะวันตก จด ตำบลท่าบว, วัดขวาง อำเภอโพทะเล

3.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ⁴

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลหอยไกร มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำน่านไหลผ่าน และมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตชลประทาน ตำบลหอยไกรมีพื้นที่ทั้งหมด 35,968 ไร่ สามารถแยกได้ดังนี้

พื้นที่ทำนา 28,313 ไร่

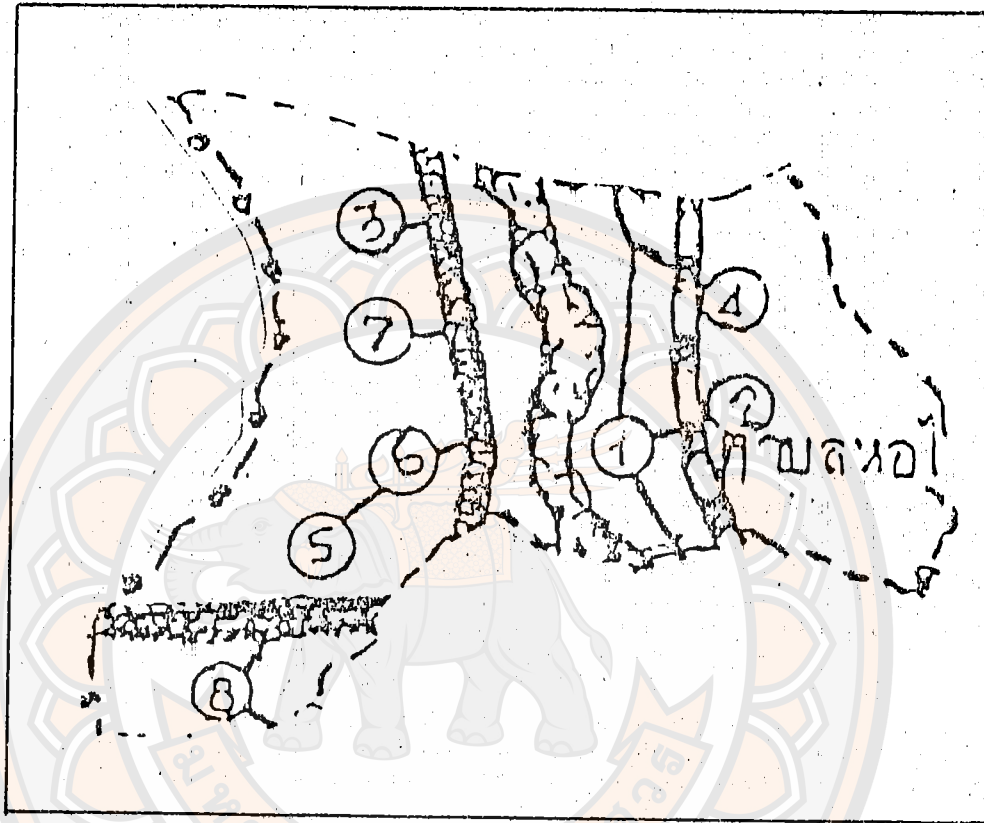
พื้นที่ทำไร่ 50 ไร่

ไม้ผล ไม้ยืนต้น 175 ไร่

พืชผัก 42 ไร่

นอกจากแม่น้ำน่านจะเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญแล้ว ยังมีห้วย หนอง คลอง บึงต่าง ๆ เช่น ลำคลองบุหมง คลองไช้เนา คลองตันสะแก หนองจ้อ หนองตัดทาง หนองไช้เนา หนองโพธิ์ หนองหวาย ลำห้วยห้วงตะกวน และคลองส่งน้ำชลประทาน เป็นต้น

⁴สำนักงานเกษตรอำเภอบางมูลนาก วารสารการเกษตร. หน้า 8

1. ตับอ่อน
2. ถุงน้ำดี
3. กระเพาะอาหาร
4. ถุงน้ำดี
5. ลำไส้เล็กส่วนต้น
6. ตับอ่อน
7. ถุงน้ำดี
8. ม้าม

แผ่นที่ 4 แผ่นที่ตับอ่อน

3.2.3 การคมนาคม

ตำบลหอไกรมีถนนลูกรังสามารถเดินทางติดต่อกันได้ภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งทางฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก นอกจากนี้ยังมีถนนลาดยางทางฝั่งตะวันตกเป็นถนนสายเดียวกับที่ผ่านหมู่บ้านบางหมู่ของตำบลบางไผ่ ตำบลหอไกรยังมีสถานีรถไฟผ่านคือ สถานีหอไกร เป็นสถานีรถไฟที่ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 303 กิโลเมตร

3.2.4 การแบ่งเขตการปกครอง⁵

ตำบลหอไกรแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้านดังนี้

- หมู่ที่ 1 บ้านไช้เนา
- หมู่ที่ 2 บ้านย่านท่าเสา
- หมู่ที่ 3 บ้านหอไกร
- หมู่ที่ 4 บ้านหอไกร
- หมู่ที่ 5 บ้านคลองซุด
- หมู่ที่ 6 บ้านไช้เนา
- หมู่ที่ 7 บ้านย่านท่าเสา
- หมู่ที่ 8 บ้านห้วงตะกวน*

3.2.5 ประชากร

ตำบลหอไกรมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,242 คน แยกเป็นชาย 2,462 คน หญิง 3,780 คน ประชากรส่วนใหญ่มีกจะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำ เพราะแหล่งน้ำมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ อาชีพของประชากรส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการทำนา ทำไร่เป็นต้น

ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลหอไกร นับถือศาสนาพุทธ ในท้องที่ตำบลหอไกรมีวัดอยู่หลายแห่งเช่น วัดไช้เนา วัดพฤษะวัน วัดหอไกร เป็นต้น

⁵แผนการปกครอง ที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก การแบ่งเขตการปกครอง ปี 2534. หน้า 25

*หมายถึงหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำการศึกษาเพราะไม่ได้อยู่ติดแม่น้ำ

3.2.6 ประวัติตำบลหอไกร

หอไกรเป็นชื่อตำบลและหมู่บ้าน ตำบลหอไกรตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำบลบางไผ่ และตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเทศบาลเมืองบางมูลนาก ที่มาของคำว่าหอไกร เล่ากันว่า หอไกร เพี้ยนมาจาก หอไกล ซึ่งหมายถึง เป็นหมู่บ้านที่ห่างไกลความเจริญ ต่อมาจึงเพี้ยนจากคำว่า ไกล เป็น ไกร จึงเรียกว่า บ้านหอไกร

3.2.7 สภาพทั่วไปและประวัติของบ้านไช้เนา

3.2.7.1 สภาพทั่วไป

บ้านไช้เนาเป็นหมู่ที่ 1 ของตำบลหอไกร เหตุที่เรียกว่า บ้านไช้เนา เล่ากันว่า มีชบวนขันหมากของชายหนุ่มมาจอดเรืออยู่ที่หมู่บ้านนี้เพื่อพักผ่อนและได้หุงหาอาหารกิน และได้นำไช้มาต้มนั้นเนาเสียหมด ประกอบกับในหมู่บ้านนี้มีต้นไช้เนาต้นใหญ่มากอยู่ในหมู่บ้าน ตั้งแต่นั้นมาจึงเรียกกันว่า บ้านไช้เนา

บ้านไช้เนา มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านย่านท่าเสา ตำบลหอไกร

ทิศใต้ จด เทศบาลเมืองบางมูลนาก

ทิศตะวันออก จด ตำบลลำประดา

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

3.2.7.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน
ได้ดังนี้

บ้านไช้เนา^{นี้}ได้มีการเล่าต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตา ยายว่า มีชบวนขันหมากของชายหนุ่มได้เดินทางมาจอดเรืออยู่ที่หมู่บ้านนี้เพื่อที่จะพักผ่อน อาศัยหุงหาอาหารและได้นำไช้มาต้มปรากฏว่า ไช้ที่นำมาต้มนั้นเนาเสียทั้งหมด จึงเรียกกันว่า บ้านไช้เนา บางทีก็เล่ากันว่า ที่หมู่บ้านนี้มีต้นไช้เนาที่ใหญ่มากขึ้นอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านไช้เนา*

*สัมภาษณ์ นางศรี พึ่งจาบ ราษฎรหมู่บ้านไช้เนา 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

บ้านไช้เนาที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ในสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ได้เล่าต่อกันมาว่า ได้มีขบวนขันหมากของชายหนุ่มได้มาจอดพักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนี้และเพื่อที่จะได้หุงหาอาหารกิน และได้เอาไช้มาต้ม ปรากฏว่าไช้ที่นั้นเน่าเสียหมด บางคนก็เล่าว่า ในสมัยก่อนนั้น มีต้นไช้เนาต้นใหญ่มากขึ้นอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านไช้เนา*

3.2.8 ประวัติและสภาพทั่วไปของหมู่บ้านย่านท่าเสา

3.2.8.1 สภาพทั่วไป

บ้านย่านท่าเสา เดิมแยกมาจากตำบลบางมูลนาก และต่อมาได้แยกมาจากหมู่ที่ 4 ของตำบลหอไกร บ้านย่านท่าเสามีอาณาเขตติดต่อตั้งนี้ ทิศเหนือ จด บ้านหอไกร ตำบลหอไกร
 ทิศใต้ จด บ้านหอไกร ตำบลหอไกร
 ทิศตะวันออก จด หมู่ที่ 2 ตำบลลำประดา
 ทิศตะวันตก จด บ้านย่านท่าเสา ตำบลหอไกร
 บ้านย่านท่าเสามีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 3,604 ไร่และมีขนาดเนื้อที่ทางการเกษตร 3,501 ไร่ อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ คือ การเกษตรกรรม ส่วนอาชีพรองคือ การเลี้ยงปลาและรับจ้างทั่วไป
 บ้านย่านท่าเสามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 774 คน แยกเป็นชาย 382 คน หญิง 392 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย
 บ้านย่านท่าเสา หมู่ที่ 7 มีอาณาเขตติดต่อตั้งนี้
 ทิศเหนือ จด บ้านหอไกร ตำบลหอไกร
 ทิศใต้ จด บ้านไช้เนา ตำบลหอไกร
 ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน
 ทิศตะวันตก จด ลำคลองไช้เนา

*สัมภาษณ์ นายประยูร คล้ายแก้ว ราษฎรหมู่บ้านไช้เนา 20 พฤษภาคม

บ้านย่านท่าเสา หมู่ที่ 7 มีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 2,225 ไร่ และมีเนื้อที่ทางการเกษตร 2,000 ไร่ อาชีพหลัก ของประชากรส่วนใหญ่คือ การทำนา อาชีพรองคือ การรับจ้าง

บ้านย่านท่าเสามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 430 คน แยกเป็นชาย 214 คน หญิง 226 คน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว

3.2.8.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

เดิมที่บ้านย่านท่าเสาขึ้นอยู่กับตำบลบางมูลนาก ต่อมาได้แยกจากตำบลบางมูลนากมาขึ้นกับตำบลหอไกร หมู่ที่ 4,5 และต่อมาก็ได้แยกมาตั้งเป็นบ้านย่านท่าเสา หมู่ที่ 2 ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกและหมู่ที่ 7 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตก แต่ไม่ทราบว่าแยกมาตั้งในปีใด*

บ้านย่านท่าเสาได้แยกมาจากตำบลบางมูลนากและต่อมาได้แยกมาจากหมู่ที่ 4,5 ของตำบลหอไกร ได้ตั้งเป็นบ้านย่านท่าเสา แต่ไม่ทราบว่าตั้งในปีใด บ้านย่านท่าเสา หมู่ที่ 2 อยู่ทางฝั่งตะวันออกและบ้านย่านท่าเสา หมู่ที่ 7 อยู่ทางฝั่งตะวันตก**

3.2.9 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านหอไกร หมู่ที่ 3

3.2.9.1 สภาพทั่วไป

บ้านหอไกร หมู่ที่ 3 ได้แยกมาจากหมู่ที่ 9 ของตำบลบางมูลนาก เหตุที่แยกออกมาเพราะว่า การปกครองไม่สะดวก เนื่องจากมีแม่น้ำขวางกั้นข้ามไปมาไม่สะดวก จึงได้แยกออกมาเป็นหมู่ที่ 3 ของตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก

*สัมภาษณ์ นายบุญมาก ไบ้ชัน ผู้ใหญ่บ้านย่านท่าเสา 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายดาวเรือง รอดรักษา กำนันตำบลหอไกร 21 พฤษภาคม

บ้านหอไกร หมู่ที่ 3 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านโพธิ์แดน ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านย่านท่าเสา ตำบลหอไกร

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านทับทิม ตำบลท่าบัว

บ้านหอไกรมีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 1,800 ไร่ มีเนื้อที่ทางการเกษตร 1,050 ไร่ อาชีพหลักของประชากรคือ การทำนาและอาชีพรองคือ การทำไร่

จำนวนประชากรของบ้านหอไกรมีทั้งสิ้น 445 คน แยกเป็นชาย 235 คน หญิง 210 คน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว

3.2.9.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านหอไกร หมู่ที่ 3 นี้ได้แยกมาจากหมู่ที่ 9 ของตำบลบางมูลนาก สาเหตุที่แยกออกมาก็คือเพราะเนื่องจากมีแม่น้ำขวางกั้น ทำให้ไม่สะดวกในการปกครอง จึงได้จัดตั้งหมู่บ้านขึ้นคนละฟากแม่น้ำ เป็นเวลา 44 ปี และได้แยกมาเป็นหมู่ที่ 3 ของตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก*

เดิมที่หมู่บ้านหอไกรขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 9 ของตำบลบางมูลนาก ต่อมาได้แยกออกมาตั้งอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำ เหตุที่แยกมาเพราะว่าการปกครองไม่สะดวกเพราะมีแม่น้ำขวางกั้น จึงแยกออกมาตั้งหมู่บ้านอีกฟากหนึ่งเป็น เวลา 44 ปี และต่อมาก็แยกมาตั้งเป็นหมู่ที่ 3 ของตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก**

*สัมภาษณ์ นายบัญญัติ ตาลเลี้ยง ผู้ใหญ่บ้านหอไกร 22 พฤษภาคม

พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายปลุก ชุนเพ็ง ราษฎรหมู่บ้านหอไกร 23 พฤษภาคม

พ.ศ. 2534

3.2.10 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านหอไกร หมู่ที่ 4

3.2.10.1 สภาพทั่วไป

บ้านหอไกร หมู่ที่ 4 นี้ได้แยกมาจากตำบลบางมูลนาก แต่ไม่ปรากฏว่าแยกมาในปีใด เล่ากันว่า หอไกร เพี้ยนมาจาก หอไกล ซึ่งหมายถึง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ต่อมาจึงเพี้ยนจาก ไกล เป็น ไกร จึงเรียกกันว่า บ้านหอไกร

บ้านหอไกร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านโพธิ์แดน ตำบลบางไผ่

ทิศใต้ จด บ้านย่านท่าเสา ตำบลหอไกร

ทิศตะวันออก จด หมู่ที่ 3 ตำบลลำประดา

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

บ้านหอไกรมีขนาดพื้นที่ทั้งหมด 2,700 ไร่และมี เนื้อที่ทางการเกษตร 2,000 ไร่ อาชีพหลักของประชากรคือ การทำนา ส่วนอาชีพ รองคือ การทำไร่ ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว

3.2.10.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านหอไกร หมู่ที่ 4 นี้ได้แยกมาจากตำบลบางมูลนาก แต่ไม่ทราบว่าแยกมาในปีใด ได้มีการเล่าต่อกันมาว่า หอไกร เพี้ยนมาจาก หอไกล ซึ่งคำว่า ไกล หมายถึงหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ต่อมาจึงเพี้ยนมาเป็นคำว่า ไกร จึงเรียกกันว่า บ้านหอไกร*

บ้านหอไกร สาเหตุที่เรียกว่าบ้านหอไกร เดิมที่ใช้ คำว่า ไกล ซึ่งหมายถึงท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ ต่อมาคำว่า ไกล เพี้ยน มาเป็นคำว่า ไกร จึงเรียกว่า บ้านหอไกร บ้านหอไกรนี้ได้แยกมาจากตำบล

*สัมภาษณ์ นายพวง ณะสัมพันธ์ ผู้ใหญ่บ้านหอไกร 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

บางมูลนาก แล้วมาขึ้นกับตำบลหอไกร แต่ไม่ทราบว่าแยกมาจากตำบลบางมูลนากในปีใด*

3.2.11 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านคลองซุด

3.2.11.1 สภาพทั่วไป

บ้านคลองซุด เหตุที่เรียกว่า คลองซุด เพราะได้มีการขุดลอกคลองเสียใหม่เพื่อทำการเกษตร จากแม่น้ำเอนเข้าไปในหมู่บ้าน จึงเรียกชื่อบ้านนี้ว่า บ้านคลองซุด หมู่บ้านคลองซุดนี้แยกมาจากตำบลบางมูลนาก แต่ไม่ทราบว่าแยกมาในปีใด

บ้านคลองซุด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านไช้เอน ตำบลหอไกร

ทิศใต้ จด บ้านห้วงตะกวน ตำบลหอไกร

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำเอน

ทิศตะวันตก จด บ้านท่าบัว ตำบลท่าบัว

บ้านคลองซุดมีเนื้อที่ทั้งหมด 3,500 ไร่มีเนื้อที่ทำการเกษตร 3,250 ไร่ อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่คือ การทำนา การค้าขาย ส่วนอาชีพรองคือ อาชีพรับจ้าง

บ้านคลองซุดมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,206 คน แยกเป็นชาย 504 คน หญิง 702 คน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว

3.2.11.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านได้ดังนี้

บ้านคลองซุดนี้แยกมาจากตำบลบางมูลนาก แต่ไม่ทราบว่าวันเดือนปีที่แยก เหตุที่เรียกว่า บ้านคลองซุด เพราะชาวบ้านได้มีการช่วยกันขุดลอกคลองเสียใหม่ เพื่ออาศัยน้ำจากแม่น้ำเอนเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อใช้ในการเกษตร

*สัมภาษณ์ นางสำเภา แพรทพิษฐ์ ราษฎรหมู่บ้านหอไกร 24 พฤษภาคม

กรรม การกสิกรรม ชาวบ้านจึงเรียกกันว่าบ้านคลองซุด*

ในสมัยก่อนได้เกิดการเล่าต่อกันมาว่าชาวบ้านช่วยกันขุดลอกคลองใหม่เพื่อการเกษตร อาศัยเ้าจากแม่น้ำน่านเข้าไปในหมู่บ้าน จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านคลองซุด บ้านคลองซุดนี้แยกมาจากตำบลบางมูลนากมาขึ้นกับตำบลหอไกร แต่ไม่ทราบวันเดือนปีที่แยกออกมา**

3.2.12 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านไช้เนา

3.2.12.1 สภาพทั่วไป

บ้านไช้เนาเดิมที่เป็นหมู่ที่ 1 ของตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก สมัยก้านัน ไต่ะ จุลพันธ์ ก้านันตำบลหอไกร พอหมดสมัยของก้านัน ไต่ะ จึงเปลี่ยนเป็นหมู่ที่ 6 ตำบลหอไกร ก่อนที่จะแยกมาตั้งตำบลหอไกรเดิมที่เป็นหมู่ที่ 6 ขึ้นอยู่กับตำบลบางมูลนาก

บ้านไช้เนา มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านย่านท่าเสา ตำบลหอไกร

ทิศใต้ จด บ้านคลองซุด ตำบลหอไกร

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านเว็ดหลวง ตำบลท่าบัว

บ้านไช้เนา หมู่ที่ 6 มีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 2,000 ไร่ มีเนื้อที่ทางการเกษตร 1,700 ไร่ อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่คือ การทำนา ส่วนอาชีพรองคือ การค้าขาย การประมงและการรับจ้างทั่วไป

3.2.12.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

*สัมภาษณ์ นายชวน เดชจบ ผู้ใหญ่บ้านคลองซุด 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายบุญช่วย จันประดัด ราษฎรหมู่บ้านคลองซุด 27 พฤษภาคม

หมู่บ้านไชน่าเดิมที่เป็นหมู่ที่ 1 ของตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก ในสมัยกำนันโต๊ะ จุลพันธ์ กำนันตำบลหอไกร พอหมดสมัยของกำนันโต๊ะแล้วจึงเปลี่ยนมาเป็นหมู่ที่ 6 ของตำบลหอไกร ก่อนที่จะแยกมาขึ้นกับตำบลหอไกรนั้น เดิมหมู่ที่ 6 ขึ้นอยู่กับตำบลบางมูลนาก ส่วนเขื่อนบ้านคลองไชน่าได้มาจาก เมื่อก่อนมีปลาชุกชุม พอถึงฤดูน้ำหลากปลาไปวางไข่จนมีไข่ปลามากมาย ส่งกลิ่นเหม็นจึงเรียกว่า บ้านคลองไชน่า ต่อมาเหลือเพียงว่า บ้านไชน่า*

บ้านไชน่ามีปลาชุกชุมมาก พอถึงฤดูน้ำหลาก ปลาเหล่านี้ได้วางไข่ปลามากมายจึงส่งกลิ่นเหม็น ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านคลองไชน่า และต่อมาเหลือเพียงว่า บ้านไชน่า บางทีก็เล่าว่า มีต้นไชน่าต้นใหญ่ขึ้นอยู่ในหมู่บ้าน จึงเรียกว่า บ้านไชน่า**

3.3 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลเนินมะกอก

ตำบลเนินมะกอกตั้งอยู่ทางทิศใต้สุดของอำเภอบางมูลนาก ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางมูลนากประมาณ 7 กิโลเมตร

ตำบลเนินมะกอกมีสภาพทั่วไปดังนี้

3.3.1 อาณาเขต^๕

ตำบลเนินมะกอกมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด เทศบาลเมืองบางมูลนาก

ทิศใต้ จด อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

ทิศตะวันออก จด ตำบลวังสำโรง อำเภอบางมูลนาก

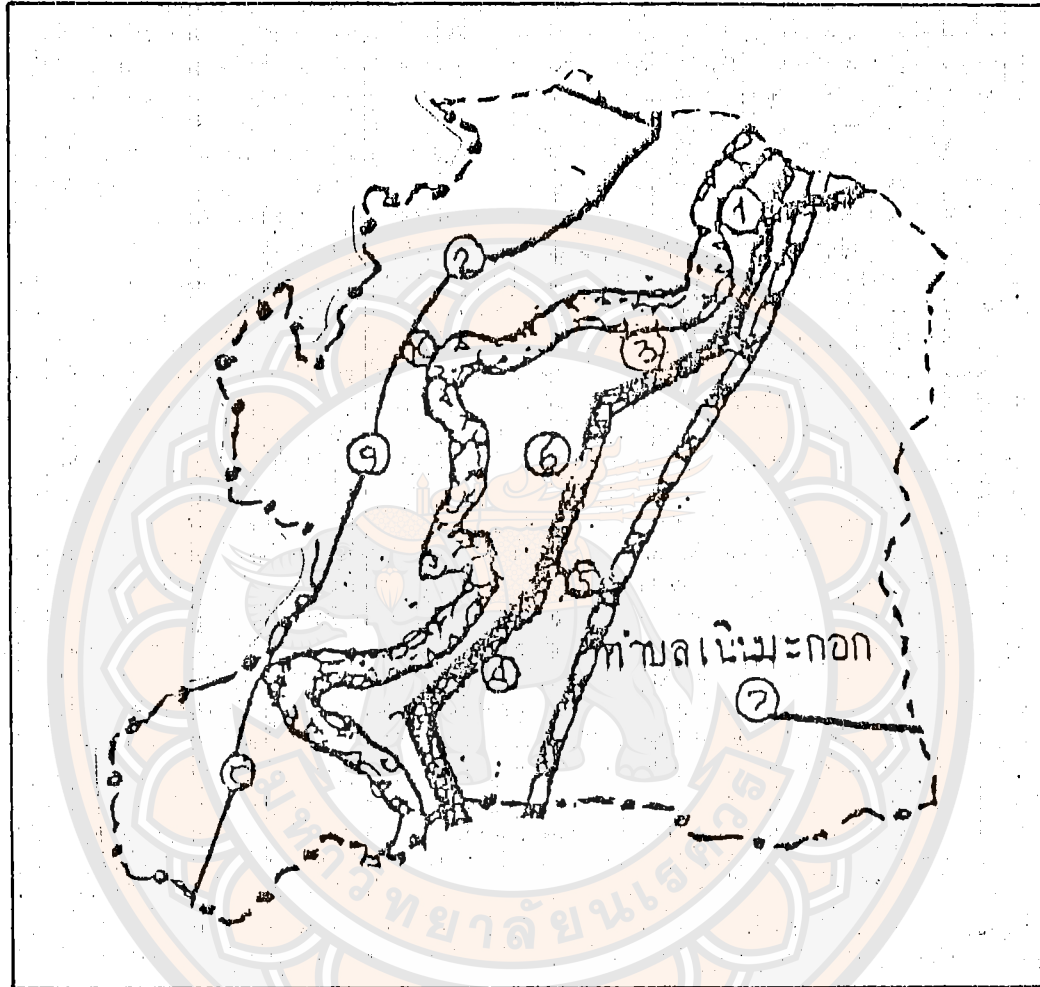
*สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ นวมครุฑ ผู้ใหญ่บ้านไชน่า 27 พฤษภาคม

พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายตอง พรหมจันทร์ ราษฎรหมู่บ้านไชน่า 27 พฤษภาคม

พ.ศ. 2534

^๕แผนกพัฒนาชุมชนอำเภอบางมูลนาก บรรยายสรุปข้อมูลราชการ

1. บ้านคลองบุงใต้
2. บ้านท่าช้าง
3. บ้านวัดท่าช้าง
4. บ้านวังกร่าง
5. บ้านเนินมะกอก
6. บ้านไร่
7. บ้านตงเย็น
8. บ้านวังทอง
9. บ้านวังกร่าง
10. บ้านวังกร่าง

แผนที่ 5 แผนที่ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันตก จด ตำบลท่าบัว อำเภอบางมูลนาก

3.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ⁷

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลเนินมะกอกเป็นที่ราบลุ่ม บริเวณสองฝั่งแม่น้ำน่าน ตำบลเนินมะกอกมีขนาดพื้นที่ 29,979 ไร่ ซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้

พื้นที่ทำนา	26,979 ไร่
พื้นที่ทำไร่	469 ไร่
ไม้ผล ไม้ยืนต้น	529 ไร่
พืชผัก	300 ไร่

แหล่งน้ำที่สำคัญในการเพาะปลูก คือ แม่น้ำน่านและคลองส่งน้ำชลประทาน

3.3.3 การคมนาคม

การคมนาคมของตำบลเนินมะกอก มีถนนลูกรังสามารถติดต่อได้ทั่วถึงภายในหมู่บ้านและสามารถติดต่อกับเทศบาลเมืองบางมูลนาก นอกจากนี้ทางฝั่งตะวันออกยังมีถนนลาดยางซึ่งเป็นถนนสายบางมูลนาก-นครสวรรค์ ถนนสายนี้สามารถใช้ในการคมนาคมเข้ามาติดต่อในอำเภอบางมูลนาก นอกจากนั้นแล้วตำบลเนินมะกอกยังมีสถานีรถไฟ ซึ่งประชาชนสามารถใช้ติดต่อกับอำเภอและจังหวัดได้คือ สถานีรถไฟวังกร่าง เป็นสถานีรถไฟได้สุดของจังหวัดพิจิตร ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลเนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก สถานีวังกร่างตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 290 กิโลเมตร

3.3.4 การแบ่งเขตการปกครอง⁸

ตำบลเนินมะกอกแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้านดังนี้
หมู่ที่ 1 บ้านคลองบุงหงใต้

⁷สำนักงานเกษตรอำเภอบางมูลนาก วารสารการเกษตร. หน้า 39

⁸แผนการปกครอง ที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก การแบ่งเขตการปกครอง ปี 2534. หน้า 30

- หมู่ที่ 2 บ้านท่าช้าง
- หมู่ที่ 3 บ้านวัดท่าช้าง
- หมู่ที่ 4 บ้านวังกร่าง
- หมู่ที่ 5 บ้านเนินมะกอก
- หมู่ที่ 6 บ้านไร่
- หมู่ที่ 7 บ้านดงเย็น*
- หมู่ที่ 8 บ้านวังทอง
- หมู่ที่ 9 บ้านวังกร่าง
- หมู่ที่ 10 บ้านวังกร่าง*

3.3.5 ประชากร

ตำบลเนินมะกอกมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 7,898 คนแยกได้ดังนี้ เป็นชาย 3,253 คน หญิง 4,645 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ และจะตั้งบ้านเรือนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ เพราะแหล่งน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

3.3.6 ประวัติตำบลเนินมะกอก

ตำบลเนินมะกอกเป็นทั้งชื่อตำบลและหมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศใต้สุดของจังหวัดนิจิตร ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ที่มาของคำว่า เนินมะกอก เล่ากันว่า มีดินมะกอกชั้นอยู่มากมายบนเนินดินสูง ของหมู่บ้าน จึงเรียกว่า บ้านเนินมะกอก

3.3.7 สภาพทั่วไปและประวัติของหมู่บ้าน

3.3.7.1 สภาพทั่วไป

บ้านคลองบุษบงใต้ได้แยกมาจาก หมู่ที่ 1 ตำบลหอไกร เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มาขึ้นอยู่กับ หมู่ที่ 1 .ตำบลเนินมะกอก ชื่อหมู่บ้านเดิมเรียกว่า คลองบุษบงเล็ก ต่อมาจึงเรียกว่า บ้านคลองบุษบงใต้เพราะว่าอยู่ทางตอนใต้ของคลองบุษบงใหญ่ บ้านคลองบุษบงใต้ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

* หมายถึงหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำการศึกษาเพราะไม่ได้อยู่ติดแม่น้ำ

ทิศเหนือ จด บ้านไช้เนา ตำบลหอไกร

ทิศใต้ จด บ้านท่าช้าง ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันออก จด บ้านวังสำโรง ตำบลวังสำโรง

บ้านบางลำภู ตำบลภูมิ

ทิศตะวันตก จด เขตเทศบาลเมืองบางมูลนาก

บ้านคลองบุหงง ได้มีขนาดพื้นที่ทั้งหมด 5,200 ไร่

และมีขนาดพื้นที่ทางการเกษตร 4,200 ไร่ อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่คือ การทำนา ส่วนอาชีพรองคือ การรับจ้าง

จำนวนประชากรของบ้านคลองบุหงง ได้มีทั้งหมด

1,012 คน แยกเป็นชาย 437 คน หญิง 575 คน ลักษณะของครอบครัวเป็น ครอบครัวเดี่ยว

3.3.7.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านคลองบุหงง ได้ตั้งแยกมาจาก หมู่ที่ 1 ตำบลหอไกร พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว บ้านคลองบุหงง ได้ตั้งขึ้นกับตำบลเนินมะกอก ชื่อหมู่บ้านเดิมเรียกว่า บ้านคลองบุหงงเล็ก ต่อมาจึงเรียกว่า บ้านคลองบุหงงได้ เพราะอยู่ทางทิศใต้ของคลองบุหงงใหญ่*

บ้านคลองบุหงง ได้ตั้งแยกมาจากหมู่ที่ 1 ของตำบลหอไกร เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านคลองบุหงง ได้มาขึ้นอยู่กับ หมู่ที่ 1 ตำบลเนินมะกอก ชื่อหมู่บ้านเดิมเรียกว่า คลองบุหงงเล็ก ต่อมาจึงเรียกว่า บ้านคลอง-

*สัมภาษณ์ นายบุญธรรม นุ่มมาก ราษฎรหมู่บ้านคลองบุหงงได้

ชุมชนได้ เพราะอยู่ทางตอนใต้ของคลองชุมชนใหญ่*

3.3.8 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านท่าช้าง

3.3.8.1 สภาพทั่วไป

บ้านท่าช้างนี้เดิมที่เป็นหมู่ที่ 10 ของตำบลเนินมะกอก

ต่อมาได้เปลี่ยนจากหมู่ที่ 10 มาเป็นหมู่ที่ 2 ของตำบลเนินมะกอก

บ้านท่าช้าง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านห้วยตะกวน ตำบลหอไกร

ทิศใต้ จด บ้านไร่ ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด หมู่ที่ 4 ตำบลท่าบัว

บ้านท่าช้าง มีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 760 ไร่ อาชีพ

หลักของประชากรส่วนใหญ่คือ อาชีพรับจ้าง และอาชีพรองคือ ทำการเกษตรกรรม

จำนวนประชากรของบ้านท่าช้างมีทั้งหมด 273 คน

แยกเป็นชาย 142 คน หญิง 131 คน

3.3.8.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน

ได้ดังนี้

บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 2 ของตำบลเนินมะกอก เดิมเป็น

หมู่ที่ 10 และได้แยกมาเป็นหมู่ที่ 2 ของตำบลเนินมะกอก แต่ไม่ทราบว่าแยกมาตั้ง

เป็นหมู่ที่ 2 ในปีใด**

*สัมภาษณ์ นายชวน พรหมจันทร์ ราษฎรหมู่บ้านคลองชุมชนใหญ่

29 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายจำลอง แผลมฉลาด ผู้ใหญ่บ้านบ้านวัดท่าช้าง

31 พฤษภาคม พ.ศ. 2534

บ้านท่าช้าง เดิมทีเป็นหมู่ที่ 10 ของตำบลเนินมะกอก ต่อมาเปลี่ยนจากหมู่ที่ 10 มาเป็นหมู่ที่ 2 จนถึงปัจจุบันนี้ บ้างก็เล่าว่า กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้เสด็จไปมัสการหลวงพ่ोजเงิน ณ วัดหิรัญญาราม ตำบลบางคลาน อำเภอบางปะอิน ได้ชี้ช้างข้ามแม่น้ำน่าน ตรงที่ตั้งวัดท่าช้าง จึงเรียกว่า บ้านท่าช้าง*

3.3.9 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านวัดท่าช้าง

3.3.9.1 สภาพทั่วไป

บ้านวัดท่าช้าง ได้จัดตั้ง โดยไม่ได้แยกมาจากหมู่ใด แต่มีกำหนดปกครองเรื่อยมา เมื่อปี 2530 กำหนดทำหน้าที่จนเกษียณลงจึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาปกครอง

บ้านวัดท่าช้าง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านคลองบุงหงใต้ ตำบลเนินมะกอก

ทิศใต้ จด บ้านไร่ ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันออก จด บ้านวังสำโรง ตำบลวังสำโรง

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

บ้านวัดท่าช้างมีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 273 ไร่ มีพื้นที่ทางการเกษตร 200 ไร่ อาชีพหลักคือ การทำการเกษตรกรรม อาชีพรองคือ การทำสวนครัว มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 148 คน แยกเป็นชาย 69 คน หญิง 79 คน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว

*สัมภาษณ์ นายทรัพย์ ผูกพรหม ราษฎรหมู่บ้านวัดท่าช้าง

3.3.9.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน
ได้ดังนี้

บ้านวัดท่าช้างนี้มีมานานแล้ว มีกำนันปกครองมาโดย
ตลอด ในปี 2530 กำนันได้เกษียณอายุลงจึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นปกครอง
จนถึงปัจจุบันนี้*

บ้านวัดท่าช้างนี้มีกำนันปกครองตนเองมาโดยตลอด
โดยไม่ได้แยกมาจากหมู่บ้านใด เมื่อปี พ.ศ. 2530 กำนันเกษียณลงจึงมีการเลือก
ตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านปกครอง**

3.3.10 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านวังกว้าง

3.3.10.1 สภาพทั่วไป

บ้านวังกว้างเป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 4 ประชาชนมักจะปลูก
บ้านเรือนอาศัยติดริมถนนและแม่น้ำ มีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 1,000 หลังคา
เรือน และต่อมาได้แยกหมู่บ้านออกเป็นหมู่ที่ 8 บ้านวังทองและเมื่อมีจำนวนประชากร
เพิ่มมากขึ้นจึงได้แยกออกมาเป็นหมู่ที่ 9 บ้านวังกว้าง

บ้านวังกว้าง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านเนินมะกอก ตำบลเนินมะกอก

ทิศใต้ จด บ้านมะมิง ตำบลมะมิง

ทิศตะวันออก จด บ้านตงเย็น ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

*สัมภาษณ์ นายแทน ศรีหไกร ผู้ใหญ่บ้านบ้านวัดท่าช้าง 2 มิถุนายน

พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายประเสริฐ ศรีโพธิ์ ราษฎรหมู่บ้านวัดท่าช้าง 2 มิถุนายน

พ.ศ. 2534

บ้านวังกร่างมีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 6,350 ไร่ มีขนาดเนื้อที่ทางการเกษตร 6,009 ไร่ อาชีพหลักคือ การทำนา ส่วนอาชีพรองคือ การปลูกผักสวนครัว

บ้านวังกร่างมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,550 คน แยกเป็นชาย 730 คน หญิง 820 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว

3.3.10.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านวังกร่าง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดถนนและแม่น้ำน่าน ประชาชนปลูกบ้านเรือนอยู่ประมาณ 1,000 หลังคาเรือน และต่อมาได้แยกหมู่บ้าน ออกเป็นหมู่ที่ 8 บ้านวังทอง และเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงได้แยกหมู่บ้านออก เป็นหมู่ที่ 9 บ้านวังกร่าง ปัจจุบันนี้บ้านวังกร่างมีราษฎรประมาณ 1,550 คน ในสมัยก่อนนี้ไม่มีโรงเรียนต้องไปเรียนกันที่ศาลาวัดวังกร่าง พุทธวัน โทกและวันพระ และวันสำคัญทางพุทธศาสนา ปัจจุบันนี้มีโรงเรียนในหมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านวังกร่างราษฎร์^{*}

บ้านวังกร่าง เป็นบ้านที่ปลูกเรือนติดกับถนนและแม่น้ำน่าน ทางที่ใช้ในการคมนาคมก็สะดวก มีบ้านเรือนประมาณ 1,000 หลังคาเรือน และได้แยกเป็นหมู่ที่ 8 บ้านวังทอง ต่อมาเมื่อมีจำนวน ประชากรมากขึ้น จึงได้แยกออกเป็นหมู่ที่ 9 บ้านวังกร่าง มาจนถึงปัจจุบันนี้^{๕๖๖}

^{*}สัมภาษณ์ นายบุญถึง ชุ่มชื่น กำนันตำบลเนินมะกอก 4 มิถุนายน

พ.ศ. 2534

^{**}สัมภาษณ์ นายชื่น จ้อยสกุล ราษฎรหมู่บ้านวังกร่าง 4 มิถุนายน

พ.ศ. 2534

3.2.11 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านเนินมะกอก

3.3.11.1 สภาพทั่วไป

บ้านเนินมะกอก หมู่ที่ 5 ของตำบลเนินมะกอก เหตุที่เรียกว่า เนินมะกอก เพราะว่ามีต้นมะกอกขึ้นอยู่บนเนินดิน ภายในหมู่บ้าน จึงเรียกว่า บ้านเนินมะกอก

บ้านเนินมะกอก มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านไร่ ตำบลเนินมะกอก

ทิศใต้ จด บ้านวังกว้าง ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันออก จด บ้านทุ่งดับเต่า ตำบลวังสำโรง

ทิศตะวันตก จด บ้านท่าบัว ตำบลท่าบัว

บ้านเนินมะกอกมีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 2,560 ไร่ และมีเนื้อที่ทางการเกษตร 2,352 ไร่ อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านคือ การทำนา ส่วนอาชีพรองคือ การรับจ้างทั่วไป

จำนวนประชากรของบ้านเนินมะกอกมีทั้งสิ้น 835 คน แยกเป็นชาย 385 คน หญิง 450 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว

3.3.11.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านเนินมะกอกเป็นหมู่ที่ 5 ของตำบลเนินมะกอกในปัจจุบันนี้ เหตุที่เรียกว่า บ้านเนินมะกอก เพราะว่ามีต้นมะกอกขึ้นอยู่บนเนินดินในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านเนินมะกอก*

*สัมภาษณ์ นายสมนึก โพธิ์นุก ราษฎรหมู่บ้านเนินมะกอก 5 มิถุนายน

บ้านเนินมะกอก^{๕๕}ตั้งมานานแล้ว เหตุที่เรียกว่า
เนินมะกอก เพราะว่ามีต้นมะกอกขึ้นอยู่บนเนินดินในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า
บ้านเนินมะกอก*

3.3.12 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านบ้านไร่

3.3.12.1 สภาพทั่วไป

บ้านไร่ หมู่ที่ 6 เหตุที่เรียกว่า บ้านไร่ เพราะใน
สมัยก่อนพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเนิน และจะมีการทำไร่ต่าง ๆ เช่น ไร่ข้าวโพด
ไร่ข้าวฟ่างและไร่ถั่วต่าง ๆ ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านไร่

บ้านไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านท่าช้าง ตำบลเนินมะกอก

ทิศใต้ จด บ้านเนินมะกอก ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันออก จด บ้านวังสำโรง ตำบลวังสำโรง

ทิศตะวันตก จด แม่น้ำน่าน

บ้านไร่มีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 5,300 ไร่ ขนาดเนื้อที่
ทางการเกษตร 4,500 ไร่ อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านคือการทำนา ส่วน
อาชีพรองคือ อาชีพรับจ้าง

จำนวนประชากรของบ้านไร่มีทั้งสิ้น 1,224 คน
แยกเป็นชาย 576 คน หญิง 657 คน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว

3.3.12.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน
ได้ดังนี้

เหตุที่เรียกว่า บ้านไร่ เพราะว่าเป็นสมัยก่อนพื้นที่
ส่วนใหญ่ของบ้านไร่^{๕๕} มีลักษณะเป็นเนินดินและมีการทำไร่กันมากมายเช่น ไร่ข้าวโพด

*สัมภาษณ์ นายวศ นุญประเสริฐ ราษฎรหมู่บ้านเนินมะกอก 5 มิถุนายน

ไร่ข้าวฟ่างและไร่ถั่วต่างๆ ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านไร่ มาจนถึงปัจจุบันนี้*

ในสมัยก่อนนั้น พื้นที่ต่าง ๆ ในบ้านไร่ มีลักษณะเป็น
เนินดินและประชากรในหมู่บ้านมักจะทำไร่ต่าง ๆ เช่น ไร่ข้าวโพด ไร่ข้าวฟ่าง ไร่
ถั่วต่างๆ ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านไร่**

3.3.13 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านเว้งทอง

3.3.13.1 สภาพทั่วไป

บ้านเว้งทองเป็นวังที่มีแม่น้ำฝั่งตะวันตกมีแก่งมูมและมี
เรือ แพมาลุ่มบริเวณนี้บ่อย ๆ จึงเรียกว่า บ้านเว้งทอง บ้านเว้งทอง ติดต่อกับตำบล
ชะมั่ง อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ บ้านเว้งทองได้แยกมาจากหมู่ที่ 4 บ้านเว้ง
กร่าง และขึ้นกับตำบลเนินมะกอกตั้งแต่แรกตั้งซื้อบ้าน

บ้านเว้งทอง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด บ้านเว้งกร่าง ตำบลเนินมะกอก

ทิศใต้ จด บ้านสะแกหงษ์ ตำบลชะมั่ง

อำเภอชุมแสง

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านเนินแค ตำบลท่าไร่ อำเภอ

โพทะเล

บ้านเว้งทอง หมู่ที่ 8 มีขนาดเนื้อที่ทั้งหมด 2,200

ไร่ มีขนาดเนื้อที่ทางการเกษตร 2,000 ไร่ อาชีพหลักของประชากรคือ การทำนา
ส่วนอาชีพรองคือ การเลี้ยงสัตว์ (ปลา, หมู)

*สัมภาษณ์ นายณรงค์ ปิจจัยดา ราษฎรหมู่บ้านบ้านไร่ 15 มิถุนายน
พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นายถนอม ชัยฤทธิ์ ราษฎรหมู่บ้านบ้านไร่ 15 มิถุนายน
พ.ศ. 2534

จำนวนประชากรของบ้านวังทองมีทั้งสิ้น 730 คน แยกเป็นชาย 310 คน หญิง 420 คน ลักษณะของครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย

3.3.13.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ได้ดังนี้

บ้านวังทองนี้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำน่าน ทางฝั่งตะวันตกนั้นมีแ่งมมมาก เมื่อมีเรือแพล่องมาบริเวณนี้มักจะล่มบ่อย ๆ จึงเรียกว่า บ้านวังทอง บ้านวังทองหมู่ที่ 8 นี้ได้แยกมาจากหมู่ที่ 4 บ้านวังกว้าง ตำบลเนินมะกอก*

บ้านวังทองเป็นวังที่มีแม่น้ำน่านทางฝั่งตะวันตก ที่มีแ่งมมมาก เมื่อเวลาที่มีเรือ แพล่องมามักจะมาล่มกันในบริเวณนี้บ่อย ๆ จึงเรียกว่า บ้านวังทอง บ้านวังทองนี้ติดต่อกับตำบลชะมัง อำเภอชุมแสง บ้านวังทองแยกมาจากหมู่ที่ 4 บ้านวังกว้าง และขึ้นกับตำบลเนินมะกอก ตั้งแต่ได้แยกมาจากหมู่ที่ 4**

3.3.14 สภาพทั่วไปและประวัติหมู่บ้านวังกว้าง หมู่ 9

3.3.14.1 สภาพทั่วไป

บ้านวังกว้างนี้มีการเล่าต่อกันมาว่า เหตุที่เรียกว่าวังกว้าง เพราะมีต้นเกร่างขึ้นอยู่ในหมู่บ้าน ที่แม่น้ำน่านบริเวณบ้านวังกว้างนี้มีน้ำลึกมากและมีกระช้ำชุกชุม ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านวังกว้าง บ้านวังกว้างหมู่ที่ 9 ได้แยกมาจากหมู่ที่ 4 เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2515

บ้านวังกว้าง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

*สัมภาษณ์ นายสว่าง แซ่มโต ผู้ใหญ่บ้านวังทอง 22 มิถุนายน พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นางมยุ นุชคำ ราษฎรหมู่บ้านวังทอง 22 มิถุนายน พ.ศ. 2534

ทิศเหนือ จด บ้านเนินมะกอก ตำบลเนินมะกอก

ทิศใต้ จด บ้านวังทอง ตำบลเนินมะกอก

ทิศตะวันออก จด แม่น้ำน่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านบางคลาน ตำบลบางคลาน

บ้านวังกร่าง หมู่ที่ 9 มีขนาดพื้นที่ทั้งหมด 2,084

ไร่ และมีขนาดพื้นที่ทางการเกษตร 1,899 ไร่ อาชีพหลักคือ การทำนา ส่วนอาชีพรองคือ การเลี้ยงสัตว์

จำนวนประชากรของบ้านวังกร่างมีทั้งสิ้น 247 คน

แยกเป็นชาย 127 คน หญิง 120 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว

3.3.14.2 ประวัติหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลในหมู่บ้านเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน

ได้ดังนี้

บ้านวังกร่างหมู่ที่ 9 นี้ได้แยกมาจากหมู่ที่ 4 เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 เหตุที่เรียกว่า บ้านวังกร่าง เพราะมีต้นกร่างอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน จึงเรียกว่า บ้านวังกร่าง มาจนถึงปัจจุบันนี้

บ้านวังกร่างนี้แยกมาจากหมู่ที่ 4 ของ ตำบลเนินมะกอก เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 เหตุที่เรียกว่า บ้านวังกร่าง เพราะมีต้นกร่างขึ้นอยู่ในหมู่บ้าน ที่บ้านวังกร่างนี้มีวังน้ำลึกมากและมีจระเข้ชุกชุม จึงเรียกกันว่า บ้านวังกร่าง **

*สัมภาษณ์ นายชั้น ม่วงขี้ม ผู้ใหญ่บ้านวังกร่าง 23 มิถุนายน พ.ศ. 2534

**สัมภาษณ์ นางทองใบ พ่วงอินทร์ ราษฎรหมู่บ้านวังทอง 23 มิถุนายน

บทที่ 4

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เด่นของอำเภอบางมูลนาก

มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แต่มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ เพราะมนุษย์มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์ เช่น รู้จักทำมาหากิน รู้จักสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ในการประกอบทำมาหากิน และสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิต สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือ วัฒนธรรม มนุษย์เมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่มแล้วย่อมจะสร้างวัฒนธรรมขึ้นใช้เอง มนุษย์ทุกชาติทุกสังคมต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างกันหรือเหมือนกันก็ได้ มักจะมีวัฒนธรรมเป็นของตัวเองหรือคล้ายคลึงกันและสามารถเข้าใจซึ่งกันและกันได้

ในสังคมหนึ่ง ๆ อาจจะมีวัฒนธรรมและประเพณีในส่วนต่าง ๆ ของสังคมแตกต่างกันไป ประเพณีเป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามความคิดความเชื่อปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม เช่น แม่พระธรณี แม่พระคงคา ได้ให้ที่อยู่อาศัย ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ไร่นา ให้ได้อาบได้กิน ดังนั้นจึงมีประเพณีลอยกระทงเพื่อแสดงการขอภัยและขอบคุณ ในปัจจุบันนี้ ประเพณียังเกิดขึ้นแต่มีก่เกิดจากความพึงพอใจในการปฏิบัติกิจกรรมนั้นเลยกระทำต่อหรือเลียนแบบเอาอย่างสังคมอื่น ๆ เช่น การแข่งขันฟุตบอลประเพณี การแข่งเรือประเพณี ลักษณะเช่นนี้ถือว่า ประเพณีเกิดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม

วัฒนธรรมสร้างความเจริญให้แก่สังคม แต่วัฒนธรรมทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นก่อให้เกิดความเจริญแก่สังคมมากหรือน้อยต่างกัน ดังนั้นสังคมใดจะเจริญก้าวหน้าเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัฒนธรรม

4.1 ประเพณีการแข่งเรือของอำเภอบางมูลนาก

4.1.1 ชีวิตคนไทยกับเรือ

ชนชาติไทยเป็นชนชาติเก่าแก่มากมีเอกราชและอธิปไตยมาแต่โบราณกาล มีอารยธรรม วัฒนธรรมและวีรกรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณีและมรดกทางสังคมตกทอดให้ลูกหลานได้ภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตน สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นเอกลักษณ์อันเด่นชัดในสังคมไทย โดยเฉพาะความภาคภูมิใจของคนไทยต่อสถาบันทั้งสามหนักแน่นและมั่นคงยากที่จะหาชนชาติใดเสมอเหมือน ชีวิตคนไทยกับเรือจึงเป็นเรื่องน่ารู้มาศึกษาในหมู่คนไทยด้วยกัน เพราะเป็นเรื่องของเราโดยตรง จะได้ร่วมกันดำรงรักษาไว้ซึ่งแบบแผนอันดีงามเพื่อความวัฒนาถาวรแห่งชนชาติไทยของเราสืบไป

ลักษณะการตั้งหลักแหล่งของคนไทยในสมัยก่อนและสมัยปัจจุบันที่ยังหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่นิยมตั้งหลักแหล่งแถบบริเวณลุ่มแม่น้ำ เพราะชนชาติไทยเราประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม จึงตั้งหลักแหล่งในดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ จะสังเกตเห็นได้ว่าขณะที่ชนชาติไทยยังตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตอนใต้ของประเทศไทยก็ตั้งหรือตอนที่อพยพมาอยู่ในดินแดนบริเวณต่าง ๆ ของประเทศไทยในปัจจุบันก็ตั้งมั่นและการตั้งหลักแหล่งของคนไทยจะยึดเอาบริเวณลุ่มแม่น้ำและสร้างบ้านเรือนอยู่ตามแนวฝั่งแม่น้ำทั้งสิ้น เป็นต้นว่า เมื่อสมัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทยก็ตั้งหลักแหล่งอยู่ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง พอมาถึงกรุงสุโขทัยตั้งกรุงสุโขทัยบริเวณลุ่มแม่น้ำยมและสมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี ตลอดจนกรุงรัตนโกสินทร์ต่างก็ตั้งอยู่บนแนวฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสิ้น

นอกจากจะอาศัยแม่น้ำจากแม่น้ำลำคลองมาใช้ในการเพาะปลูกแล้วราษฎรยังอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมอีกด้วย เพราะสมัยโบราณการคมนาคมไม่สะดวกเหมือนปัจจุบันนี้ รถยนต์ รถไฟก็ยังไม่มีการเดินทางของคนโบราณต้องอาศัยช้าง ม้า เรือแพและการเดินเท้าเป็นสำคัญ ดังนั้นแม่น้ำ

ล้าคล่องจึงเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ โดยพาหนะที่ใช้ในการเดินทางคือ เรือ จึงเห็นว่าชีวิตคนไทยกับเรือเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก ถึงแม้ในปัจจุบันการคมนาคมจะเจริญรุดหน้าแต่เมื่อถึงฤดูน้ำหลากบางหมู่บ้านยังใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางประโยชน์ของเรือสำหรับคนไทยได้ใช้เรือเพื่อประโยชน์ดังนี้

4.1.1.1 ใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง

การเดินทางสมัยก่อนใช้เรือเดินทางมากกว่าการใช้พาหนะทางอื่น สำหรับเรือที่ใช้ในการเดินทางก็มีทั้งเรือที่ใช้เครื่องยนต์ เรือที่ไม่ได้ใช้เครื่องยนต์ ชุมชนชาวน้ำจะต้องมีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากชุมชนชาวมก ที่เห็นได้ชัดคือเรือใช้ไม้สอย ชาวน้ำหรือผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำจะมีเรือใช้ติดต่อคมนาคม

4.1.1.2 คนไทยใช้เรือเพื่อประโยชน์ในการทำการประมง

อาชีพของคนไทยทางภาคใต้นอกจากจะมีอาชีพในการทำเหมืองแร่ การทำยางพาราแล้วยังมีอาชีพทำการประมง ซึ่งในการทำการประมงของคนไทยทางภาคใต้มักจะใช้เรือเป็นพาหนะและเรือที่ใช้เป็นเรือกอลและไม่เพียงแต่เรือกอลและเท่านั้นที่ใช้ในการทำการประมง ในสมัยปัจจุบันการทำการประมงของคนทางภาคใต้วิวัฒนาการขึ้น เพราะต้องออกไปจับปลาในทะเลเป็นเวลาหลาย ๆ วัน ดังนั้นเรือที่ใช้ไปจับปลาต้องเป็นเรือต่อที่มีขนาดใหญ่ บรรทุกได้มาก และต้องติดเครื่องยนต์ด้วย สำหรับคนในภาคอื่น ๆ อาจใช้เรือพายทำการประมง เช่น ตามลุ่มแม่น้ำยม น่านและเจ้าพระยา

4.1.1.3 คนไทยใช้เรือเพื่อประโยชน์ในการค้าขาย

ในสมัยก่อนเราใช้เรือไปมาหาสู่กันมากและในสมัยปัจจุบันบางท้องที่ของประเทศไทยก็ยังใช้เรือกันอยู่ จึงทำให้มีการประกอบอาชีพกันบนเรือ ในปัจจุบันร้านอาหารที่ตั้งใกล้ริมแม่น้ำก็มีการคิดค้าขายกันบนเรือ โดยยกโรงครัวลงเรือรับผู้ที่เข้ามารับประทานอาหารลงเรือขึ้นล่องในแม่น้ำ ซึ่งนับได้ว่าคนไทยเราใช้เรือประกอบอาชีพในการค้าขาย

4.1.1.4 ใช้เรือเป็นพาหนะในการขนส่งสินค้า

สมัยโบราณหรือในสมัยปัจจุบันนี้ เราใช้เรือขนส่งสินค้ากันมากเพราะสินค้าที่ใช้เรือบรรทุกก็จะเสียค่าใช้จ่ายในการบรรทุกน้อยกว่าพาหนะใด ๆ แต่เสียเวลากว่าเท่านั้นเอง ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยบางแห่งยังใช้เรือขนถ่ายสินค้ากันอยู่ เช่นใช้เรือมอญขนข้าว ข้าวโพด ถั่ว ขึ้นล่องตามลำน้ำเจ้าพระยานาน บางประภังเป็นต้น การขนส่งสินค้าระหว่างประเทศเราก็นิยมใช้เรือเดินทะเลซึ่งขนได้ทีละมาก ๆ

4.1.1.5 ใช้เรือส่งเสริมประเพณีชักพระและแข่งเรือ

ประเพณีชักพระจะทำในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หรือวันออกพรรษา เราเรียกประเพณีในเดือนสิบเอ็ด (อัสสขุขมาส) โดยชาวบ้านจะอัญเชิญพระพุทธรูปที่คนเคารพนับถือประจำหมู่บ้านมาประดิษฐานในที่อันสมควร จัดเป็นชบวนตกแต่งอย่างสวยงามแห่พระพุทธรูปนั้นไปตามที่ชุมชน ถ้าที่ใดไม่อยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองก็จะแห่ไปบนบกเรียกว่า "ชักพระ" เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ถ้าที่ใดอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง เช่น จังหวัดชุมพรก็จะแห่ไปทางน้ำซึ่งสนุกสนานมาก คืออัญเชิญพระพุทธรูปที่เคารพไปประดิษฐานในเรือ ซึ่งตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามแล้วมีเรืออื่น ๆ สมทบชบวนแห่แล้วช่วยกันลากจูงเรือที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไปตามย่านชุมชนต่าง ๆ ฝีพายเรือแต่ละลำจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงามเป็นชุด ๆ เพื่อชิงรางวัลในวันนั้นและเกิดประเพณีแข่งเรือซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องจัดขึ้นทุกปี

4.1.1.6 ใช้เรือเพื่อประโยชน์ในการร้องลำนำเพลง

คนไทยเป็นชนชาติที่ชอบร้องเพลงมาตั้งแต่โบราณกาล นอกจากนั้นคนไทยเรายังชอบร้องเพลงกันในเรือฤดูน้ำมาก เช่น งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานนมัสการพระประจำปีของวัดที่อยู่ริมแม่น้ำ จะเห็นได้ว่าชีวิตคนไทยกับเรือเป็นของคู่กันมาแต่โบราณกาล คนไทยใช้เรือทำประโยชน์อะไร ๆ ได้มากมาย เรือที่คนไทยใช้มีทั้งเรือเล็ก เรือแจว เรือพาย เรือกลไฟ เรือยนต์

เรือลำเลียง เรือลำภาและเรือเตินทะเล¹

4.1.2 ประวัติการแข่งเรือยาว

เรือเป็นพาหนะทางน้ำที่ต่อด้วยไม้ไผ่ก็มี ชุดด้วยไม้ทั้งต้นก็มีต่อด้วยเหล็กหรือโลหะอื่นก็มี ลักษณะนามว่า ลำ เรือยาวนั้นจะจัดอยู่ในประเภทเรือชุด เพราะชุดจากต้นไม้อันต้น ไม้ที่นิยมนำมาชุดเรือยาวได้แก่ ไม้ตะเคียน เพราะถือว่าต้น ไม้ตะเคียนแต่ละต้นนั้นมีแม่ย่านางประจำต้นอยู่ แม่ย่านางนี้ชาวเรือทุกฝัายจะให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ทุกผู้ทุกนาม ทั้งนี้เพราะถือว่าแม่ย่านางนั้นสามารถบันดาลความมีชัยในการแข่งขันได้ทุกครั้ง ก่อนที่จะมีการแข่งขันส่วนมากจะมีการทรงเจ้าเข้าแม่ย่านาง เช่น บวงสรวงด้วยหัวหมู บายศรี แม่ย่านางบางลำชอบนุ่งผ้าลาย ชอบกินหมาก ชอบดื่มน้ำจัณฑ์ ฯลฯ ทั้งนี้แล้วแต่แม่ย่านางจะบอกเวลาเข้าทรง อภินิหารและความศักดิ์สิทธิ์ของแม่ย่านางบางลำ ถ้าใครลงเรือแล้วปีศาจจะในเรือจะเจ็บท้องหรืออวัยวะเพศรวม ต้องมีการจตุรูปเทียนขอขมาจึงจะหาย บางครั้งแม่ย่านางจะไปเข้าฝันฝัายของตนให้ไปซื้อล็อตเตอรี่ ถูกรำรวยไปหลายคน ซึ่งเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง

ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการแข่งเรือกันในเดือน 11 และถือเป็นพระราชพิธีประจำเดือน มูลเหตุที่ถือเอาเดือน 11 เป็นเดือนที่ต้องแข่งเรือเพราะในเดือน 11 นั้น น้ำเหนือไหลบ่าลงมา จึงนองไปหมด จนกระทั่งคนสมัยก่อนพูดกันเป็นคำกลอนติดปากว่า "เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำทรง" ทั้งนี้เพราะเดือนสิบเอ็ดน้ำท่วมเต็มที่ พอถึงเดือนสิบสองน้ำก็จะทรงตัวอยู่แล้วจะค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ

จากเกร็ดประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งพอจะทราบได้ว่าในแผ่นดินพระเอกาทศรถ ได้โปรดให้มีการแข่งเรือของพวกทหารขึ้นครั้งหนึ่ง การแข่งเรือในครั้งนี้จุดประสงค์คือ ต้องการซ้อมฝัายนั่นเอง และได้มีการแจกรางวัลแก่เรือลำที่ชนะด้วย เพื่อเป็นกำลังใจ กองทัพเรือของคนไทยเข้มแข็งที่สุด คงจะได้แก่สมัย

¹จังหวัดพิจิตร เรือยาวไทย. 2534 หน้า 4

ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรือเร็วที่ใช้ในสมัยนั้นได้แก่เรือยาวที่เราเห็นกัน
อยู่ในสมัยปัจจุบัน เมื่อครั้งพระยาจันจันตุคิดหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระ
นเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถก็ใช้เรือเร็วเหล่านี้ออกติดตามจนกระทั่งทันและ
ได้รับกันเป็นสามารภ

พ.ศ. 2228 บาทหลวงเดอซัวซี ผู้ช่วยราชทูตของพระเจ้าหลุยส์
ที่ 14 ได้เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในแผ่นดินของพระนารายณ์มหาราช
ตามจดหมายเหตุรายวันกล่าวถึงการแข่งเรือหลวงตอนหนึ่งว่า "เรือพระที่นั่งนั้น
วิจิตรงดงามอย่างงามยิ่งนักสุดที่จะพรรณานำให้ท่านฟัง โดยถ้ำวันได้ มีฝีพายประจำเรือ
ประมาณ 150 คน ฝีพายปิดทองทุกคน พระเจ้ากรุงสยามทรงเครื่องฉลองพระองค์
ล้วนแล้วไปด้วย เพชร พลอย ฝ้ายไข่มุกและสวมหมวกสีทอง เครื่องประดับก็ปิด
ทองด้วยเหมือนกัน" ข้าพเจ้าจะพรรณานำให้ท่านฟังว่า พยุหโดยชลมารคครั้งนี้เป็นพิธี
อะไรกันแน่ พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามเสด็จประทับทรงสำราญ พระอริยาบท ณ พระ
ตำหนักที่ประทับแห่งหนึ่ง และเสวยพระกระยาหาร ที่พระตำหนักนั้นพอเสวยแล้วก็
ทรงโปรดฯ ให้เรือขุนนางที่ยศเสมอกันเข้าเทียบกันเป็นคู่ ๆ พายแข่งกันกลับไปยัง
กลุ่มถ้ำเรือลำใดถึงพระตำหนักน้ำที่พระราชวังกรุงศรีอยุธยาก่อนก็ได้รับพระราช
ทานรางวัลอย่างงาม การแข่งเรือนี้เป็นสิ่งที่น่าดูมาก ฝีพายทุกคนมีความชำนาญ
พายเรือคล่องแคล่วว่องไวยิ่งนัก การแข่งเรือครั้งนี้ฝีพายต้องพายเรือทวนน้ำขึ้นไป
ตามลำน้ำแม่ไผ่ใหญ่หรือเรือพระที่นั่งทรงของพระเจ้ากรุงสยามถึงก่อน ฝีพายจึงได้
รับพระราชทานรางวัลคนละ 1 ชั่ง การแข่งขันเรือครั้งนี้มีระยะทาง 2 ลี

การเสด็จประพาสบางนางอิน (บางปะอินปัจจุบัน) ของพระ
เจ้าอยู่หัวครั้งนี้ ข้าราชการรู้ว่าจะต้องมีการแข่งขันเรืออย่างแน่นอน ฉะนั้นต่างก็หา
ฝีพายที่มีฝีมือเข้มแข็งลงเรือเพื่อที่จะได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ความสำคัญของข้อความนี้จึงน่าจะเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินในสมัย
โบราณทรงนิยมในเรื่องการแข่งขันเรืออย่างมากทีเดียว

การแข่งขันเรือในบางกรณีดูเหมือนจะเป็นการเสี่ยงทายมากกว่า
การสนุกสนาน ซึ่งจะขอยกพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่าพระราชพิธีประจำเดือน 11 ในกฎมณเฑียรบาลว่า มีพิธีแข่งเรือความพิสดารในกฎมณเฑียรบาลไว้ดังนี้

"เดือน 11 อาบขุขันธ์ มีโหนดครุ่ม ซ้าย ขวา ระบาย มโหระทึก อินทเกสรต้นตรี เข้าทรงพระมหามงกุฎราชูปโภค กลางวันทรงพระสุพรรณมาลา เย็นทรงพระมาลาสูกห่าสะพักชมพู สมเด็จพระอัครมเหสีและภรรยาทรงพระสุพรรณมาลา นุ่งแพรลายทอง ทรงเสื้อ พระอัครชายา ทรงพระมาลารานุ่งแพรดารากร ทรงเสื้อ ลูกเขมหลานเธอ ทรงศรีภททวย ทรงเสื้อ พระสนมใส่สนองเกล้าสะพัก สองบำ สมรรถไชย เรือต้น ไกรสรमुख เรือสมเด็จพระอัครมเหสี สมรรถไชย ไกรสรमुखนั้นเป็นเรือเลี้ยงทาย ถ้าสมรรถไชยแพ้ไซ้ ข้าวเหลือเกลืออ้อม สุขเกษมเปรมประชา ถ้าสมรรถไชยชนะไซ้จะมียศ"

จะเห็นว่าเรือสมรรถไชยและเรือไกรสรमुखเป็นเรือเลี้ยงทาย ตามกล่าว แต่ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เรือสมรรถไชยเป็นเรือต้นซึ่งเป็นเรือทรงของพระเจ้าแผ่นดิน เรือไกรสรमुखเป็นเรือของพระอัครมเหสี จะเห็นการเลี้ยงทายเรือไกรสรमुखต้องชนะทุกครั้งไปเพราะเป็นการเอาอกเอาใจต่อพระมเหสีด้วย

ตามที่กล่าวมาเบื้องต้นจะเห็นว่าประเพณีการแข่งขันเรือตามประเพณีหลวงในสมัยโบราณที่ได้กระทำกันตั้งแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา พอมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ประเพณีนั้น ไม่มีการปฏิบัติกันแต่ไม่ถึงกับสูญไปเลยทีเดียว มีการแข่งขันกันบ้าง การแข่งเรือครั้งสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่ต้องจารึกในประวัติศาสตร์ คือ การแข่งเรือในระหว่างวังหลวงกับวังหน้า แต่การแข่งขันครั้งนี้ไม่บริสุทธิ์ ถือว่ามีเล่ห์เหลี่ยมเกือบจะทำให้เกิดเรื่องยุ่งยาก เรื่องมีอยู่ว่า "ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีการแข่งเรือระหว่างวังหลวงกับวังหน้าขึ้นครั้งหนึ่ง เรือวังหลวงชื่อทองปลิวหรือทองปลิว เรือวังหน้าชื่อมังกร เมื่อจับคู่เทียบฝีพายกันแล้วเห็นว่าทัดเทียมกันเพื่อที่จะแข่งกัน ได้กีดกลาง แต่ก่อนที่จะลงมือแข่งขัน ได้มีข้าราชการหลวงผู้หนึ่งสับทราบบว่า ทางฝ่ายวังหน้าเล่นไม่ซื่อจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลว่า กรมพระราชวังบวรฯ จัดฝีพายที่แข็งแรงซ่อนไว้เวลาแข่งจะเอาพวกนี้ออกพายแข่ง เมื่อได้ทราบจึงมีพระราชดำรัสว่า เล่นอย่างนี้จะเล่นด้วยได้อย่างไรจึงให้เลิกการแข่งขัน

ชั้นเรือในคราวนี้เสีย

การแข่งขันเรือในยุคปัจจุบันเป็นที่นิยมชมชอบของประชาชนอย่างมาก จะเห็นได้ว่าตามวัดต่าง ๆ ลงทุนชุดเรือยาววัดละ 2-3 ลำ ทั้ง ๆ ที่การลงทุนแต่ละลำนั้นไม่ต่ำกว่า 50,000-120,000 บาท การแข่งขันเรือได้จัดแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. ประเภทใหญ่จุฝีพาย 41-55 คน
2. ประเภทกลางจุฝีพาย 31-40 คน
3. ประเภทเล็กจุฝีพายไม่เกิน 30 คน

การกำหนดฝีพายหรือเทือกก็เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการแข่งขัน การแข่งขันก็จะแบ่งเป็นสาย ก. และสาย ข. ก่อนการแข่งขันจะมีการจับสลากเลือกสายน้ำ ว่าเรือลำใดจะอยู่ทางฝั่งตะวันออกหรือฝั่งตะวันตก กระแสน้ำจะช่วยให้การแข่งขันได้อย่างมาก ถ้ากระแสน้ำแรงจะทำให้เรือวิ่งเร็วดีขึ้น เรือจะต้องวิ่งในกระแสน้ำของตน ถ้าวิ่งผิดสายน้ำก็จะถูกปรับแพ้ทันที ระยะทางในการแข่งขันสมัยก่อนประมาณ 500 เมตร แต่ยุคนี้อาจจะถึง 600 ถึง 800 เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของสนามที่แข่งขัน การเข้าแข่งขันถึงหลักชัยจะดูที่หัวเรือเป็นหลัก²

4.1.3 เรือ่นำรู้เกี่ยวกับเรือยาว

4.1.3.1 ไม้ที่นำมาชุดเรือยาวนั้นจะต้องเป็นไม้ตะเคียนเพราะถือว่าไม้ตะเคียนเป็นต้นไม้ที่มีเมฆ่านางสิงสถิตอยู่ ก่อนที่จะตัดต้นตะเคียนจะต้องมีการตั้งศาลบวงสรวง เช่น ไห้ว บางต้นเมฆ่านางแรงขนาดเอาชวานไปฝังที่ต้นไม้วานกระเด็นก็จะต้องจุดธูปเทียนบอกกล่าวถึงจุดประสงค์ของการตัดเอาไป เพื่อบอกแก่เมฆ่านางก่อนการลงมือตัด ชุด มีการเซ่นด้วยหัวหมู บายศรี นอกจากนี้ไม้ตะเคียนก็มีการใช้ไม้อื่นบ้าง เช่น ไม้ลำโรงแต่ก็มีน้อยที่สุด

²จังหวัดพิจิตร ที่ระลึกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติ

ก่อนที่จะดำเนินการแข่งขัน เรือยาวประเพณีได้จะต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้า ซึ่งทางอำเภอได้แบ่งภาระกิจความรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

1. คณะกรรมการที่ปรึกษา
2. คณะกรรมการอำนวยการ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแนะนำ

การดำเนินงานของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ

3. คณะกรรมการดำเนินงานแข่งขันเรือยาว

ฝ่ายเลขานุการ มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ

จัดทำสูจิบัตร นิธิเปิด บิดงาน จัดชบวนพาเหรดเรือ จัดทำบัตรผ่านประตู จัดพิธีมอบรางวัลเรือที่ชนะการแข่งขัน มอบเงินค่าลากจูงเรือ จัดทำบัญชีรับจ่าย พร้อมสรุปผลการดำเนินงานและปฏิบัติงานอื่นซึ่งมิได้ระบุว่าเป็นหน้าที่ใคร

ฝ่ายจัดสถานที่ มีหน้าที่จัดตกแต่งสถานที่ กองอำนวยการ ที่นั่งชมเรือ สถานที่สำหรับเจ้าหน้าที่พยาบาล สถานที่นั่งสำหรับผู้แทนเรือ จัดทำทุ่นเรือ เส้นชัยการตัดสิน ฯลฯ

ฝ่ายจัดหาและต้อนรับเรือที่เข้าแข่งขัน

ฝ่ายจัดทำทะเบียนเรือและเปรียบเรือ มีหน้าที่จัดทำทะเบียนเรือ เปรียบเรือ ชี้แจงกติกา จัดรายการแข่งขัน และงานอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน โดยเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมด้วย

ฝ่ายปล่อยเรือ มีหน้าที่เรียกเรือที่จะทำการแข่งขันตามลำดับคู่แข่งขันเข้าทุ่น และดำเนินการปล่อยเรือที่ต้นทุ่นตามกติกาที่กำหนดไว้ โดยเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ เองให้ครบถ้วน และประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้ยิงปืนปล่อยเรือและฝ่ายวิทยุสื่อสาร

ฝ่ายจับเวลาการแข่งขัน มีหน้าที่จับเวลาความเร็วของเรือ คู่แข่งขัน กรอกผลลัพท์เสนอประธานกรรมการตัดสินชี้ขาดทุกเที่ยว โดยเตรียมอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องให้พร้อมด้วย

ฝ่ายตัดสินชี้ขาด มีหน้าที่ตัดสินชี้ขาดการแข่งขันเรือคู่แข่งขัน ที่แนวเส้นชัย แล้วส่งผลลัพท์ให้ฝ่ายเลขานุการเป็นหลักฐาน เพื่อประกาศผลการแข่งขัน

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ โฆษก วิทยุสื่อสาร มีหน้าที่ติดตั้งเครื่องขยายเสียง ออกข่าววิทยุ หนังสือพิมพ์ เพื่อประชาสัมพันธ์โฆษณางานติดต่อวิทยุสื่อสารประกาศเชิญชวน แจ้งรายการ บรรยายการแข่งขัน ประกาศผลการแข่งขัน

ฝ่ายจำหน่ายบัตรเข้าชมเรือแข่ง มีหน้าที่จำหน่ายบัตร และเก็บบัตรผ่านประตูตามจุดต่าง ๆ ให้จัดเตรียมโต๊ะ น้ำดื่ม ที่เก็บเงินและอุปกรณ์ที่จำเป็นให้พร้อม การเลิกเก็บบัตรจะเป็นเวลาใดให้ประสานงานกับฝ่ายเลขานุการก่อน

ฝ่ายพยาบาล มีหน้าที่ทำการปฐมพยาบาล ให้บริการแก่ฝีพายเรือและผู้ชมเรือ

ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในบริเวณงานและรอบนอกตามที่เห็นสมควร นอกจากนี้ยังช่วยควบคุมการเก็บบัตรผ่านประตู การจราจรและการสื่อสารด้วย

ฝ่ายพลานุการช่วยเหลือทั่วไป มีหน้าที่ช่วยเหลือเสริมกำลังให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่มีปัญหา ช่วยบริการด้านต่าง ๆ ตามที่ฝ่ายเลขานุการร้องขอ
ฝ่ายรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกทางน้ำ มีหน้าที่ช่วยเหลือประสานงานระหว่างกองอำนวยความสะดวกกับทุ่นปล่อยเรือและเรือแข่งรวมทั้งช่วยเหลือเรือและฝีพายเรือเมื่อได้รับอุบัติเหตุ และช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ด้วย

4. คณะกรรมการดำเนินงานปิดทองไหว้พระประจำปี

ฝ่ายจัดสถานที่ มีหน้าที่ตกแต่งสถานที่ ที่กองอำนวยความสะดวก ศาลาการเปรียญและที่แสดงมหรสพ

ฝ่ายศาสนพิธี มีหน้าที่จัดการนิมนต์พระเทศน์ พระเจริญพระพุทธรูปยืนในงาน ตามเวลาที่กำหนด พร้อมทั้งมีหน้าที่จัดอาสาและดูแลต้อนรับพระอาราธนาพระ ตลอดจนจัดภัตตาหารเครื่องไทยทานถวายพระ

ฝ่ายจัดและจำหน่ายรูป เทียน ทอง มีหน้าที่มีดรูปเทียนทองและทำการจำหน่ายที่กองอำนวยความสะดวก ตามโบสถ์ วิหารต่าง ๆ

ฝ่ายจำหน่ายวัตถุมงคล มีหน้าที่รับผิดชอบในการรับวัตถุมงคลของทางวัดมาจำหน่าย

ฝ่ายควบคุมการทำนุฎกบาตรข้าวสาร มีหน้าที่รับผิดชอบ
ในการจัดสถานที่ นำพระประจำวันและอุปกรณ์มาติดตั้งให้ญาติโยมได้ทำนุฎกบาตร
ข้าวสาร

ฝ่ายเก็บเงินค่าเช่าที่ร้านค้า มีหน้าที่จัดผังการให้ร้านค้า
เช่าชายของ การเก็บเงินค่าเช่าที่ชายของ

ฝ่ายการครัว มีหน้าที่จัดซื้อจัดทำอาหาร ตามที่ทางวัดกำหนด

ฝ่ายจัดทำข้าวห่อ (ใส่กล่อง) เลี้ยงกรรมการ

ฝ่ายรับข้าวห่อ (ใส่กล่อง) จัดแจกกรรมการตาม จุดต่าง ๆ

ฝ่ายแสง เสียง มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการติดตั้ง
เครื่องขยายเสียง ไฟฟ้า ที่กองอำนวยการ ร้านค้าและที่อื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้แสง
เสียง พร้อมทั้งคอยดูแลแก้ไขเหตุขัดข้องต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้แสงเสียงตลอด
เวลาการจัดงาน

ฝ่ายการเงิน ทรัพย์สิน และเลขานุการ มีหน้าที่รับจ่ายทำ
บัญชี เก็บรักษาเงิน และประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งงานอื่นๆ ที่มีได้รับ
ว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายใด

4.1.4.1 สนามแข่งขัน

ก. สนามแข่งขันจะจัดแข่งขันที่บริเวณลำน้ำน่านหน้า
วัดบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

ข. ระยะทางที่ใช้แข่งขันยาว 650 เมตร

ค. สนามที่ใช้ในการแข่งขันแบ่งร่องน้ำออกเป็น 2 ลู
โดยจัดวางท่อนแบ่งลูทุกระยะ 220 เมตร ในการวางท่อนแบ่งลูใช้เชือกขึงข้ามแม่น้ำ
รวม 3 จุด แต่ละจุดแขวงตรงแดงทางลูตะวันออกและแขวงตรงน้ำเงินทางลูตะวันตก

ง. ที่จุดปล่อย (จุดเริ่มต้น) จะมีเรือสำหรับกรรมการ
ปล่อยเรือควบคุม เพื่อให้เรือที่จะเข้าแข่งขันเข้าเทียบท่าตามลูที่กำหนดไว้ ในการ
ปล่อยเรือจะถือปลายสุดของ โขนเรือหรือเครื่องตกแต่ง เรือให้เสมอกัน จึงให้สัญญาณ
โดยการยิงปืนปล่อยเรือได้

จ. จุดเส้นชัยที่ระยะ 650 เมตร จะปักธงแดงกว้าง 5 นิ้ว สูงประมาณ 3 เมตร ที่ริมฝั่งแม่น้ำฝั่งตรงข้ามกับกรรมการตัดสิน (ฝั่งตะวันออก) สำหรับฝั่งผู้ตัดสิน (ฝั่งตะวันตก) จะชิงเชือกแดงทิ้งให้ได้ลากกับเสาแดงฝั่งตรงข้าม เชือกแดงนี้ต้องชิงให้ตึงและมีให้ขยับเขยื้อนได้แล้วติดตั้งกล่อง วี.ดี.โอ เพื่อช่วยในการดำเนินการตัดสินของคณะกรรมการ

4.1.4.2 ลักษณะของเรือและพายที่ใช้ในการแข่งขัน

ก. เรือที่ใช้ในการแข่งขันต้องเป็นเรือที่ชุดตัวไม้ ทั้งตัว และผู้แข่งขันจะต้องจัดหาเอง

ข. โบกพายทำด้วยไม้และผู้แข่งขันจัดหาเอง

4.1.4.3 ประเภทของการแข่งขัน

ประเภทของการแข่งขันแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ แต่ละประเภทอาจจะแบ่งย่อยออกเป็นสาย ก. และสาย ข. ทั้งขึ้นอยู่กับจำนวนเรือที่สมัครเข้าแข่งขัน ถ้ามีเรือพอที่จะจัดแบ่งเป็นสาย ก. และสาย ข. ได้ คณะกรรมการเปรียบเรือก็จะดำเนินการจัดพร้อมมีรางวัลให้ ประเภทเรือแบ่งตามจำนวนฝีพายดังนี้

ก. ประเภทเรือยาวใหญ่ กำหนดฝีพายตั้งแต่ 41-55 ฝีพาย

ข. ประเภทเรือยาวกลาง กำหนดฝีพายตั้งแต่ 31-40 ฝีพาย

ค. ประเภทเรือยาวเล็ก กำหนดฝีพายตั้งแต่ 30 ฝีพาย ลงมา

4.1.5 ประวัติเรือยาวของอำเภอบางมูลนาก

4.1.5.1 เรือพญานาคราช

เรือพญานาคราชเป็นเรือของวัดบางมูลนาก ตำบลในเมือง อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เป็นเรือประเภทขนาดใหญ่ ชุดตัวไม้ ตะเคียนซึ่งไปเามาจาก ชัยตะเคียนบ้านน้ำพุ ตำบลห้วยงาช้าง อำเภอชานแดน

จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม้ตะเคียนต้นนี้เป็นไม้ที่ชาวบ้านในละแวกนั้นนับถือกันมาก ก่อนจะออกไปทำนาหรือทำไร่ จะต้องกราบไหว้หรือบวงสรวงกันเป็นประจำ เหตุที่ไม้ตะเคียนต้นนี้จะมาเป็นเรือพญานาคราชก็เพราะ นายสำราญ บ้านท่านา อำเภอโพทะเล ได้ไปพบจึงมาบอกหลวงพ่อบุญการ เมื่อหลวงพ่อได้รับคำบอกเล่าแล้ว จึงได้ให้ไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ขอขมวดหมาย ฝ่ายเจ้าหน้าที่เห็นว่าทางวัดนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ก็อำนวยความสะดวกให้ ก่อนโค่นต้นไม้หลวงพ่อบุญการและคณะกรรมการได้ทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็ลงมือตัดลงมือตั้งแต่เวลา 17.00 น. ตัดขาดเวลา 19.00 น. แต่ต้นไม้ไม่ยอมโค่นลงมา นั่งตออยู่ประมาณ 1 ชั่วโมง เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก หลวงพ่อบุญการจึงจุดธูปบอกเจ้าแม่ตะเคียนนำชัย ขอให้แก่ทางวัด เมื่อบอกเสร็จแล้วคณะกรรมการก็ตอกลิ้ม ไม้จึงได้โค่นลงมา รุ่งเช้าคณะที่ไปจึงได้ช่วยกันตัดปลายต้น แล้วช่วยกันแฉกทาง ใช้รถแทรกเตอร์ดึงมาเข้าทางลาดจึงจนต้นเขายกขึ้นรถยนต์ ขณะที่ลากมานั้น ล้อพวงไม่ยอมเข้าเส้นทาง หลวงพ่อต้องจุดธูปบอกเจ้าของต้นไม้อีกครั้งหนึ่ง และต้องอาศัยรถแรงเลอร์ดึงจึงเข้าเส้นทางได้ เมื่อได้ไม้ตะเคียนมาแล้ว ทางวัดได้จ้างช่างหัวดวงเป็นผู้ทำการขุด ใช้ระยะเวลาประมาณ 45 วัน จึงแล้วเสร็จ คณะกรรมการตั้งชื่อเรือว่า เรือพญานาคราช สาเหตุที่ตั้งชื่อเรือว่านาคราช เพราะเห็นว่าเป็นชื่อที่คล้องกับ วัดบางมูลนาก

4.1.5.2 เรือนากพวงทอง

เรือนากพวงทองเป็นเรือของวัดบางมูลนาก ตำบลในเมือง อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เป็นเรือขุดใหม่ปี 2522 ประเภทเรือขนาดกลาง ฤกษ์ขุดวันศุกร์ ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 4 เวลา 09.09 น. ฤกษ์ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2522 แม่นางเรือชื่อ แม่นางพวงทอง ทางวัดลำปางได้ไปตัดไว้แต่ยังไม่ได้นำมา คณะกรรมการหลายท่านล้มเจ็บลง ต่อมาเมื่อมาบอก พระครูวิจารณ์ธรรมศิริ ให้ไปนำไม้ก่อนนี้มา เพราะแม่นางมาประทับทรงว่าถ้าไม่นำไม้ก่อนนี้มา ไฟจะไหม้ และต่อมาในไม่ช้าไฟก็ไหม้ไม้ก่อนนั้น ไม้ไปถึง 6 คอก ท่านพระครูวิจารณ์ธรรมศิริ ให้ไปนำไม้ก่อนนี้มาเพราะแม่นางมาประทับทรง คณะกรรมการวัด

บางมูลนากจึงไปเอาไม้ท่อนนี้มาชุดและได้ตั้งศาลให้ เจ้าแม่อยู่ข้างวัดบางมูลนาก การ
ไปเอาไม้ท่อนนี้มาชุด เป็นเรือได้นั้นต้องผ่านอุปสรรค และปรากฏการณ์ปาฏิหาริย์เป็นที่
น่าอัศจรรย์ เช่นกล่าวว่าไฟจะไหม้ขอนไม้ไฟก็ไม่ไหม้จริง ๆ ทางคณะกรรมการวัดลำน้ำ
อำเภอโพธิ์ประทับช้าง ทำการชักลากไม้โดยใช้ช้างถึง 7 เชือก ก็ไม่สามารถดึง
ออกจากป่าใหญ่ได้ถึงแม้ว่าไม้ชิ้นแรกยกได้แล้วข้ามสะพานแล้วสะพานก็หัก รถยนต์ก็
ไม่เป็นไร การตรวจด้านกบลดภัยทุกประการ เมื่อถึงวัดก็จัดการตั้งศาล และลงมือ
ชุดได้ตามสะดวกสบาย ทั้งนี้ยอมทำให้เชื่อว่า เรือมากพวงทอง เป็นเรือคู่วัด
บางมูลนาก โดยแท้จริง

4.1.5.1 เรือเพชรชมพู

เรือเพชรชมพูเป็นเรือของวัดบางมูลนาก อำเภอ
บางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ชุดจากไม้ตะเคียนที่นำมาจากบ้านมงชมพู อำเภอ
เนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยช่างเอื้อน จากบ้านหลังสวน อำเภอหลังสวน
จังหวัดชุมพร เมื่อปี 2528 หลังจากงานแข่งขันเรือวัดท่าหลวง พิจิตรแล้ว เรือ
เพชรชมพูมีความยาว 12 วา 3 คอก ความกว้าง 43 นิ้ว เป็นเรือยาวกลางที่มี
จำนวนฝีพาย 40 ฝีพาย เรือเพชรชมพูมีประวัติการแข่งขันที่ดีที่สุดคือ พอลงน้ำก็ได้รับ
รางวัลที่ 1 ที่วัดท่าเรือและวัดหาดมูลกระบือ หลังจากหมดฤดูการแข่งขันเรือของภาค
เหนือ ในปี 2529 เรือเพชรชมพูได้โยงล่องน้ำมาแข่งที่วัดบ้านสร้างก็ได้รับรางวัลที่
1 และได้รับรางวัลที่ 3 เมื่อต้นปี 2429 ที่งานศูนย์ศิลปาชีพบางไทร สำหรับในปี
2529 นับว่าเป็นปีทองของเรือเพชรชมพู เพราะในปีนี้ได้แชมป์ด้วยพระราชทานที่
จังหวัดพิจิตรและจังหวัดพิษณุโลก หลังจากการแข่งขันตามลุ่มน้ำน่านหมดแล้วได้นำไป
แข่งงานจังหวัดสุโขทัยและก็ได้แชมป์อีก การแข่งของเรือเพชรชมพูที่นิสิตารที่สุดเห็น
จะได้แก่ การที่เรือเพชรชมพูไปแข่งกับเรือเล็กในระยะทาง 550 เมตรที่จังหวัด
ลพบุรี โดยแข่งในคลองส่งน้ำกับเรือนางพญา หรือชื่อเดิมว่าเรือนางกวัก ซึ่งเรือ
นางพญามีฝีพาย 13 คน แต่คนหนึ่งพาย 2 ใบก็เท่ากับ 26 ฝีพาย ปรากฏว่าเรือ
เพชรชมพูเอาชนะเรือนางพญาประมาณวาเศษ การติดต่อเรือเพชรชมพูได้ที่ วัด
บางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

4.1.5.4 เรือเทพพิทักษ์

เรือเทพพิทักษ์ ชุดเมื่อวันที่ 29 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2527 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 เดือนกันยายน พ.ศ. 2528 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้ตะเคียน ได้มาจากบ้านเวียงชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ความยาวของเรือ 12 วา 9 นิ้ว ความกว้าง 44.9 นิ้ว ประเภทเรือยาวใหญ่ จำนวนฝีพาย 47 คน ช่างที่ชุดเรือชื่อ ช่างเอื้อน พรหมขจร อยู่บ้านหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ปัจจุบันเรือลำนี้อยู่ที่วัดบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

4.1.5.5 เรือตรีทอง

เรือตรีทองชุดเมื่อวันที่ 25 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2533 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้ตะเคียนทอง ได้มาจากป่าในเขตอำเภอทองแสนขันธุ์ อำเภอทองแสนขันธุ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ความยาวของเรือ 14 วา 1 ศอก 9 นิ้ว ความกว้าง 41 นิ้ว ประเภทเรือยาวใหญ่ จำนวนฝีพาย 53 คน ช่างที่ชุดเรือชื่อนายเอื้อน พรหมขจร อยู่บ้านพลัดแดง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ปัจจุบันเรือตรีทองอยู่ที่วัดบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จะติดต่อเรือลำนี้ได้จาก นายนิวัฒน์ น้อยอ่ำ อยู่บ้านหัวหน้าชุมชนสายโทรศัพท์ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร โทรศัพท์บ้านพัก 056-631234

4.1.5.6 เรือปลายน

เรือปลายนชุดเมื่อวันที่ 19 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2533 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2533 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้ตะเคียนทอง ได้มาจากป่าเขตอำเภอทองแสนขันธุ์ อำเภอทองแสนขันธุ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ความยาวของเรือ 14 วา 9 นิ้ว ความกว้าง 44 นิ้ว ประเภทของเรือยาวใหญ่ จำนวนฝีพาย 55 คน ช่างที่ชุดเรือชื่อนายเอื้อน พรหมขจร อยู่บ้านพลัดแดง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ปัจจุบันเรือปลายนนี้อยู่ที่วัดบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จะติดต่อเรือลำนี้จากคุณนิวัฒน์ น้อยอ่ำ อยู่บ้านตลาดบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โทรศัพท์ 631234

4.1.5.7 เรือเทพประทาน

เรือเทพประทาน ชุดเมื่อวันที่ 9 เดือนเมษายน พ.ศ. 2530 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 20 เดือนกันยายน พ.ศ. 2530 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้ตะเคียน ได้มาจากป่าเคียนซา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ความยาวของเรือ 13 วา 2 ศอก 1 คืบ 9 นิ้ว ความกว้างของเรือ 45 นิ้ว ประเภทเรือยาวใหญ่ จำนวนฝีพาย 55 คน ช่างที่ชุดเรือชื่อ พระครูโสภาส อยู่บ้านสว่างมโน อำเภอลังสวน จังหวัดชุมพร ปัจจุบันเรือเทพประทานอยู่ที่บ้านบางไผ่ ตำบลบางไผ่ อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เรือเทพประทานนี้แข่งขันมาแล้วประมาณ 42 ครั้ง ชนะ 30 ครั้ง แพ้ 12 ครั้ง เคยได้รับรางวัลดังนี้

ได้รับรางวัลที่ 2 สนามวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
พิษณุโลก ครองถ้วยนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2531

ได้รับรางวัลที่ 2 สนามวัดท่าหลวง จังหวัดพิจิตร
ครองถ้วยคุณบุญเสริม ถาวรกุล พ.ศ. 2532

ได้รับรางวัลที่ 3 สนามวัดป่าโมก ครองถ้วยนายก
เทศมนตรี พ.ศ. 2532

จะติดต่อเรือลำนี้ได้จาก คุณศิริวัฒน์ อ่าวสมบัติกุล
อยู่บ้านโรงสีจันทร์ประเสริฐ อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โทรศัพท์ 056-
631408

4.1.5.8 เรือมดี่สายชล

เรือมดี่สายชลชุดเมื่อวันที่ 25 เดือนเมษายน พ.ศ. 2528 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 29 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2528 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้ตะเคียนทอง ได้มาจากตำบลคันไช้ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ความยาวของเรือ 13 วา 1 ศอก ความกว้าง 44.9 นิ้ว ประเภทเรือยาวใหญ่ จำนวนฝีพาย 55 คน ช่างที่ชุดเรือชื่อนายเสริม เชตวัน อยู่ที่บ้านเกาะหงษ์ อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ ปัจจุบันเรือลำนี้อยู่ที่วัดบางไผ่ ตำบลบางไผ่ อำเภอบางมูลนาก เรือมดี่สายชล แข่งขันมาแล้วประมาณ 72 ครั้ง ชนะ 59 ครั้ง แพ้ 13 ครั้ง เคย

ได้รับรางวัลดังนี้

ได้รับรางวัลที่ 2 สนามวัดท่าหลวง จังหวัดพิจิตร
ครองถ้วยคุณไพฑูรย์ แก้วทอง พ.ศ. 2532

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามสิงห์บุรี ครองถ้วยพระราชทาน
สมเด็จพระเทพฯ พ.ศ. 2532

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามอำเภอป่าโมก ครองถ้วยพระ
ราชทานสมเด็จพระเทพฯ พ.ศ. 2532

4.1.5.9 เรือมงกุฎเพชร

เรือมงกุฎเพชร ชุดเมื่อวันที่ 9 เดือนมิถุนายน พ.ศ.
2501 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 19 เดือนกันยายน พ.ศ. 2501 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้ยาง
ได้มาจากป่าในเขตกำแพงเพชร อำเภอชานุมรดิษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ความ
ยาวของเรือ 12 วา 1 ศอก ความกว้าง 43 นิ้ว ประเภทเรือยาวกลาง จำนวน
ฝีพาย 39 คน ช่างที่ชุดเรือชื่อนายปุ เขียวขำ อยู่บ้านท้ายน้ำ อำเภอโพทะเล
จังหวัดพิจิตร เดิมชื่อ เรือไกรสรณ์ เปลี่ยนใหม่ชื่อว่า มงกุฎเพชร ปัจจุบันเรือลำนี้
อยู่ที่วัดโพธิ์แดน อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

เรือมงกุฎเพชรแข่งขันมาแล้ว 107 ครั้ง ชนะ 57
ครั้ง แพ้ 50 ครั้ง เคยได้รับรางวัลดังนี้

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามวัดโพทะเล ครองถ้วยนาย
อำเภอ พ.ศ. 2519

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามวัดโพทะเล ครองถ้วยนาย
อำเภอ พ.ศ. 2520

ติดต่อเรือลำนี้ได้จากเจ้าอาวาสวัดโพธิ์แดน อำเภอ
บางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

4.1.5.10 เรืออินทราพิทักษ์

เรืออินทราพิทักษ์ ชุดเมื่อวันที่ 12 เดือนพฤษภาคม
พ.ศ. 2529 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2529 ไม้ที่นำมาชุด

คือไม้ตะเคียนทอง ได้มาจากบ้านแยง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ความยาว
ของเรือ 13 วา ความกว้าง 44 นิ้ว ประเภทเรือยาวใหญ่ จำนวนฝีพาย 52 คน
ช่างที่ชุดเรือชื่อ นายสุวรรณ ฤทธิโสสม อยู่บ้านหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
ปัจจุบันเรือลำนี้อยู่ที่วัดไช้เนา อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

เรืออินทราพิทักษ์แข่งขันมาแล้ว 17 ครั้ง ชนะ 7 ครั้ง
แพ้ 10 ครั้ง เคยได้รับรางวัลดังนี้

ได้รับรางวัลที่ 2 สนามวัดท่าหลวง ครอบถ้วยรองผู้
ว่าราชการจังหวัด พ.ศ. 2532

ติดต่อเรือลำนี้ได้จากกำนันดาวเรือง รอดรักษา
ตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

4.1.5.11 เรือแม่ศรีสยาม

เรือแม่ศรีสยาม ชุดเมื่อวันที่ 7 เดือนเมษายน พ.ศ.
2525 ลงน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2525 ไม้ที่นำมาชุดคือไม้
ตะเคียน ได้มาจากวังหินช่อง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ความยาวของเรือ
13 วา 9 นิ้ว ความกว้าง 42 นิ้ว ประเภทเรือยาวกลาง จำนวนฝีพาย 40 คน
ช่างที่ชุดเรือชื่อ ช่างเนียรและช่างหยม อยู่บ้านหอไกร อำเภอบางมูลนาก จังหวัด
พิจิตร ปัจจุบันเรือลำนี้อยู่ที่วัดหอไกร อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

เรือแม่ศรีสยามแข่งขันมาแล้วประมาณ 47 ครั้ง
ชนะ 27 ครั้ง แพ้ 20 ครั้ง เคยได้รับรางวัลดังนี้

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามวัดบางมูลนาก ครอบถ้วย
นายอำเภอบางมูลนาก พ.ศ. 2527

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามวัดบางมูลนาก ครอบถ้วย
รองผู้ว่าราชการจังหวัด พ.ศ. 2530

ได้รับรางวัลที่ 1 สนามวัดบางมูลนาก ครอบถ้วย
นายกเทศมนตรีเมืองบางมูลนาก พ.ศ. 2532

จะติดต่อเรื่อลำนนี้ได้จาก นายสมจิต สาทสิ อยู่บ้าน
เลขที่ 31 หมู่ 1 ตำบลหอไกร อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

4.2 ประเพณีวันสงกรานต์³

คำว่า สงกรานต์ นี้เรียกเต็มรูปว่า เทศกาลตรุษสงกรานต์ คำว่า ตรุษ เป็นนักษัตริย์สงฆ์ทำยปีเก่าเป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากการกำหนดปฏิทิน ตามแบบ ศาสนาพราหมณ์และบรรพบุรุษของไทยพ่ายพดัดแปลงมาเป็นประเพณีไทยสืบมาและต่อ เนื่องด้วยพิธีสงกรานต์ซึ่งเป็นประเพณีการต้อนรับปีใหม่ คำว่า ตรุษ (สันสกฤต) และตุสน (บาลี) แปลว่า ยินดี ว่าง⁴ ดังนั้นเทศกาลตรุษจึงเป็นเทศกาลแห่ง ความว่าง ยินดี เติมฉลองด้วยการกิน ดื่ม การเที่ยว การละเล่น เป็นต้น

คำว่า ตรุษ ที่แปลว่า ยินดี ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้เริ่มใช้มาตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 6 ก่อนหน้านั้นเขียนเป็น "ตรุศ" ตามปทานุกรมของกระทรวงศึกษาธิการ คำนี้ น่าจะมาจากคำสันสกฤตว่า ตรุฏ หรือ ตรุฏ ซึ่งแปลว่า "ตัด" คือตัดปี หมายถึง ตัดปีเก่าทิ้งไป ไกลกับคำว่า สัมพัจฉรฉินท์ (บาลี) และคำว่า เเผด็จก ของเก่าซึ่ง พระราชพิธีตรุศ ดังนั้นคำว่า ตรุษสงกรานต์ จึงเป็นชื่อของเทศกาล 2 เทศกาลที่ ประชาชนปฏิบัติติดต่อกันคือ เทศกาลตรุษเป็นการเฉลิมฉลองวันสงฆ์ทำยปีเก่าคือ สิ้น เดือน 4 และเทศกาลสงกรานต์เป็นการเฉลิมฉลองการเริ่มต้นปีใหม่ซึ่งคนไทยเรามี ใช้กันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย วันเริ่มต้นปีใหม่คือวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ซึ่งถือปฏิบัติ ต่อมาจนถึง พ.ศ. 2483 หลังจากนั้นทางรัฐบาลได้กำหนดเอาวันที่ 1 มกราคมเป็น วันขึ้นปีใหม่ ในเทศกาลสงกรานต์จะมีการทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา สรงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การเล่นสาดน้ำกัน เป็นต้น

³ สุเมธ เมธาวิทยกุล สังกัปปิธีกรรม. หน้า 4-5

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493. หน้า 862

4.2.1 นิทานต้นเหตุแห่งสงกรานต์⁵

มีเทพนิยายในศาสนาพราหมณ์อยู่เรื่องหนึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยวันมหาสงกรานต์ว่า เป็นวันครบรอบปีที่นางเทพธิดาทิ้ง 7 ของท้าวภิลพรหม เปลี่ยนเวรกันถือพานรองรับเศียรของท้าวภิลพรหม เพราะเหตุใดจึงต้องมีการถือพานรองรับเศียรพระพรหมไว้เช่นนี้ เรื่องก็มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกที่ วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ ว่ามีบุตรชายเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ ธรรมบาลกุมาร เป็นคนเฉลียวฉลาดรอบรู้มากเป็นผู้สอนเรื่องมงคลต่าง ๆ แก่คนทั้งหลาย เรียกว่า มงคล 12 ได้แก่ การโกนผมไฟ การเจาะหู การตั้งชื่อเด็ก การสอนให้เด็กเดิน นุด การเปิบข้าว การนุ่งผ้า การว่ายนํ้า การโกนจุก การตัดเล็บ การตกแต่งร่างกายและการแต่งงาน เป็นต้น ท้าวภิลพรหมอยากจะลองความภูมิวิรุ้ของธรรมบาลกุมารว่า จะรอบรู้ทุกอย่างดังคำเล่าลือจริงหรือไม่ จึงตั้งปัญหาถามกุมารว่า มนุษย์สามราศี ได้แก่อะไร โดยให้สัญญาว่าจะเอาศีรษะเป็นเดิมพันคือ ถ้าพระพรหมแพ้จะตัดพระเศียรบูชาความรู้ของธรรมบาล แต่ถ้าธรรมบาลแพ้ ก็จะต้องตัดศีรษะของตนบูชาพระพรหมเช่นกัน ถ้าเขาตอบปัญหานี้ไม่ได้ภายใน 7 วัน ปัญหา 3 ข้อนั้นเมื่ออยู่ว่า ตอนเช้าราศีของคนเราอยู่ที่ไหน กลางวันราศีอยู่ที่ไหนและตอนเย็นเราอยู่ที่ไหน

ธรรมบาลกุมารพยายามครุ่นคิดหาคำตอบอยู่เป็นเวลาถึง 6 วันแล้ว ก็ยังไม่ได้คำตอบ จึงได้หลบหนีไปในวันที่ 7 ขณะที่นอนทอดอาลัยอยู่ใต้ต้น ไม้ใหญ่แห่งหนึ่งก็บังเอิญได้ยินนกอินทรี 2 ตัวผิวเมียคุยกันอยู่บนต้น ไม้ โดยตัวเมียปรารภถึงว่า พรุ่งนี้จะได้กินอาหารอะไร นกตัวผู้ก็ปลอบใจว่าไม่ต้องวิตกเพราะพรุ่งนี้เราจะมีโชคปากคือจะได้กินเนื้อของธรรมบาลกุมาร เนื่องจากตอบปัญหานี้ของท้าวภิลพรหมไม่ได้ก็จะถูกตัดศีรษะ นกตัวเมียเกิดอยากรู้ปัญหานี้จึงถามนกตัวผู้ว่า นกตัวผู้จึงเล่าให้ฟังพร้อมทั้งคำตอบของปัญหาทั้ง 3 ข้อเห็นว่า เช้าราศีของคนอยู่ที่หน้าคนจึงเอาน้ำล้างหน้า เวลากลางวันราศีของคนอยู่ที่อกคนจึงเอาเท้าและของหอมปะพรมที่อก และเวลาเย็นค่ำราศีอยู่ที่เท้าคนจึงเอาน้ำล้างเท้า (ชาวอินเดียไม่อาบน้ำตอนเย็น) นั้น

⁵ สุเมธ เบญชาวิทยกุล ล.ต. หน้า 5-6

คือข้อปฏิบัติอันเป็นกิจวัตรประจำวันของคนเรา คือ ตอนเช้าให้ล้างหน้า ล้างขี้เมา ให้ล้างอก ตะวันตกให้ล้างบาท

ธรรมบาลกุมารได้ฟังดังนั้นก็สบายใจจึงไปตอบคำถามของพระพรหม ได้ถูกต้อง พระพรหมจึงยอมตัดศีรษะของตน ด้วยความเมตตาที่มีต่อชาวโลกแล้วว่าชาวโลกจะเดือดร้อนเพราะศีรษะของพระองค์ซึ่งมีอภิหารมาก คือถ้าตกลงบนแผ่นดินก็จะเกิดไฟไหม้โลก ถ้าหลุดไปในอากาศ ฟ้าผ่าก็จะแห้งแล้ง ถ้าตกไปในทะเลมหาสมุทร น้ำก็จะแห้งหมด จึงมีบัญชาให้นางเทพธิดาทิ้ง 7 ได้แก่ รากษกเทวี มณฑาทูษะเทวี โคราด กิริณีเทวี กิมิทาเทวีและมโหทรเทวี เอาพานทองรองรับพระเศียรของพระองค์และสั่งว่าให้นำเอาเศียรนั้นมาเวียนรอบเขาพระสุเมรุทุก ๆ ปี โดยผลัดเปลี่ยนกันถือคนละ 1 ปี ครบรอบในวันมหาสงกรานต์นี้เอง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 เป็นต้นมา ทางราชการถือเอาวันที่ 13 เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 จึงเปลี่ยนมาถือเอาวันที่ 1 มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ ตามแบบอารยประเทศทั้งหลายจนกระทั่งสมัยปัจจุบันนี้ ในวันขึ้นปีใหม่ ทางราชการและประชาชนจัดให้มีพิธีทำบุญตักบาตรเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองด้วยความว่า เจริญขึ้นดีที่มีชีวิตใหม่ ได้ผ่านพ้นมาครบรอบปีหนึ่งและมีความหวังว่าชีวิตจะยังยืนอยู่อีกต่อไป และนอกจากนี้ยังมีการส่งบัตรอวยพรความสุขปีใหม่และให้ของขวัญแก่กันและกันในวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม ทางราชการจัดให้มีการเฉลิมฉลองเพื่อการส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ ตอนเที่ยงคืนมีการจุดพลุ บุคคลสำคัญ ๆ กล่าวคำปราศรัย พระสงฆ์ที่วัดราชาณาจักรพากันสวดชยันโต ย้ำข้องกลองและตีระฆังเป็นสัญญาณแห่งการเริ่มต้นปีใหม่

4.2.2 ปฏิทินสงกรานต์^๑

เรื่องการประกาศมหาสงกรานต์นี้มีปรากฏในประเทศไทยมาหลายยุคหลายสมัยแล้ว มีตำราที่แสดงหลักเกณฑ์ของเหตุการณ์ล่วงหน้าของบ้านเมือง ในรอบปี เช่น ทางภาคเหนือมีคัมภีร์เทศน์ชื่อว่า "อานิสงสัมมหาสงกรานต์" พระจะ

เทศน์ในเทศกาลสงกรานต์ให้พุทธศาสนิกชนฟังว่า ปีนี้เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่ตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ก็มีการวาดภาพปฏิทินสงกรานต์แขวนอยู่ตามฝาผนัง เคยมีบริษัทห้างร้านตีพิมพ์ปฏิทินสงกรานต์ออกแจกจ่ายแก่ประชาชน เพื่อเป็นการโฆษณาสินค้าของตน ก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมของประชาชน โดยเฉพาะในท้องถิ่นชนบท ปฏิทินสงกรานต์ แต่ละปีจะเปลี่ยนแปลงทุกปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าวันมหาสงกรานต์จะตกวันใดใน 7 วัน ซึ่งมีหลักเกณฑ์ไว้ตายตัวดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.2.1 ถ้าวันมหาสงกรานต์ (13 เมษายน) ตรงกับวันอาทิตย์ นางสงกรานต์ (คือผู้ถือพานรองรับเศียรของท้าวกบิลพรหม) มีชื่อว่า ทุงนะ ทัดดอกทับทิม มีปีทมราศคือพลอยสีแดงเป็นเครื่องประดับ มีผลมะเดื่อเป็นภัณฑอาหาร มือขวาถือจักร มือซ้ายถือสังข์ มีครุฑเป็นพาหนะ

4.2.2.2 ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันจันทร์ นางสงกรานต์ มีชื่อว่า โคราศ ทัดดอกปีป มีมุกดาเป็นเครื่องประดับ มีน้ำมັນเป็นภัณฑอาหาร มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือไม้เท้า มีเสือบเป็นพาหนะ

4.2.2.3 ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันอังคาร นางสงกรานต์ มีชื่อว่า รากษก ทัดดอกบัวหลวง มีโมรา (หินลาย) เป็นเครื่องประดับ มีโลหิตเป็นภัณฑอาหาร มือขวาถือตรีศูล มือซ้ายถือธนู มีสุกรเป็นพาหนะ

4.2.2.4 ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันพุธ นางสงกรานต์ มีชื่อว่า มณฑา ทัดดอกจำปา มีไพฑูรย์ (พลอยสีเขียว) เป็นเครื่องประดับ มีเมษเนยเป็นภัณฑอาหาร มือขวาถือเข็ม มือซ้ายถือไม้เท้า มีลาเป็นพาหนะ

4.2.2.5 ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันพฤหัสบดี นางสงกรานต์ มีชื่อว่า กิริณี ทัดดอกจำปา มีมรกต (แก้วเขียวใบไม้) เป็นเครื่องประดับ มีถ้ำงาเป็นภัณฑอาหาร มือขวาถือขอ มือซ้ายถือปืน มีช้างเป็นพาหนะ

4.2.2.6 ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันศุกร์ นางสงกรานต์ มีชื่อว่า กิมิทา มีบุษราคัมเป็นเครื่องประดับ มีกล้วยน้ำว้าเป็นภัณฑอาหาร มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือพิณ มีกระบือเป็นพาหนะ

4.2.2.7 ถ้าวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันเสาร์ นางสงกรานต์มีชื่อว่า มโหธร ทัดดอกสามหาว มีนิลรัตน์เป็นเครื่องประดับ มีเนื้อทรายเป็นนักขฬหาร มีขอชาติจักร มีอช้ายถือตรีศูล มีนกงูเป็นพาหนะ

มีข้อน่าสังเกตว่า ทำที่นางสงกรานต์ทั้ง 7 ชั่พาหนะนั้นมี 4 ทำตามยามทั้ง 4 ของวันหนึ่ง ๆ ซึ่งมี 24 ชั่วโมง ทำทั้ง 4 นั้นได้แก่

- ก. ยืนบนเสด็จพาหนะ ถ้าตำแหน่งของดวงอาทิตย์อยู่ระหว่างรุ่งเช้าจนถึงเที่ยงวัน
- ข. นั่งบนเสด็จพาหนะ ถ้าตำแหน่งของดวงอาทิตย์อยู่ระหว่างเที่ยงวันจนถึงตกดิน
- ค. นอนล้มตามเสด็จพาหนะ ถ้าตำแหน่งของดวงอาทิตย์อยู่ระหว่างพลบค่ำจนถึงเที่ยงคืน
- ง. นอนหลับตามเสด็จพาหนะ ถ้าตำแหน่งของดวงอาทิตย์อยู่ระหว่างเที่ยงคืนถึงรุ่งสว่าง

4.2.3 เรื่องพญานาคให้น้ำ

ปฏิทินสงกรานต์ก็จะบอกว่าปีนั้นจะมีพญานาคให้น้ำกี่ตัว จำนวนพญานาคที่มีอยู่อย่างน้อย 1 ตัว อย่างมากที่สุด 7 ตัว เรื่องให้น้ำนี้เป็นที่สนใจของชาวบ้านอย่างมาก เพราะมีอาชีพการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ถ้าปีใดมีจำนวนพญานาคให้น้ำน้อยตัว เช่นตัวเดียวชาวบ้านก็จะดีใจว่าปีนี้มีน้ำมาก ฟ้าฝนสมบูรณ์พืชพันธุ์ธัญญาหารก็จะได้ดีไปด้วย แต่ถ้าปีใดจำนวนพญานาคให้น้ำมีมากเช่น 5 ตัว 7 ตัว ชาวบ้านก็จะใจคอท้อเหี่ยวเพราะปีนั้นน้ำจะน้อย มีแต่ความแห้งแล้ง พืชพันธุ์ธัญญาหารก็จะได้ดีน้อย ทุกภิกขภัยก็จะเกิดขึ้น เรื่องพญานาคให้น้ำนี้เป็นความเชื่อในเทพนิยายของคนโบราณ คือเชื่อว่า พญานาคให้น้ำนั้นอยู่ในทะเลสีทันดร ซึ่งอยู่นอกโลกไปไกลมาก พญานาคเหล่านั้นพ่นน้ำในทะเลสีทันดรเล่นกัน ละอองน้ำก็ปลิวขึ้นไปในอากาศ ลมก็หอบลงมาเป็นฝนมาตกใน โลกส่วนที่มนุษย์อาศัยอยู่เพียงจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นจำนวนน้อย เช่น ฝนตกทั้งหมด 500 ท่า จะตกในโลกมนุษย์เสียเพียง 50 ท่าเท่านั้น ก็นับว่าค่อนข้างมาก จะเห็นได้ว่า จำนวนพญานาคให้น้ำ เป็นสัดส่วนผกผันกับปริมาณฝน

ตามที่ชาวบ้านเข้าใจ กล่าวคือ ถ้าจำนวนพญานาคให้น้ำปีนั้นมีน้อยตัว ปริมาณฝนปีนั้นก็จะมีมาก แต่ในทางกลับกันปีใดจำนวนพญานาคให้น้ำมีมากตัว ปริมาณฝนในปีนั้นจะน้อย เรื่องนี้ถ้าตีความหมายของพฤติกรรมแล้วคงจะได้ดังนี้คือ พญานาคให้น้ำตัวเดียว ปริมาณน้ำกลับมีมากก็เพราะทำงานคนเดียวก็ทำอย่างเต็มที่ ไม่มีที่จะไปเกี่ยงให้ใครมาช่วย ผลจึงปรากฏว่าได้ผลงานมาก แต่พญานาคหลายตัว ปริมาณน้ำกลับน้อยคงจะเป็นเพราะเกี่ยงงานกันทำ อุ้งงาน ไม่ทำอย่างเต็มที่ผลงานจึงน้อย⁷

4.2.4 การก่อพระเจดีย์ทราย

การก่อพระเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ การขนทรายเข้าวัด เป็นกิจกรรมที่สูกสานแบบบุญบ้าน เถิงของคนหนุ่มสาวและพวกเด็ก ๆ เพราะได้พูดคุยกัน หยอกล้อกันและเล่นสาดน้ำกันไปด้วย ชาวชนบทบางแห่งถือว่าการขนทรายเข้าวัดเป็นการขอขมา "ช่วงแก้วทั้งสาม" คือบริเวณวัดเพราะตนเคยเข้าไปในวัด เมื่อเดินกลับออกมาเม็ดทรายติดฝ่าเท้าออกมาด้วยถือว่าเป็น บาป จึงต้องขนทรายเข้าไปชดใช้ให้วัดปีละครั้ง ทำให้วัดโน่นชนบทมีลานวัดที่มีแต่ทรายสะอาดงามตา นับว่ากิจกรรมการขนทรายนี้เป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยความศรัทธาคือ ความรู้จักรับผิดชอบ ต่อผลการกระทำของตนเองที่ได้ละเมียดต่อสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ชาวชนบทบางแห่งปัจจุบันก็ยังคงถือว่า บริเวณวัดเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เขาจะแสดงกิริยาวาจางออกมาที่แสดงถึงความเคารพจะไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ดมน้ำลาย ชากเสมหะ เป็นต้น โนวัดเป็นอันขาดถือว่าเป็นบาป

4.2.5 การสร้างน้ำพระพุทธรูป

การสร้างน้ำพระหรือการสร้างน้ำพระพุทธรูปในเทศกาลสงกรานต์ เป็นการใช้น้ำเป็นเครื่องหอมหรือสื่อสัญลักษณ์แสดงความคารวะอยู่สูงแก่สิ่งที่เราพนับถือของผู้คนที่สืบสายวัฒนธรรมอินเดีย (Indianization) เช่น ชาวฮินดู สานน เทวรูป พระศิวะ พระวิษณุ ศิวลึงค์ แห่งรูปพระคเณศ ไปจุ่มน้ำในแม่น้ำ

⁷ ด. หน้า 8

ถวายไว้ก่อนแล้ว จากนั้นพระเข้านั่งประจำที่ ชาวบ้านประเคนเครื่องไทยทาน พระให้ศีลให้พร เป็นการอวยพรให้ชาวบ้านประสบพร 4 ประการคือ ขอให้อายุมันขวัญยืน วรณะผิพรรณผ่องใส มีความสุขกายสุขใจ พละมีสุขภาพอนามัยแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บตลอดปีใหม่

4.2.7 การรดน้ำดำหัวของชาวอำเภอบางมูลนาก

เทศกาลสงกรานต์เป็นเทศกาลแห่งการเฝ้าพบของเหล่าญาติพี่น้อง เช่นเดียวกับเทศกาลคริสต์มาสเป็นเทศกาลนัดพบของเหล่าญาติพี่น้องชาวคริสต์ กล่าวคือ ญาติพี่น้องที่จากถิ่นฐานบ้านเกิดไปอยู่ที่ถิ่นอื่นพอลงถึงเทศกาลก็จะหาโอกาสกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดของตนจนเป็นธรรมเนียมนิสัยเคยชิน เมื่อไปถึงก็มีของติดมือไปฝากเพื่อดำหัวพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของตน ก็นับว่าสงกรานต์เป็นเทศกาลแห่งความยินดี ปรีดาของหมู่ญาติที่ได้พบปะกันปีละครั้ง ผู้ใหญ่ก็จะให้พรแก่ผู้เยาว์ ที่ตำบลบางไผ่และตำบลหอไกรก็ได้มีการจัดการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ โดยจัดขึ้นที่วัด แต่ปัจจุบันนี้นิยมจัดขึ้นตามบ้าน โดยลูกหลานจะไปรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่บ้าน โดยพากันมาขอคารวะดำหัว มีสิ่งใดที่พวกตนเคยล่วงเกินด้วยกาย วาจา และใจก็ขอให้ท่านอโหสิให้ด้วยและขอให้ท่านเปรียบพร้อมไปด้วยจตุนิทรชัย 4 ประการ แล้วก็พากันไปรดน้ำที่มือของท่าน หรือรดที่ตัวของท่านบ้าง เสร็จแล้วท่านก็เปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ที่ลูกหลานนำมาดำหัว ต่อจากนั้นผู้ใหญ่ก็ให้พรและโอวาทว่าขอให้ลูกหลานจงประสบแต่จตุนิทรชัย 4 ประการ และครองตนอยู่ในคุณธรรมของศาสนา บางทีผู้ใหญ่ก็อาจจัดเลี้ยงกันเพื่อความสนุกสนาน

4.2.8 การเล่นสาดน้ำสงกรานต์

การเล่นสาดน้ำสนุกสนานในเทศกาลสงกรานต์ในหลาย ๆ ประเทศ มีปรากฏสืบต่อกันมาหลายร้อยปีแล้ว สำหรับประเทศไทยในแต่ละท้องถิ่นก็แตกต่างกันไปในวิถีเล่น ระยะเวลาที่เล่นเป็นต้น เช่น ทางภาคเหนือ บางแห่งเล่นสาดน้ำกันตั้งแต่เริ่มต้นเดือนเมษายน บางแห่งเช่นภาคกลาง ก็เล่นสาดน้ำกันระยะก่อนวันสงกรานต์เล็กน้อยหรือในเฉพาะวันสงกรานต์เท่านั้น ส่วนวิธีการเล่นสาดน้ำกันนั้นก็คล้าย ๆ กัน โดยจะไปกันเป็นกลุ่ม ๆ เล่นสาดน้ำ บ้างก็ปะแป้งกันเป็นที่รื่นเริงสนุกสนานของคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ และพวกเด็ก ๆ ในสังคมเกษตรกรรมถือว่า น้ำเป็น

ถวายไว้ก่อนแล้ว จากนั้นเพราะเข้านั่งประจำที่ ชาวบ้านประเคนเครื่องไทยทาน พระให้ศีลให้พร เป็นการอวยพรให้ชาวบ้านประสบพร 4 ประการคือ ขอให้อายุมีขวัญยืน วรรณะผิวพรรณผ่องใส มีความสุขกายสุขใจ พละมีสุขภาพอนามัยแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บตลอดปีใหม่

4.2.7 การรดน้ำดำหัวของชาวอำเภอบางมูลนาก

เทศกาลสงกรานต์เป็นเทศกาลแห่งการนัดพบของเหล่าญาติพี่น้อง เช่นเดียวกับเทศกาลคริสต์มาสเป็นเทศกาลนัดพบของเหล่าญาติพี่น้องชาวคริสต์ กล่าวคือ ญาติพี่น้องที่จากถิ่นฐานบ้านเกิดไปอยู่ที่อื่นพอถึงเทศกาลก็จะหาโอกาสกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดของตนจนเป็นธรรมเนียมนิสัยเคยชิน เมื่อไปถึงก็มีของติดมือไปฝากเพื่อดำหัวพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของตน ก็พบว่าสงกรานต์เป็นเทศกาลแห่งความยินดีปรีดาของหมู่ญาติที่ได้พบปะกันปีละครั้ง ผู้ใหญ่ก็จะให้พรแก่ผู้เยาว์ ที่ตำบลบางไผ่และตำบลหอไกรก็ได้มีการจัดการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ โดยจัดขึ้นที่วัด แต่ปัจจุบันนิยมจัดขึ้นตามบ้าน โดยลูกหลานจะไปรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่บ้าน โดยพากันมาขอคารวะดำหัวมีสิ่งใดที่พวกตนเคยล่วงเกินด้วยกาย วาจา และใจก็ขอให้ท่านอโหสิให้ด้วยและขอให้ท่านเตรียมพร้อมไปด้วยจตุพรชัย 4 ประการ แล้วก็พากันไปรดน้ำที่มือของท่านหรือรดที่ตัวของท่านบ้างเสร็จแล้วท่านก็เปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ที่ลูกหลานนำมาดำหัวต่อจากนั้นผู้ใหญ่ก็ให้พรและโอวาทว่าขอให้ลูกหลานจงประสบแต่จตุพรชัย 4 ประการ และครองตนอยู่ในคุณธรรมของศาสนา บางทีผู้ใหญ่ก็อาจจัดเลี้ยงกันเพื่อความสนุกสนาน

4.2.8 การเล่นสาดน้ำสงกรานต์

การเล่นสาดน้ำสนุกสนานในเทศกาลสงกรานต์ในหลาย ๆ ประเทศ มีปรากฏสืบต่อกันมาหลายร้อยปีแล้ว สำหรับประเทศไทยในแต่ละท้องถิ่นก็แตกต่างกันไปในวิธีเล่น ระยะเวลาที่เล่นเป็นต้น เช่น ทางภาคเหนือ บางแห่งเล่นสาดน้ำกันตั้งแต่เริ่มต้นเดือนเมษายน บางแห่งเช่นภาคกลาง ก็เล่นสาดน้ำกันระยะก่อนวันสงกรานต์เล็กน้อยหรือในเฉพาะวันสงกรานต์เท่านั้น ส่วนวิธีการเล่นสาดน้ำกันนั้นก็คล้าย ๆ กัน โดยจะไปกันเป็นกลุ่ม ๆ เล่นสาดน้ำ บ้างก็ปะแป้งกันเป็นที่รื่นเริงสนุกสนานของคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ และพวกเด็ก ๆ ในสังคมเกษตรกรรมถือว่า น้ำเป็น

สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูก เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ของสิ่งมีชีวิตคือ พืช สัตว์และมนุษย์และเป็นสิ่งที่ชำระล้างมลทินแทบทุกอย่างได้ แทบทุกชาติทุกภาษาใช้น้ำ เป็นสิ่งที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมมากมาย โดยเฉพาะการล้างบาป ชาวยิวในสมัยโบราณถึงกับลงอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำจอร์แดน ซึ่งถือว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับชาวฮินดูถือว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ลงอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำคงคา จะทำพิธีอะไรก็ใช้น้ำจากแม่น้ำคงคาเป็นส่วนผสม ผู้เข้าพิธีจะต้องทำพิธีสรงนาศก่อนเริ่มพิธีจริง คืออาบน้ำเสียก่อน เพื่อให้ร่างกายบริสุทธิ์สะอาดหมดจดจากบาปก่อน ประเพณีของพุทธไทยเราก็เช่นกัน เมื่อจะทำพิธีบวชนาคก็ให้เอาอาบน้ำล้างปอยและทำขงันในวันสุกดิบเสียก่อน เมื่อกลับจากพิธีเผาศพจากป่าช้าก็ต้องดำหัวด้วยน้ำล้างปอยก่อนจะเข้าบ้าน ดังนั้นการสรงน้ำพระ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ก็เพื่อที่จะชำระล้างมลทินของปีเก่าที่เราถือให้หมดไป เพื่อความบริสุทธิ์สะอาดในวันขึ้นปีใหม่นั้นเอง อีกประการหนึ่งชาวไทยตั้งแต่โบราณมามีความเชื่อถือว่า ถ้าปีใดผู้แก่ผู้เฒ่าและหนุ่มสาวไม่ค่อยเล่นสดน้ำกัน ฝนมักจะตกน้อย ถือกันว่ากิริยาอาการของคนเล่นสดน้ำกันนั้นเป็นเสมือนกิริยาอาการที่พญานาคเล่นน้ำกันในสระอโนดาต ทำให้น้ำกระเซ็นไปในอากาศแล้วตกลงมาเป็นฝน ที่ถือกันว่า พญานาคให้หน้า^๘

วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีของหมู่บ้านตัวอย่าง

5.1 วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว

ตารางที่ 9 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวของบ้านบางไผ่

ประเพณี เกี่ยวกับครอบครัว	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ		ครั้งคราว		เลิก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การทำขวัญเด็ก	0	0.0	4	20.0	16	80.0
การตั้งชื่อ	6	30.0	9	45.0	5	25.0
การหมั้นสู่ขอ	20	100.0	0	0.0	0	0.0
การแต่งงานแบบ โบราณ	0	0.0	6	30.0	14	70.0
การบวชเณร	18	90.0	2	10.0	0	0.0
การบวชนาค	20	100.0	0	0.0	0	0.0
การทำบุญขึ้นบ้านใหม่	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การทำบุญเลี้ยงพระ	11	55.0	9	45.0	0	0.0
การปลุกบ้าน	13	65.0	7	35.0	0	0.0
การตาย (เผาศพ)	20	100.0	0	0.0	0	0.0
อื่น ๆ.						

จากตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านบางไผ่ปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวเป็นประจำ มากที่สุดตามลำดับ คือ การบวชนาค, การห่มผ้า, การเผาศพ (100.0) การบวชเณร (90.0) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ (80.0) การปลูกบ้าน (65.0) การทำบุญเลี้ยงพระ (55.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การทำขวัญเด็ก (80.0) การแต่งงานแบบโบราณ (70.0)

ตารางที่ 10 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวของ
บ้านหอไกร

ประเพณี เกี่ยวกับครอบครัว	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ		ครั้งคราว		เลิก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การทำขวัญเด็ก	0	0.0	3	15.0	17	85.0
การตั้งชื่อ	12	60.0	5	25.0	3	15.0
การหมั้นสู่ขอ	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การแต่งงานแบบ โบราณ	0	0.0	5	25.0	15	75.0
การบวชเณร	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การบวชนาค	15	75.0	5	25.0	0	0.0
การทำบุญขึ้นบ้านใหม่	13	65.0	7	35.0	0	0.0
การทำบุญเลี้ยงพระ	10	50.0	10	50.0	0	0.0
การปลุกบ้าน	14	70.0	6	30.0	0	0.0
การตาย (เผาศพ)	20	100.0	0	0.0	0	0.0
อื่น ๆ						

จากตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านหอไกรปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวเป็นประจำมากที่สุดตามลำดับ คือ การเผาศพ (100.0) การหมั้นสู่ขอ การบวชเณร (85.0) การบวชนาค (75.0) การปลุกบ้าน (70.0) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ (65.0) การตั้งชื่อ (60.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การทำขวัญเด็ก (85.0) การแต่งงานแบบโบราณ (75.0)

ตารางที่ 11 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวของ
บ้านวังกร่าง

ประเพณี เกี่ยวกับครอบครัว	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ		ครั้งคราว		เลิก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การทำขวัญเด็ก	0	0.0	3	15.0	17	85.0
การตั้งชื่อ	13	65.0	7	35.0	0	0.0
การหมั้นสู่ขอ	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การแต่งงานแบบ โบราณ	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การบวชเณร	18	90.0	2	10.0	0	0.0
การบวชขนาด	20	100.0	0	0	0	0.0
การทำบุญซื้อบ้านใหม่	14	70.0	6	30.0	0	0.0
การทำบุญเลี้ยงพระ	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การปลูกบ้าน	15	75.0	5	25.0	0	0.0
การตาย (เผาศพ)	18	90.0	2	10.0	0	0.0
อื่น ๆ						

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านวังกร่างปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวเป็นประจำมากที่สุดตามลำดับ คือ การบวชขนาด (100.0) การบวชเณร การเผาศพ (90.0) การทำบุญเลี้ยงพระ (85.0) การหมั้นสู่ขอ (80.0) การปลูกบ้าน (75.0) การทำบุญซื้อบ้านใหม่ (70.0) การตั้งชื่อ (65.0) ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุดได้แก่ การแต่งงานแบบโบราณ (100.0) การทำขวัญเด็ก (85.0)

ตารางที่ 12 แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำของบ้านบางไผ่ บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง

ประเพณี เกี่ยวกับครอบครัว	บ้าน			ค่าเฉลี่ย
	บางไผ่	หอไกร	วังกร่าง	
1. การตั้งชื่อ	30.0	60.0	65.0	51.66
2. การหมั้นสู่ขอ	100.0	85.0	80.0	88.33
3. การบวชเณร	90.0	85.0	90.0	88.33
4. การบวชนาค	100.0	75.0	100.0	91.66
5. การทำบุญเข้าบ้านใหม่	80.0	65.0	70.0	71.66
6. การทำบุญเลี้ยงพระ	55.0	50.0	85.0	63.33
7. การปลูกบ้านใหม่	65.0	70.0	75.0	70.00
8. การเผาศพ	100.0	100.0	90.0	96.66
ค่าเฉลี่ยรวม	88.57	84.28	93.57	88.89

จากตารางที่ 12 แสดงให้เห็นว่าประชากรใน 3 หมู่บ้านปฏิบัติประเพณีครอบครัวประจำมีค่าเฉลี่ยรวมถึงร้อยละ 88.89 โดยมีหมู่บ้านวังกร่างปฏิบัติมากที่สุดถึง ร้อยละ 93.57

สำหรับประเพณีที่ทุกหมู่บ้านปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมตามลำดับคือ การเผาศพ (96.66) และการบวชนาค (91.66)

5.2 วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

ตารางที่ 13 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาของบ้านบางไผ่

ประเพณี เกี่ยวกับศาสนา	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
วันมาฆบูชา	16	80.0	4	20.0	0	0.0
วันวิสาขบูชา	18	90.0	2	10.0	0	0.0
วันอาสาฬหบูชา	17	85.0	3	15.0	0	0.0
วันเข้าพรรษา	20	100.0	0	0.0	0	0.0
วันออกพรรษา	19	95.0	1	5.0	0	0.0
การเทศน์มหาชาติ	10	50.0	10	50.0	0	0.0
การตักบาตรเทโว	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การทำบุญตักบาตรฯ อื่น ๆ	11	55.0	7	35.0	2	10.0

จากตารางที่ 13 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านบางไผ่ปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาเป็นประจำมากที่สุดตามลำดับ คือ วันเข้าพรรษา (100.0) วันออกพรรษา (95.0) วันวิสาขบูชา (90.0) วันอาสาฬหบูชา (85.0) วันมาฆบูชา, การตักบาตรเทโว (80.0) การทำบุญตักบาตรประจำวัน (55.0)

ตารางที่ 14 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาของ
บ้านหอไกร

ประเพณี เกี่ยวกับศาสนา	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
วันมาฆบูชา	14	70.0	6	30.0	0	0.0
วันวิสาขบูชา	17	85.0	3	15.0	0	0.0
วันอาสาฬหบูชา	13	65.0	7	35.0	0	0.0
วันเข้าพรรษา	19	95.0	1	5.0	0	0.0
วันออกพรรษา	12	60.0	8	40.0	0	0.0
การเทศน์มหาชาติ	9	45.0	11	55.0	0	0.0
การตักบาตรเทโว	18	90.0	2	10.0	0	0.0
การทำบุญตักบาตรฯ อื่น ๆ	9	45.0	5	25.0	6	30.0

จากตารางที่ 14 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านหอไกรปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาเป็นประจำมากที่สุดตามลำดับ คือ วันเข้าพรรษา (95.0) การตักบาตรเทโว (90.0) วันวิสาขบูชา (85.0) วันมาฆบูชา (70.0) วันอาสาฬหบูชา (65.0) วันออกพรรษา (60.0)

ตารางที่ 15 แสดงการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาของบ้านเวียงกว้าง

ประเพณี เกี่ยวกับศาสนา	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
วันมาฆบูชา	18	90.0	2	10.0	0	0.0
วันวิสาขบูชา	14	70.0	6	30.0	0	0.0
วันอาสาฬหบูชา	12	60.0	8	40.0	0	0.0
วันเข้าพรรษา	19	95.0	1	5.0	0	0.0
วันออกพรรษา	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การเทศน์มหาชาติ	12	60.0	8	40.0	0	0.0
การตักบาตรเทโว	15	75.0	5	25.0	0	0.0
การทำบุญตักบาตรฯ	14	70.0	6	30.0	0	0.0
อื่น ๆ						

จากตารางที่ 15 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านเวียงกว้างปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาเป็นประจำมากที่สุดตามลำดับ คือ วันเข้าพรรษา (95.0) วันมาฆบูชา การทำบุญตักบาตรประจำวัน (70.0) วันอาสาฬหบูชา การเทศน์มหาชาติ (70.0)

ตารางที่ 16 แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับศาสนาที่ปฏิบัติเป็นประจำของบ้านบางไผ่, บ้านหอโกรและบ้านวังกร่าง

ประเพณี เกี่ยวกับศาสนา	บ้าน			ค่าเฉลี่ย
	บางไผ่	หอโกร	วังกร่าง	
1. วันมาฆบูชา	80.0	70.0	90.0	80.0
2. วันอาสาฬหบูชา	90.0	85.0	70.0	81.66
3. วันวิสาขบูชา	85.0	65.0	60.0	70.00
4. วันเข้าพรรษา	100.0	95.0	95.0	96.66
5. วันออกพรรษา	95.0	60.0	80.0	78.33
6. การเทศน์มหาชาติ	50.0	45.0	60.0	51.66
7. การตักบาตรเทโว	80.0	90.0	75.0	81.66
8. การทำบุญตักบาตร	50.0	45.0	70.0	51.66
ค่าเฉลี่ยรวม	79.37	69.37	75.00	74.57

จากตาราง 16 แสดงให้เห็นว่าประชากรใน 3 หมู่บ้าน ปฏิบัติประเพณีศาสนาประจำมีค่าเฉลี่ยถึงร้อยละ 74.57 โดยมีหมู่บ้านบางไผ่ปฏิบัติมากที่สุดถึงร้อยละ 79.37

สำหรับประเพณีที่ทุกหมู่บ้านปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมตามลำดับคือ วันเข้าพรรษา (96.66) วันอาสาฬหบูชา, การตักบาตรเทโว(81.66) วันมาฆบูชา (80.0) และวันออกพรรษา (78.33)

5.3 วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ

ตารางที่ 17 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพของบ้านบางไผ่

ประเพณี เกี่ยวกับอาชีพ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ		ครั้งคราว		เลิก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การทำขวัญข้าว	0	0.0	3	15.0	17	85.0
การลงแขกดำนา	15	75.0	4	20.0	1	5.0
การลงแขกเกี่ยวข้าว	13	65.0	5	25.0	2	10.0
การกวนข้าวทิพย์	0	0.0	4	20.0	16	80.0
งานสลากภัต	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การกวนกระยาสาร	11	55.0	9	45.0	0	0.0

จากตารางที่ 17 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านบางไผ่ปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพเป็นประจำมากที่สุด ตามลำดับคือ งานสลากภัต (85.0) การลงแขกดำนา (75.0) การลงแขกเกี่ยวข้าว (65.0) การกวนกระยาสาร (55.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุดได้แก่ การทำขวัญข้าว (85.0) การกวนข้าวทิพย์ (80.0)

ตารางที่ 18 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพของ
บ้านหอไกร

ประเพณี เกี่ยวกับอาชีพ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
การทำขวัญข้าว	0	0.0	4	20.0	16	80.0
การลงแขกดำนา	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การลงแขกเกี่ยวข้าว	18	90.0	2	10.0	0	0.0
การกวนข้าวทิพย์	0	0.0	0	0.0	20	100.0
งานสลากภัต	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การกวนกระยาสารท	7	35.0	5	25.0	8	40.0

จากตารางที่ 18 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านหอไกรปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพเป็นประจำมากที่สุด ตามลำดับคือ การลงแขกเกี่ยวข้าว (90.0) การลงแขกดำนา (85.0) งานสลากภัต (80.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การกวนข้าวทิพย์ (100.0) การทำขวัญข้าว (80.0)

ตารางที่ 19 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพของบ้าน
วังกร่าง

ประเพณี เกี่ยวกับอาชีพ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
การทำขวัญข้าว	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การลงแขกดำนา	9	45.0	11	55.0	0	0.0
การลงแขกเกี่ยวข้าว	8	40.0	12	60.0	0	0.0
การทวงข้าวทิพย์	0	0.0	0	0.0	20	100.0
งานสลากภัต	18	90.0	2	10.0	0	0.0
การทวงกระยาสาร	10	50.0	8	40.0	2	10.0

จากตารางที่ 19 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านวังกร่างปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพเป็นประจำมากที่สุดตามลำดับคือ งานสลากภัต(90.0) การทวงกระยาสาร(50.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การทำขวัญข้าว การทวงข้าวทิพย์ (100.0)

ตารางที่ 20 แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับอาชีพที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำของบ้านบางไผ่, บ้านหอไกรและบ้านวังกว้าง

ประเพณี เกี่ยวกับศาสนา	บ้าน			ค่าเฉลี่ย
	บางไผ่	หอไกร	วังกว้าง	
1. การลงแขกดำนา	75.0	85.0	45.0	68.33
2. การลงแขกเกี่ยวข้าว	65.0	90.0	40.0	65.00
3. งานสลากภัต	85.0	80.0	90.0	85.00
4. การกวนกระยาสารท	55.0	35.0	50.0	46.66
ค่าเฉลี่ยรวม	70.00	72.50	56.25	66.25

จากตาราง 20 แสดงว่าประชากรใน 3 หมู่บ้าน ปฏิบัติประเพณีอาชีพประจำมีค่าเฉลี่ยถึงร้อยละ 66.25 โดยมีหมู่บ้านที่ปฏิบัติสูงกว่าเกณฑ์เฉลี่ยตามลำดับคือ หอไกร (72.0) บางไผ่ (70.00)

สำหรับประเพณีที่ทุกหมู่บ้านปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมตามลำดับคือ งานสลากภัต (85.00) และการลงแขกดำนา (68.33)

5.4 วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ

ตารางที่ 21 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ของบ้านบางไผ่

ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
การแข่งขันเรือ	14	70.0	6	30.0	0	0.0
การลอยกระทง	15	75.0	5	25.0	0	0.0
การสงฆ์น้ำพระ	20	100.0	0	0.0	0	0.0
การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การขอฝน	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การทอดผ้าป่า	14	70.0	6	30.0	0	0.0
การทอดกฐิน	12	60.0	7	35.0	1	5.0
เพลงเด็ก	0	0.0	0	0.0	20	100.0
นิทานชาวบ้าน	0	0.0	0	0.0	20	100.0
สุภามิต	0	0.0	6	30.0	14	70.0
ปริศนาคำทาย	0	0.0	3	15.0	17	85.0
ละคร	0	0.0	0	0.0	20	100.0

จากตารางที่ 21 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านบางไผ่ปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ เป็นประจำมากที่สุด ตามลำดับคือ การสงฆ์น้ำพระ (100.0) การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (85.0) การลอยกระทง (75.0) การแข่งขันเรือ, การทอดผ้าป่า (70.0) การทอดกฐิน (60.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การขอฝน, เพลงเด็ก นิทานชาวบ้าน, ละคร (100.0) ปริศนาคำทาย (85.0) สุภามิต (70.0)

ตารางที่ 22 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ของบ้านห่อไกร

ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
การแข่งขันเรือ	20	100.0	0	0.0	0	0:0
การลอยกระทง	18	90.0	2	10.0	0	0.0
การสงฆ์น้ำพระ	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	20	100.0	0	0.0	0	0.0
การขอฝน	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การทอดผ้าป่า	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การทอดกฐิน	18	90.0	2	10.0	1	0.0
เพลงเด็ก	0	0.0	0	0.0	20	100.0
นิทานชาวบ้าน	0	0.0	7	35.0	13	65.0
สุภาษิต	0	0.0	2	10.0	18	90.0
ปริศนาคำทาย	0	0.0	0	0.0	20	100.0
ละคร	0	0.0	0	0.0	20	100.0

จากตารางที่ 22 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านห่อไกรปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ เป็นประจำ มากที่สุดตามลำดับคือ การแข่งขันเรือ, การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (100.0) การลอยกระทง, การทอดกฐิน (90.0) การสงฆ์น้ำพระ (85.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การขอฝน, เพลงเด็ก, ปริศนาคำทาย ละคร (100.0) สุภาษิต (90.0)

ตารางที่ 23 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ของบ้านวังกร่าง

ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
การแข่งขันเรือ	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การลอยกระทง	16	80.0	4	20.0	0	0.0
การสร้างน้ำพระ	12	60.0	8	40.0	0	0.0
การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	17	85.0	3	15.0	0	0.0
การขอฝน	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การทอดผ้าป่า	12	60.0	8	40.0	0	0.0
การทอดกฐิน	18	90.0	2	10.0	0	0.0
เพลงเด็ก	0	0.0	0	0.0	20	100.0
นิทานชาวบ้าน	0	0.0	3	15.0	17	85.0
สุภาพิต	0	0.0	8	40.0	12	60.0
ปริศนาคำทาย	0	0.0	0	0.0	20	100.0
ละคร	0	0.0	0	0.0	20	100.0

จากตารางที่ 23 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านวังกร่างปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ เป็นประจำ มากที่สุด ตามลำดับคือ การทอดกฐิน (90.0) การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (85.0) การลอยกระทง (80.0) การสร้างน้ำพระ และการทอดผ้าป่า (60.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การแข่งขันเรือ การขอฝน เพลงเด็ก ปริศนาคำทาย ละคร (100.0) นิทานชาวบ้าน (85.0) สุภาพิต (60.0)

ตารางที่ 24 แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติประเพณีทาง
สังคมและการละเล่นอื่น ๆ ที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำของบ้านบางไผ่ บ้านหอไกรและ
บ้านวังกร่าง

ประเพณีทางสังคมและ การละเล่นอื่น ๆ	บ้าน			ค่าเฉลี่ย
	บางไผ่	หอไกร	วังกร่าง	
1. การแข่งเรือ	70.0	100.0	0.0	56.66
2. การลอยกระทง	75.0	90.0	80.0	81.66
3. การสงฆ์น้ำพระ	100.0	85.0	60.0	81.66
4. การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	85.0	100.0	85.0	90.00
5. การทอดผ้าป่า	70.0	80.0	60.0	70.00
6. การทอดกฐิน	60.0	90.0	90.0	80.00
ค่าเฉลี่ยรวม	76.66	90.83	62.50	76.66

จากตาราง 24 แสดงให้เห็นว่าประชากรใน 3 หมู่บ้านปฏิบัติประเพณี
ทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ประจำมีค่าเฉลี่ยถึงร้อยละ 76.66 โดยมีหมู่บ้าน
ที่ปฏิบัติมากกว่าค่าเฉลี่ยคือ หอไกร (90.83) และบางไผ่ (76.66)

สำหรับประเพณีที่ทุกหมู่บ้านปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมตามลำดับ
คือ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (90.00) การลอยกระทง, การสงฆ์น้ำพระ (81.66)
และการทอดกฐิน (80.00)

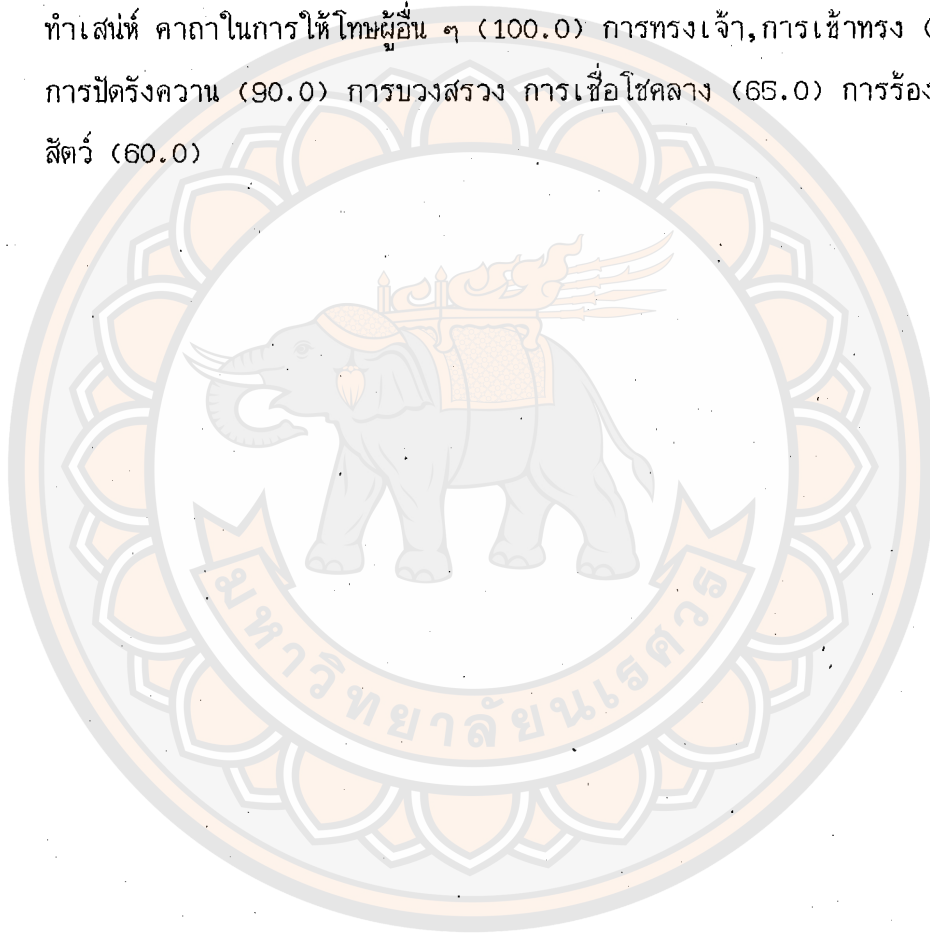
5.5 วิเคราะห์การถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ

ตารางที่ 25 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ
ของบ้านบางไผ่

ประเพณี เกี่ยวกับการเชื่อต่าง ๆ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
-สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ ๆ						
การบวงสรวง	0	0.0	7	35.0	13	65.0
การบูชาผีบ้านผีเรือน	12	60.0	3	15.0	5	25.0
การปิดรังควาน	0	0.0	2	10.0	18	90.0
การสะเดาะห์เคราะห์	0	0.0	14	70.0	6	30.0
การตั้งศาลพระภูมิ	14	70.0	6	30.0	0	0.0
-ด้านไสยศาสตร์เวทย์ มนต์						
การทรงเจ้า	0	0.0	1	5.0	19	95.0
การเข้าทรง	0	0.0	1	5.0	19	95.0
โซ่กลางต่าง ๆ	4	20.0	3	15.0	13	65.0
การร่อนทักของสัตว์	0	0.0	8	40.0	12	60.0
-ด้านคาถา อาคม						
คาถาป้องกันตัว	0	0.0	0	0.0	20	100.0
คาถารักษาโรคภัย	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การทำเสน่ห์	0	0.0	0	0.0	20	100.0
คาถาในการให้โทษฯ	0	0.0	0	0.0	20	100.0

จากตารางที่ 25 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านบางไผ่ปฏิบัติประเพณีเกี่ยวข้องกับความเชื่อต่าง ๆ เป็นประจำมากที่สุด ตามลำดับคือ การตั้งศาลพระภูมิ (70.0) การบูชาผีบ้านผีเรือน (60.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ คาถาป้องกันตัว คาถารักษาโรคภัย การทำเสน่ห์ คาถาในการให้โทษผู้อื่น ๆ (100.0) การทรงเจ้า, การเข้าทรง (95.0) การปัดรังควาน (90.0) การบวงสรวง การเชื้อโชคลาง (65.0) การร้องทักของสัตว์ (60.0)

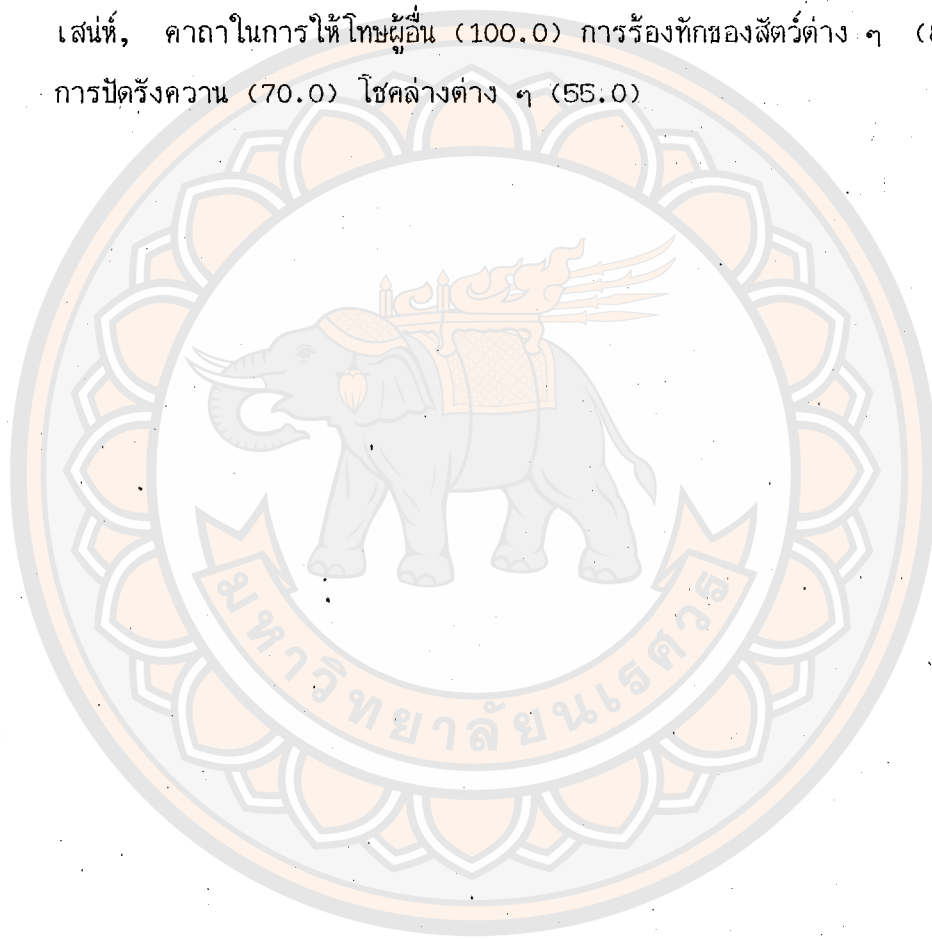

ตารางที่ 26 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ
ของบ้านเหนือไกร

ประเพณี เกี่ยวกับการเชื่อต่าง ๆ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
-สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ ๆ						
การบวงสรวง	0	0.0	5	25.0	15	75.0
การบูชาผีบ้านผีเรือน	12	60.0	4	20.0	4	20.0
การปัดรังควาน	0	0.0	6	30.0	14	70.0
การสะเดาะเคราะห์	0	0.0	14	70.0	6	30.0
การตั้งศาลพระภูมิ	13	65.0	7	35.0	0	0.0
-ด้านไสยศาสตร์เวทย์ มนต์						
การทรงเจ้า	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การเข้าทรง	0	0.0	0	0.0	20	100.0
โซกลางต่าง ๆ	0	0.0	9	45.0	11	55.0
การร้องทักของสัตว์	0	0.0	3	15.0	17	85.0
-ด้านคาถา อาคม						
คาถาป้องกันตัว	0	0.0	0	0.0	20	100.0
คาถารักษาโรคภัย	0	0.0	2	10.0	0	0.0
การทำเสน่ห์	0	0.0	0	0.0	20	100.0
คาถาในการให้โทษ	0	0.0	0	0.0	20	100.0

จากตารางที่ 26 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านหอไกรปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เป็นประจำมากที่สุดตามลำดับคือ การตั้งศาลพระภูมิ (65.0) การบูชาผีเรือน (60.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การทรงเจ้า, คาถาป้องกันตัว, การทำเสน่ห์, คาถาในการให้โทษผู้อื่น (100.0) การร้องทักของสัตว์ต่าง ๆ (85.0) การปัดรังควาน (70.0) โขล่งต่าง ๆ (55.0)

ตารางที่ 27 แสดงร้อยละของการถือปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ
ของบ้านวังกร่าง

ประเพณี เกี่ยวกับการเชื่อต่าง ๆ	ระดับการปฏิบัติ					
	ประจำ	ร้อยละ	ครั้งคราว	ร้อยละ	เลิก	ร้อยละ
-สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ ๆ						
การบวงสรวง	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การบูชาผีบ้านผีเรือน	4	20.0	12	60.0	4	20.0
การบัตริ่งควาน	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การสะเดาะเคราะห์	0	0.0	12	60.0	8	40.0
การตั้งศาลพระภูมิ	13	65.0	7	30.0	0	0.0
-ด้านไสยศาสตร์ เวทย์ มนต์						
การทรงเจ้า	0	0.0	0	0.0	20	100.0
การเข้าทรง	0	0.0	0	0.0	20	100.0
โชคลางต่าง ๆ	0	0.0	8	40.0	12	60.0
การร้องทักของสัตว์	0	0.0	3	15.0	17	85.0
-ด้านคาถา อาคม						
คาถาป้องกันตัว	0	0.0	0	0.0	20	100.0
คาถารักษาโรคภัย	0	0.0	0	10.0	20	100.0
การทำเสน่ห์	0	0.0	0	0.0	20	100.0
คาถาในการให้โทษ	0	0.0	0	0.0	20	100.0

จากตารางที่ 27 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวบ้านวังกร่างปฏิบัติประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เป็นประจำมากที่สุด คือ การตั้งศาลพระภูมิ (65.0)

ส่วนที่เลิกปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การบวงสรวง, การปัดรังควาน, การทรงเจ้า, การเข้าทรง, คาถาป้องกันตัว, คาถารักษาโรคภัย, การทำเสน่ห์, คาถาในการให้โทษผู้อื่น ๆ (100.0) การร้องทักของสัตว์ต่าง ๆ (85.0) โชคลางต่าง ๆ (60.0)

ตารางที่ 28 แสดงร้อยละของการเปรียบเทียบการถือปฏิบัติเป็นประจำของ
ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ของบ้านบางไผ่ บ้านหอไกรและบ้านวังกร่าง

ประเพณี เกี่ยวกับการเชื่อต่าง ๆ	บ้าน			ค่าเฉลี่ย
	บางไผ่	หอไกร	วังกร่าง	
1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ				
- การบูชาผีบ้านผีเรือน	60.0	60.0	20.0	46.66
- ตั้งศาลพระภูมิ	70.0	65.0	65.0	66.66
2. ต้าไสยศาสตร์เวทย์				
- โชคกลางต่าง ๆ	20.0	0.0	0.0	6.66
ค่าเฉลี่ยรวม	50.00	41.66	28.33	39.99

จากตาราง 28 แสดงให้เห็นว่าประชากรใน 3 หมู่บ้านปฏิบัติประเพณี
เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 39.99 โดยมีหมู่บ้านที่ปฏิบัติมากกว่าค่า
เฉลี่ยคือ บางไผ่ (50.00) หอไกร (41.66)

สำหรับประเพณีที่ทุกหมู่บ้านปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมลำดับคือ
การตั้งศาลพระภูมิ (66.66) การบูชาผีบ้านผีเรือน (46.66)

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาวัฒนธรรมของหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำ่านในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตรนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา รวบรวมประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้าน รวมทั้งการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลง และจำแนกที่มาของชื่อตำบลและหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ่าน นอกจากนี้เพื่อศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ่านอีกด้วย

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล แบ่งตามขั้นตอนดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลทั่วไป

1.1 ทำการศึกษาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องที่ตำบลและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จากแผนที่แสดงที่ตั้งของอำเภอบางมูลนาก และแผนที่แสดงที่ตั้ง อาณาเขตของตำบลบางไผ่ หอไกร และเนินมะกอก นอกจากนี้ได้ขอความร่วมมือจากพัฒนากรอำเภอบางมูลนาก

1.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวกับอาณาเขต ของตำบลและหมู่บ้าน ขนาดของพื้นที่ จำนวนประชากร วัด โรงเรียน การคมนาคม ติดต่อ และอื่น ๆ จากเอกสารของทางอำเภอบางมูลนากและสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางมูลนาก

1.3 ออกไปพบปะกำนันและผู้ใหญ่บ้านบ้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาสภาพของตำบลและหมู่บ้านเบื้องต้น

2. การเลือกวิทยากร

ในการเลือกวิทยากรนั้นหลังจากได้รับคำแนะนำจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งผู้อาวุโสในหมู่บ้านแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิทยากรเพื่อสอบถามข้อมูล ทั้งนี้มิใช่เกณฑ์ การเลือกวิทยากรดังนี้

2.1 เลือกวิทยากรหมู่บ้านละ 4 - 5 คน

2.2 เป็นผู้ที่มีความรอบรู้หรือมีความสนใจในเรื่องราว ความ เป็นมาของท้องถิ่นเป็นอย่างดี

2.3 เป็นผู้มีภูมิลำนําอยู่ในหมู่บ้านนั้น เป็นเวลานานหรืออยู่ในเกณฑ์ เมื่อครั้งตั้งหมู่บ้าน

3. การรวบรวมข้อมูล

3.1 ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษารวบรวมวัฒนธรรมของหมู่บ้าน สองฝั่งแม่น้ำน่าน ให้นายอำเภอทราบ และขอหนังสือนำตัวเพื่อขอความสะดวกและความช่วยเหลือจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่าง ๆ ในการเก็บข้อมูล

3.2 ออกไปสัมภาษณ์วิทยากรที่ได้เลือกไว้แล้ว โดยการบันทึกลงใน เทปบันทึกเสียง

3.3 ถอดคำพูดของวิทยากรจากเครื่องบันทึกเสียง ออกมาเป็น ลายลักษณ์อักษร

3.4 ค้นคว้าหาข้อมูลประเภทวิทยุภูมิที่เกี่ยวกับหมู่บ้านต่าง ๆ จาก แหล่งค้นคว้าอื่น เพื่อให้ข้อมูลนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่ได้มา เรียงลำดับตำบลตั้งแต่ตำบลเหนือสุดของอำเภอ บางมูลนากลงมาทางใต้สุดตามลำดับ

4.2 ทำการสรุปผลการศึกษาวัฒนธรรมของหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร โดยการสอบถามจากวิทยากร

4.3 จำแนกที่มาของชื่อตำบลและหมู่บ้านตามประเภทที่มาสรุปผลการ ศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านจำนวน 24 ชื่อในเขต
อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ได้ประวัติทั้งหมด 26 เรื่อง จากวิทยากร
150 คน เป็นชาย 118 คน เป็นหญิง 32 คน วิทยากรมีอายุสูงสุด 94 ปี และต่ำสุด
53 ปี ข้อมูลที่รวบรวมได้มีดังนี้

1. สภาพความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน

โดยทั่วไปหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก
จังหวัดพิจิตร มีสภาพคล้าย ๆ กันกับหมู่บ้านใกล้เคียง

2. ความสำคัญของแม่น้ำน่าน

แม่น้ำน่านนับว่ามีความสำคัญ ต่อหมู่บ้านต่าง ๆ มาก มีหมู่บ้านที่ตั้งชิด
กับแม่น้ำน่านมากและแม่น้ำน่านมีความสำคัญต่อหมู่บ้านทางด้านการอุปโภค การบริโภค
และการคมนาคมติดต่อ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดประเพณีที่สำคัญ คือ
ประเพณีการแข่งขันเรือ

3. ชื่อของตำบลและหมู่บ้านแยกตามประเภทที่มา

ชื่อตำบลและหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก
จังหวัดพิจิตร มาจากชื่อที่ตั้งตามชื่อพันธุ์ไม้มากที่สุดจำนวน 8 ชื่อเรื่อง และตั้งตาม
ลักษณะภูมิประเทศ 8 ชื่อเรื่อง คิดเป็นร้อยละ 0.33 อันดับรองลงมาเป็น ชื่อที่ตั้ง
ตามชื่อบ้านเดิมมีจำนวน 3 ชื่อเรื่องคิดเป็นร้อยละ 0.12 อันดับสามเป็นชื่อที่ตั้งตาม
ชื่อคลองจำนวน 2 ชื่อเรื่องและชื่อที่ตั้งตามชื่อสัตว์จำนวน 2 ชื่อเรื่อง คิดเป็นร้อยละ
0.08 อันดับสุดท้ายเป็นชื่อที่ตั้งตามบุคคลมีจำนวนน้อยที่สุดจำนวน 1 ชื่อเรื่อง คิด
เป็นร้อยละ 0.02

4. เรื่องราวเกี่ยวกับวิทยากร

อาชีพของวิทยากรส่วนใหญ่เป็นชาวนา (ร้อยละ 0.69) อันดับรอง
ลงมาเป็นข้าราชการ (ร้อยละ 0.16) อันดับที่สามเป็นผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ
0.12) อาชีพที่น้อยที่สุดคือ กำนัน (ร้อยละ 0.02)

อายุของวิทยากรส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 60-79 ปี (ร้อยละ 0.49)
รองลงมาได้แก่ช่วงอายุ 81-90 ปี (ร้อยละ 0.31) อันดับสามคือช่วงอายุ 40-59 ปี
(ร้อยละ 0.18) วิทยากรที่จำนวนน้อยที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 91-100 ปี (ร้อยละ 0.01)

ส่วนการรับข้อมูลของวิทยากรส่วนใหญ่รับทางมุขปาฐะ และอาศัยความจำ (ร้อยละ 1.00)

การอภิปรายผล

1. เนื้อหาวิชา

เนื้อหาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลและหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำน่าน ในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ส่วนใหญ่เป็นประวัติ ชื่อตำบล และหมู่บ้าน รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ ประวัติชื่อตำบลและหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำน่านส่วนใหญ่เป็นชื่อที่ตั้งตามชื่อพันธุ์ไม้และตั้งตามลักษณะภูมิประเทศ (คิดเป็นร้อยละ 0.33) จากการตั้งชื่อดังกล่าวสามารถจะกล่าวได้ว่า เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านดังกล่าวมีต้น ไม้ เป็นลักษณะเด่น หรือลักษณะเด่นของภูมิประเทศในหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้านจึงนิยมนำชื่อพันธุ์ไม้ และลักษณะภูมิประเทศมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน

2. วิทยากร

วิทยากรที่เป็นผู้รู้ในหมู่บ้านมีเป็นจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นอดีตกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้สูงอายุ

วิทยากรส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวนา (ร้อยละ 0.69) อันดับสองได้แก่ข้าราชการ (ร้อยละ 0.16) อันดับสามได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 0.12) อันดับสุดท้ายได้แก่กำนัน (ร้อยละ 0.02)

3. การถ่ายทอดข้อมูลของวิทยากร

ส่วนมากเป็นการถ่ายทอดทางมุขปาฐะ (ร้อยละ 1.00) จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดข้อมูลทางมุขปาฐะนี้ยังมีความสำคัญสำหรับชาวบ้านมากทั้งนี้ เพราะชาวบ้านไม่นิยมการเขียนหนังสือ ชาวบ้านจะอาศัยความจำเพียงอย่างเดียว ทำให้ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ค่อย ๆ หดหายไปตามลำดับ

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

นอกจากจะทำให้ทราบถึงประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านแล้ว ยังให้ทราบถึงสภาพภูมิประเทศ การคมนาคม อาชีพ ขนาดของหมู่บ้าน วัด โรงเรียน

ความเป็นอยู่รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านและรวมไปถึง
ชนบทรรมนิยมประเพณีด้านต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวัฒนธรรมของหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำน่านในเขตอำเภอบางมูลนาก
จังหวัดพิจิตร มีข้อเสนอแนะว่าควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้าในด้านอื่น ๆ ดังนี้คือ

1. สวมควรทำการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของตำบลและหมู่บ้าน
ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสว่างงาม โพธิ์ประทับช้าง และโพทะเล เพื่อ
หาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จาก
กลุ่มแม่น้ำน่าน
2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ประวัติของ วัด โรงเรียน ห้วย หนอง
คลอง บึง แม่น้ำ ลำคลอง ตลอดจนสถานที่สำคัญ ๆ ภายในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ
และจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป
3. ศึกษาวิจัยทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านทางด้านต่าง ๆ เช่น ประเพณีกำฟ้า
ประเพณีการขอฝน การแห่นางแมว เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริม

บรรณานุกรม

1. เอกสารขั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

คุรุสภา, องค์การค้ำ กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 1 พระนคร : องค์การค้ำ
ของคุรุสภา, 2505.

ตำราวิชาภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชพงศาวดารฉบับพระราช
หัตถเลขาเล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2516.

_____ . พระราชพงศาวดารฉบับพระราช
หัตถเลขาเล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2516.

นริศรานุกุลดิวงค์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, และตำราวิชาภาพ,
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สาส์นสมเด็จพระ. เล่ม 3, 19, 21 และ 24 พระนคร :
องค์การค้ำของคุรุสภา, 2505.

ศิลปินกร, กรม ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1. จารึกสุโขทัย (ม.ป.ท.) :
2500. (พิมพ์เป็นงานอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักดีนเรศรมรร
ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส 27 สิงหาคม 2500)

ศิลปินกร, กรม พระราชหัตถเลขาคราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือในรัชกาลที่ 5.
พระนคร : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต, 2508 (พิมพ์เป็นงานอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นายยืนยง วรโพธิ์ และเด็กหญิง สุภาวดี วรโพธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 17
มิถุนายน 2508)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติชาติ. เอกสารแผนกปกครอง (ใบบอก) เมืองพิจิตร.
(เมษายน-มีนาคม 109) เล่ม 2-4 (ช.5 น.2.12 ก.)

2. เอกสารขั้นรองที่ตีพิมพ์แล้ว

กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงมหาดไทย. คู่มือการปฏิบัติงานของพัฒนากร.
(พ.ช.1) ตำบลบางไผ่, 2530.

....., คู่มือการปฏิบัติงานของพัฒนากร.
(พ.ช.1) ตำบลทอไกร, 2530.

....., คู่มือการปฏิบัติงานของพัฒนากร.
(พ.ช.1) ตำบลเนินมะกอก, 2530.

การปกครอง, แผนก ที่ว่าการอำเภอบางมูลนาก. เอกสารโรเนียว ไม้มี
เลขหน้า
เกษตรอำเภอบางมูลนาก, สำนักงาน วารสารการเกษตร. เอกสารโรเนียว
ไม้มีเลขหน้า

จังหวัดพิจิตร. ที่ระลึกงานแข่งขันเรือยาวประเพณีเฉลิมพระเกียรติจังหวัด
พิจิตร. นครสวรรค์ : เสรีนครการพิมพ์, 2530.

จังหวัดพิจิตร. เรือยาวไทย. นครสวรรค์ : นิวส์เสรีนคร, 2534.

จินตนา ยอดยิ่ง. ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองแพร่
จังหวัดแพร่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2519 อัด
สำเนา.

ดำรงราชานภาพ, สมเด็จพระเทพฯ กรมพระยา. ไทยรามพรรษา. โรงพิมพ์ศรีเมือง
การพิมพ์, 2514.

ประไพ ทิมวงษ์. เรือยาวไทย. นครสวรรค์ : นิวส์เสรีนคร, 2533.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สุทธิสาร
การพิมพ์, 2531.

แผนกพัฒนาชุมชนอำเภอบางมูลนาก. บรรยายสรุปข้อราชการอำเภอ
บางมูลนากปี 2534. เอกสารโรเนียว 19 หน้า

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เมืองพิจิตร. อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป 2533
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางเกษณา นาคไพจิตร ณ เมรุ
วัดบางมูลนาก 12 เมษายน 2533)

พัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร. แผนกพัฒนาชุมชนจังหวัดพิจิตร ปี 2534. เอกสาร
โรเนียว

พลจิตร บิตร. การศึกษาประวัติชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2511 อัดสำเนา.

ยิ้ม บัดเตยงกูร. สำนัสนสมเด็จ เล่ม 24. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2506.

ละออง ศรีสุคนธ์. เที่ยวเมืองไทย 71 จังหวัด เล่ม 1. พระนคร : คลังวิทยา, 2508.

ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอบางมูลนาก. ภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นของพิจิตร ตอลล่าง. นครสวรรค์ : แสงศิลป์การพิมพ์, 2533.

ศิลปากร, กรม. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ 14 ; พระนคร : แพร่วิทยา, 2513

สุพิตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3 ; กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. สังกัปพิธิ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
เสถียร ลายลักษณ์, นายร้อยตำรวจโทและคนอื่น. ประชุมกฎหมาย ประจำาศก เล่ม 29. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมล, 2477.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พุทธศักราช 2520.

สำนักงานจังหวัดพิจิตร, กระทรวงมหาดไทย ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดพิจิตร. พิจิตร : จุดติษฐัการพิมพ์, 2530.

ทวน นิธุพันธ์. พิจิตรของเรา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2520.

อัมมร ฐรเจน. ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครวิโรฒประสานมิตร, 2521 อัดสำเนา.

ภาคผนวก ก.

ทำเนียบรายชื่อบุคลากรจังหวัดพิจิตร

1. พระยาเทพาธิบดี (มุ่ม)	2420	-
2. หลวงจรณนทร์ (แจ่ม)	-	-
3. เจ้าพระยาศรีวิชัย	-	-
4. พระยาอุตรกิจพิจารณ์	-	-
5. พระยาราชฤทธานนท์	-	-
6. พระยาเทพาธิบดี (มุ่ม)	-	-
7. พระยานิกรกิตติสาร	-	-
8. พระยาศรีสุริยราชวรภัย (จร)	2445	-
9. พระยาพิชัยณรงค์สงคราม (ดิษ)	2450	-
10. พระยาศรีสิทธิรักษ์ (โรจนประดิษฐ์)	2454	-
11. พระยาสุริเพทภักดี (พร้อม ณ นคร)	2462	-
12. พระยาวิฑูรธุรการ (เพิ่ม นิลอุบล)	2466	-
13. หม่อมเจ้าพิศากร	2470	- 2471
14. พระราชาธิบดีกระการ	2471	- 2474
15. พระยาอนุบาลสกลเขต	2474	- 2476
16. พระยาอนุমানสารกรรม	2477	- 2479
17. หลวงนวัตรักษา	2479	- 2482
18. ชุนบริรักษ์ทวลัญช์ (ชุ่ม เข็ยรพงศ์)	2482	- 2485
19. นายจรรยา คชภูมิ	2486	- 2487
20. พระบริบูรณ์วุฒิราชภรณ์ (ชุ่ม ศรลัมพ์)	2487	- 2489
21. พระราชญาติรักษา (ประกอบ บุณนาต)	2489	- 2490
22. นายปรัง มะตูซาม์	2490	- 2495

23. นายเจริญ ภมรบุตร	2495	-	2497
24. นายเขียน โพธิ์สุวรรณ	2497	-	2501
25. นายคำรณ สังขกร	2501	-	2505
26. นายเที่ยง เฉลิมช่วง	2505	-	2507
27. นายพูนสวัสดิ์ กำลังงาม	2507	-	2508
28. นายแสง ศรีมาเสริม	2508	-	2511
29. นายอรุณ นาคะเดชะ	2511	-	2515
30. นายสมบูรณ์ เจริญจิตร	2515	-	2515
31. นายสิทธิเดช นรัตถรักษา	2515	-	2517
32. นายไสว ศิริมงคล	2517	-	2519
33. นายประสิทธิ์ โกมลมาลย์	2519	-	2520
34. นายชวรงค์ ฉายะบุตร	2520	-	2523
35. นายวัชรระ สิงค์วิบูลย์	2523	-	2524
36. นายศวีพงษ์ สระวาสี	2524	-	2528
37. นายทวิชชัย สมสมาน	2528	-	2530
38. นายทวิช มกรพงศ์	2530	-	2532
39. นายสุนพงษ์ ศรีลัมพ์	2532	-	ปัจจุบัน

ภาคผนวก ข

ทำเนียบรายนามนายอำเภอบางมูลนาก

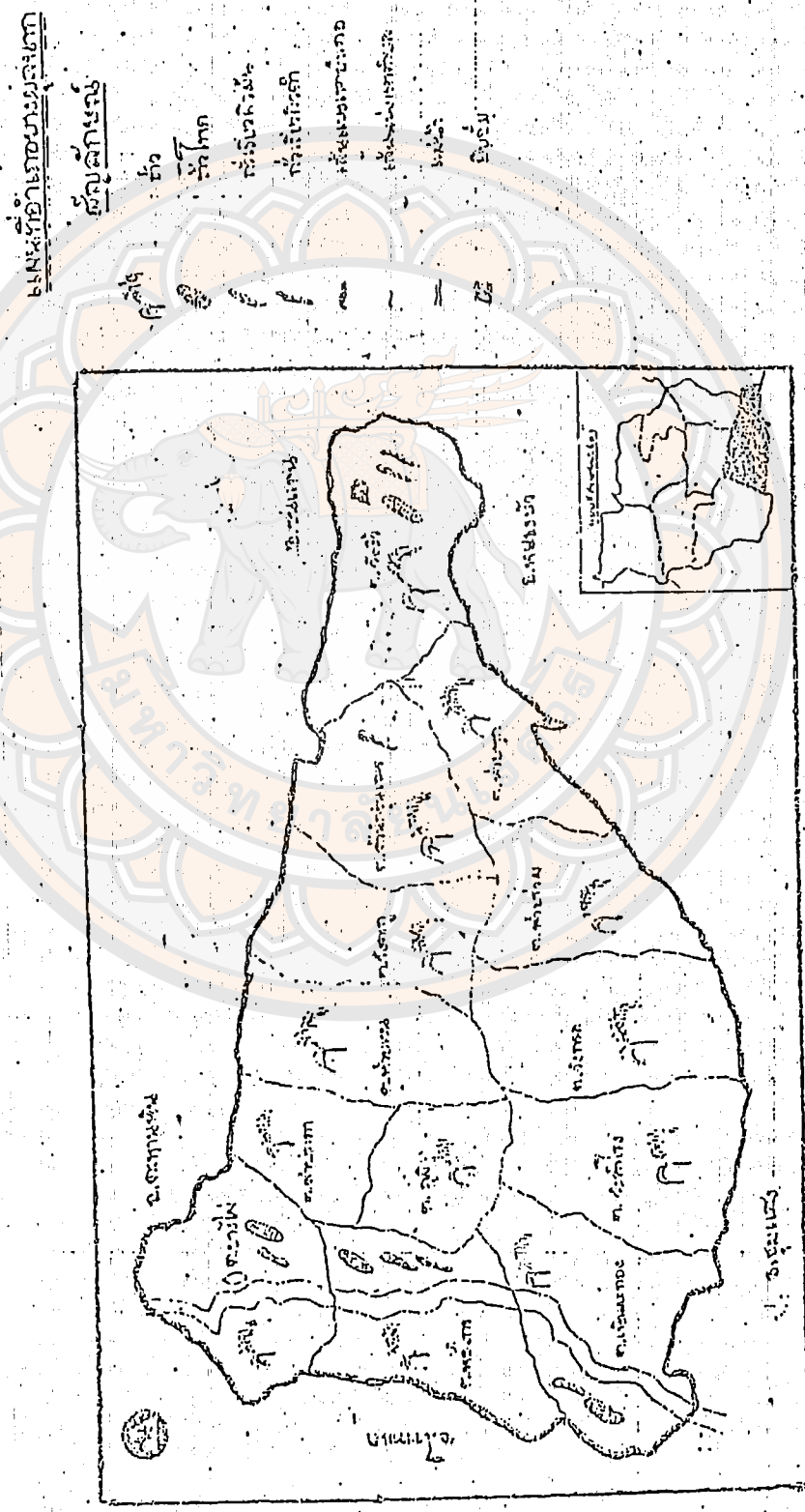
1. หลวงพิชัย (ปุย จนิษฐ)
2. หลวงณรงค์เรืองเดช (ชื่น จิราพงษ์)
เดิมเป็นขุนสวรรพกิจ
3. พระณรงค์เรืองเดช (ครุฑ นาคะวิโรจน์)
4. พระกรไกรลาศ (พึง สินธุศร) 2451
5. พระยานรินทร์ภักดี (ง่วนแข็ง อินทุโสภณ) 2457
เดิมเป็นหลวงอุตตรตติตถาภิบาล
6. หลวงไตรกิตยานุกูล (สมบัติ) 2458
7. พระผดุงภูมิพิพัฒน์ (สิน สุคันธตุล) 2459-2468
เดิมเป็นหลวงโยธีบวรวิักษ์
8. หลวงอนุรักษภักดี (มังกร ยุคศิริรัตน์) -มี.ค. 2469
9. พระบริบูรณ์วุฒิราษฎร์ (หุบ ศรลัมภ์) มี.ค. 2469-2474
10. หลวงฉลาตลิขิต (ปลั่ง เสตะสุนทร) 2475-2475
11. นายประพันธ์ ประพันธ์ศิริ 2475-12 ธ.ค. 2479
12. ขุนสนิทประชากร (กุหลาบ ศุกรมุล) 2479-2481
13. ขุนคุปตะพงษ์ประพัฒน์ (เชื้อ คุ่มพงษ์) 2481-2481
14. นายเต็ม ช่างเรี่ยน 2481-30 มี.ค. 2485
15. ขุนกมลศิลป์สำเหนียก (กระจ่าง กมลศิลป์) 30 มี.ค. 2485- 1 มี.ค. 2489
16. ขุนรสุขบริหาร (สนิท เจตนาเนถ์) 6 มี.ย. 2489- 2 ก.พ. 2490
17. นายเริ่ม อุปภัมภ์ 3 ก.พ. 2491-11 ม.ค. 2495
18. นายเขียน โนธิสุวรรณ 12 ก.ย. 2496- 3 ส.ค. 2497
19. นายสุคนธ์ศักดิ์ ศรีไชยยันต์ 26 มี.ย. 2496- 7 ก.ย. 2496
20. นายเขียน โนธิสุวรรณ 12 ก.ย. 2496- 3 ส.ค. 2497

21. ร.ต.ท. ปิ่น สหัสโชติ	3 ส.ค. 2497-18 พ.ค. 2502
22. นายเต็ม ช่างเรียน	1 มิ.ย. 2502-16 พ.ค. 2503
23. ร.ต.ท. สุนทร ประสิทธิ์วิเศษ	31 พ.ย. 2503-17 ต.ค. 2506
24. นายเป็รื่อง บุญเดช	13 พ.ย. 2506- 6 มิ.ย. 2509
25. นายจรัส กมลเพชร	6 มิ.ย. 2509-12 ต.ค. 2510
26. นายเที่ยง ถีระวงษ์	13 ต.ค. 2510-28 พ.ค. 2514
27. นายวาทย์ ศเวตนัย	1 มิ.ย. 2514-16 ก.ค. 2514
28. นายเสงี่ยม ราชเรืองระบิน	13 ก.ย. 2514-16 ก.ค. 2514
29. นายวีรวัฒน์ คมเสวต	27 มี.ค. 2516-18 พ.ค. 2520
30. นายสุเทพ โพธิสุวรรณ	24 พ.ค. 2520-29 พ.ค. 2524
31. นายอัมพร เกษเทศ	29 พ.ค. 2521-10 ต.ค. 2526
32. ร้อยตรีทวี ไทศรีวิชัย	17 ต.ค. 2526- 5 ต.ค. 2529
33. นายโยธิน พร้อมเพรียง	6 ต.ค. 2529-15 ต.ค. 2530
34. นายอรัญ พึ่งเย็น	16 ต.ค. 2530-11 มิ.ย. 2532
35. นายเป็รื่อง งามจันทร์	21 มิ.ย. 2532-

ภาคผนวก ง

แผนที่อำเภอบางมูลนากแสดงแหล่งเพาะปลูกพืชเกษตรที่สำคัญ

ภาคผนวก จ
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ก

กิตติชัย   น้อยจาด, นาย

กิม   แก้วทับ, นาย

เกษม   จำศรี, นาย

แกะ   ชายเดช, นาย

แก้ว   โปชัน, นาย

ข

ชยัน   สี่หาเนตร, นางสาว

เขียน   บุษบะประกอบ, นาง

ชำ   เพิ่งแข, นาย

ค

ไค้   จุลพันธ์, นาง

จ

จงรักษ์   ศรีนาราง, นาย

จับ   วันไม้, นาง

เจียร   แก้ววิริยะ, นาย

จำวงศ์   แก้วบุญมี, นาย

จำรัส   หมั่นวิเศษ, นาย

ฉ

ฉลวย   ฝื่อกู่, นาย

ฉิน   สาริการินทร์, นาง

ฉิม   พ่วงอินทร์, นาย

เฉลิม   บุญยัง, นาย

ช

ชลอ	ปรีมาส , นาย
ชวน	พรหมจันทร์ , นาย
ชวน	เดชจบ , นาย
ซึ่ง	จันทร์กลิ่น , นาย
ชิต	จำแจ้ง , นาย
ชิต	คุ่มทอง , นาย
ชัน	คุ่มทอง , นาย
ชัน	จ้อยสกุล , นาย
เชิง	สุขสำราญ , นาย
เชื้อ	ภาควิรัชต์ , นาย
ช้วน	จากจ่าง , นางสาว
ณรงค์	ปัจจัยดา , นาย
ณรงค์	รัตนเศรณี , นาย
ดาวเรือง	รอดรักษา , นาย

ด

ดอง	พรหมจันทร์ , นาย
ดุ่น	พึงจบ , นาย

ถ

ถนอม	ชัยฤทธิ , นาย
ถัม	อินทร์บึง , นาย
ถัม	ฤกษ์จันทร์ , นาย

ท

ทัน	แจ่มศรี , นาย
ทรัพย์	ผูกพรหม , นาย
ทวี	รอดรักษา , นาย
ทวี	วิรัชวันปรีชา , นาย
ท้วน	สายทอง , นาย
ทองคำ	อันโต , นาย
ทองดี	ทองสุวรรณ , นาย
ทองหล่อ	ดีปัญญา , นาย
ทองหล่อ	ดีโต , นาย
ทองเริ่ม	แก้วเกตุ , นาย
ทองใบ	ทับแสง , นาง
ทองใบ	พวงอินทร์ , นาง
แทน	ศรีหไกร , นาย

ธ

ธงชัย ปิ่นสุท , นาย

น

นน	ชัยกล้า , นาย
นพพร	เส็งพาณิช , นาง
น้อม	สุนทิม , นาย
นิวัดน์	ทับงาม , นาย
ไฉย	แทนสี , นาย
นิยม	น่วมเจิม , นาย

บ

บุญ	แจ่มชัย , นาย
บุญชม	ศรีจันทร์ , นาย

บุญช่วย	จั้ประดับ , นาย
บุญช่วย	วัเต้ , นาย
บุญถึง	ชุ่มชื่น , นาย
บุญธรรม	นุ้มมาก , นาย
บุญมา	แก่งเซตกิจ , นาง
บุญมาก	ไต้ชัน , นาย
บุญมี	มณีโชติ , นาย
บุญสม	คงทอง , นาง
บุญยัง	จันทบาล , นาย
บุญรอด	ธูปเทียน , นาง
บุญสิทธิ์	บุญสะอาด , นาย
บุญยุติ	ตาลเลี้ยง , นาย
บุญเรือง	แจ่มศรี , นาย
	ป
ประจวบ	น่วมเจิม , นาย*
ประพจน์	ยุกต์ไพบุลย์ , นาย*
ประยูร	คล้ายแก้ว , นาย
ประวิทย์	อินทร์สาร , นาย
ประสาท	ศรีโพธิ์ , นาย
ประสิทธิ์	รักไย , นาย
ประสิทธิ์	สร้อยสุข , นาย
ประเสริฐ	ศรีโพธิ์ , นาย*
ประเสริฐ	ฤกษ์เมือง , นาย
ปรุง	ลอดเยี่ยม , นาย
ปลุก	ขุนแพ้ง , นาย
ปาน	อินทร์ใหญ่ , นาง
เปล่ง	ฤทธิเดช , นาย

พ

พงษ์ศักดิ์ เกิดประไพ , นาย

พิต หนูโชติ , นาย

พิลลพ ทะแก้วพันธ์ , นาย**

พรวน แก่นทอง , นาย*

พยุ่ง ถนสัมพันธ์ , นาย*

พยุ่ง สุริยะกุล , นาย

ไพฑูรย์ นวมครุฑ , นาย*

ฟ

ฟอง รุ่งบัว , นาย

ม

มุข นุชคำ , นาง

มณี เปลี่ยนศรี , นาย

มนัส ณรงค์ฤทธิ , นาย

มนัส แสนสะอาด , นาย

ม้วน นิ่มกัลดี , นาย

มะลิ คำแดง , นาง

ไม้ นุชคำ , นาย

เมี้ยน นาคภริชต์ , นาง

ร

รัก คนชื้อ , นาย

ล

ลออ เฟิงคุย , นาง

ละมุด เพชรคง , นาง

ละเลียด ไชยสัน , นาง

เล็ก บุญมี , นาง

เลี่ยม นามหัน , นาย
 ลำจวน บุญมี , นาง
 ลำจวน แผลมกลาด , นาย*

ว

วก บุญประเสริฐ , นาย
 วิฑูรย์ จันประดับ , นาย
 วันดี พรหมจันทร์ , นาย
 วิเชียร บุญวุฒิวิวัฒน์ , นาย

ศรี พึงจาบ , นาง

สุก ทับมัน , นาย

สง่า พิทักษ์ศรี , นาย

สัง จันทา , นาย

สังเวียน รักอ่อน , นาย

สุชิน เอี่ยมสะอาด , นาย

สุชาติ ศรีธนู , นาย

สมจิต กลับศรี , นาง

สมจิตร แฉวทอง , นาง

สมบูรณ์ จันท์เสงห์ , นาย

สมบูรณ์ วัฒน์เจิม , นาย

สมพงษ์ ศรีนาราง , นาย

สมหมาย ปุกี , นาย

สมใจ ท่างช้าง , นาย

สมใจ ฤทธิ์ท่า , นาง

สมนึก โพธิ์พุก , นาย

สว่าง	เข้มโต , นาย*
สละ	แจ่มยิ้ม , นาย
สอึ้ง	เทียมมาก , นาย
สาลี	พูนเส็ง , นาง
สุเทพ	แพรทิพย์ , นาย
แสงจันทร์	ดวงทอง , นาง
สำราญ	เปรมแจ้ง , นาย
สำราญ	อินทร์น้อย , นาย
สำอางค์	คลังเมือง , นาย
สำอางค์	จุลพันธ์ , นาย
สำเนียง	ทับทิมทอง , นาง
สำเภา	คงวิหาร , นาง
สำเภา	แพรทิพย์ , นาง
ไส	ฤกษ์จันทร์ , นาง
ไสว	ผายดี , บาย
หมู	สายทอง , นาย
หยวน	กล้าโภชน์ , นาย

อ

อัศวรชัย	จุลพันธ์ , นาย
อุดม	ภูมิ , นาย
โอ	ศรีทับ , นาง

หมายเหตุ ** หมายถึง กำนันตำบลต่าง ๆ

* หมายถึง ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านต่าง ๆ